

nummer 2 maart 2003

TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VAN DOCENTEN IN GESCHIEDENIS EN
STAATSWERK IN NEDERLAND (VGN)

KLEIO

Irak

Popmuziek

VMBO-methodes

Het Rijksmuseum van Oudheden

jaargang 44

Algemeen Bestuur

Kees Weltevrede

voorzitter (KNHG, Stichting Euroclio/VGN)
Dubbeldamseweg Zuid 350,
3312 KT Dordrecht.
Tel. 078 - 6390 699.
Fax 078 - 6399 001.
c.weltevrede@wxs.nl

Peter Wester,

secretaris
Denekamperstraat 28,
7588 PW Beuningen.
Tel. 0541-552061.
westerkok@introweb.nl

Herry Groothuis

(Commissie Pabo, Commissie Basisvorming Vmbo, SLO)
Groen van Prinstererweg 11,
3731 HA De Bilt.
Tel. 030 - 2713 204.
h.groothuis@worldonline.nl

Renée Schreuder

(Beheer VGN-website,
Commissie Volwassenen-
educatie, Kleio)
Couwenhoven 46-01,
3703 EM Zeist.
Tel. 030 - 6959 506.
srd@wxs.nl

Johan Raven

penningmeester (Didactiek-
en activiteitencommissie,
RAD)
Kinkhoorn 8, 9051 MJ Stiens.
Tel. 058-2574 050.
johanraven@hetnet.nl

Marjan de Groot

Rompertdreef 26,
5233 EK Den Bosch.
Tel. 073 - 6420 692.
p.m.degroot@home.nl

Administratie VGN:

Juliana van Stolberglaan 41,
2595 CA Den Haag.
Tel/fax 070-385 3669.
E-mail: lieke@euroclio.nl

VGN-giro: 128701 t.n.v.

Penningmeester VGN,
Den Haag.

E-mail: info@vgnkleio.nl
Website: vgnkleio.nl

Kleio is het blad van de Vereniging van docenten in geschiedenis en staats-inrichting in Nederland (VGN). Leden ontvangen het gratis. Wilt u lid worden? Neem contact op met de administratie. Aanmelding is ook mogelijk via de VGN-site.

Contributies 2003:

- Bij bezoldiging t/m HOS-schaal 10.6 € 50
- Bij bezoldiging vanaf HOS-schaal 10.7 € 60
- Docent met drie of meer vakken € 35
- Baan van minder dan 0,6 fte € 40
- Kennismakingslid (alleen voor studenten) € 25
- Buitengewone leden, pensioen, VUT € 45
- Partnerlidmaatschap € 70

Abonnement:

- Binnenland € 61
- Buitenland, Europa € 65
- Buitenland, overig € 75
- Losse nummers incl. verzendkosten € 8

Redactie

Jan van Oudheusden,

voorzitter,
Massenetstraat 21,
5144 WP Waalwijk.
Tel. 0416 - 33 74 30.
jan.oudheusden@home.nl

Carla van Boxtel,

Langemeijerstraat 13,
5473 GS Heeswijk-Dinther.
Tel. 0413 - 29 29 96.
c.vanboxtel@fss.uu.nl

Maria van Haperen,

Korte Kerkstraat 14,
5524 AX Steensel.
Tel. 0497 - 517573.
a.vanhaperen@chello.nl

Huib Oattes,

Roerdomp 80,
3641 TK Mijdrecht.
Tel. 0297 - 28 11 97.
hfoattes@wxs.nl

Stefan Boom,

Graaf Janlaan 46,
1412 GH Naarden.
Tel. 035 - 694 87 42.
s.boom@hccnet.nl

Cees Bol,

Fazantenkamp 387,
3607 XC Maarssenbroek.
Tel. 0346 - 56 57 12
cbol@worldonline.nl

Hans Moors,

Groenewoudseweg 50,
6524 VB Nijmegen.
Tel. 024 - 328 14 36.
hans.moors@hccnet.nl

Joke Noordstrand,

Lorentzplein 18,
2012 HG Haarlem.
Tel. 023 - 532 9904.

Oscar Larsen,

medewerker en correspondent VS,
History Department UNC
Charlotte.

Hans Pols,

secretaris,
Van Aerssenstraat 140,
2582 JT Den Haag.
Tel. 070 - 3501 380.
j.pols@penta.nl

Tineke Bogaerts,

eindredacteur,
Omloop-West 9,
3402 XM IJsselstein.
Tel. 030 - 688 35 76
Fax 030 - 688 84 59
c.bogaerts@hccnet.nl

ISSN 0165-6449

Wilt u artikelen voor Kleio toe-
sturen aan de secretaris van de
redactie.

Berichten voor de Kleiokrant,
aktualiteiten, mededelingen van
commissies, aankondigingen en
dergelijke kunnen naar de
eindredacteur.

Neem voor informatie over
adverteren in Kleio contact op
met de eindredacteur.

Van de redactie

'Scholen moeten zich voor-
bereiden op oorlog', zo luid-
de de kop boven een
Volkskrant-artikel van begin
maart. Het ministerie van
Onderwijs heeft de scholen
van Nederland gevraagd
zich voor te bereiden op
heftige discussies in de klas-
sen na een eventuele aan-
val van de Verenigde Staten
en Groot-Brittannië op Irak.
Zo bleek uit een brief van
het kabinet aan de Tweede
Kamer. Schoolbesturen
hebben de scholen al 'bij-
stand' aangeboden, en het
ministerie biedt daarboven-
op nog 'extra hulp' aan.
Wat voor bijstand of hulp?
Dat werd er niet bij
gezegd.

Dat wordt een spannend
voorjaar! Hoe moet ik het
me voorstellen, oorlogs-
voorbereiding op scholen?
Verdubbelde surveillance
van conciërges, docenten
en buurtagenten op het
schoolplein om gevechten
tussen vredesdemonstran-
ten en Bush-aanhangers te
voorkomen? Met alle
respect voor de scholen
waar men problemen ver-
wacht: laten wij ons maar
bij onze eigen professie
houden en investeren in
een paar degelijke en ver-
helderende geschiedenisles-
sen. Dit nummer van Kleio
biedt daarbij hulp.
En mocht Irak u even tot
hier zitten, dan is er nog de
welkome escape die Jan de
Vries biedt: de nostalgie
van de maatschappijkriti-
sche liedjes uit ons eigen
verleden. Veel inspiratie!

Jan van Oudheusden

In dit nummer

Irak, Saddam Hoessein en de confrontatie met Amerika

2 *Van bondgenoot tot schurkenstaat*

Jan van Oudheusden

Een overzicht in vogelvlucht laat zien welke ontwikkelingen het Midden-Oosten, en met name Irak, de afgelopen tachtig jaar heeft doorgemaakt.

10 *Moraal en politiek in popmuziek*

Jan de Vries

Het Nederland van de jaren vijftig tot tachtig in popmuziek.

Profielwerkstukken maken met origineel archiefmateriaal

19 *Leerlingen van CSG Liudger in het Tresoar-archief*

Joke Noordstrand

Werken met authentiek archiefmateriaal in een echt archief heeft allerlei voetangels en klemmen. Het Liudger en het archief in Leeuwarden laten zien dat het toch kan!

22 *Methoden voor de vmbo-bovenbouw*

Theo Veldhuis

Bespreking van *MeMo* en *Sporen*

En verder

28 ***Museumnieuws: het RMO***

32 ***Afscheidsgesprek met VGN-voorzitter Kees Weltevrede***

35 ***De discussienota Tweede Fase***

37 ***Boek van de maand: 'Saddam, biografie van een dictator'***

40 ***Boeken***

46 ***Kleiokrant***

Jan van Oudheusden

Van bondgenoot tot schurkenstaat

Tussen het moment van schrijven en van lezen van dit artikel is er misschien al oorlog uitgebroken tussen de Verenigde Staten en Irak. Februari 2003 was een maand van sterk oplopende internationale spanning, van vredesdemonstraties, onenigheid in de NAVO, en verschillende reacties op het rapport van de wapeninspecteurs.

Dit artikel biedt een vogelvucht-overzicht van de confrontatie tussen Amerika en Irak. Het is bestemd voor geschiedenisdocenten en ook voor hun leerlingen.

2

De bestorming van Damascus door Arabieren, die zich tijdens WO I aansloten bij de Geallieerden in de strijd tegen de Turken.

Bovenaan de emirs Abdoellah (l.) en Feisal (r.), zonen van de Sjarief van Mekka.

Sinds 11 september 2001 zijn velen het boek van Samuel Huntington uit 1997 *The clash of civilizations (Botsende beschavingen)* gaan herlezen. Alle aandacht viel op zijn voorspelling dat het Westen en de islamwereld steeds verder uit elkaar zouden drijven. Hij wees op de enorme groei van islamitische fundamentalistische bewegingen en organisaties. In toenemende mate keerde men zich in het Midden-Oosten af van westerse normen en waarden. Talloze moslims (van Marokko tot in China) hadden Saddam Hoessein in de Golfoorlog van 1991 toegejuicht. Zij zagen in de Amerikaanse oorlogskoalitie 'een verbond van kruisvaarders en zionisten'. Huntington voorzag een wereldwijd conflict tussen het Westen en de islam, dat de eenentwintigste eeuw wel eens zou kunnen gaan beheersen. Voor veel waarnemers waren de aanslagen van 11 september 2001 een bevestiging van Huntingtons waarschuwingen: de terreurdaad van Bin Laden zou de eerste oorlogshandeling vormen in de nieuwe wereldoor-

log. Een Amerikaanse aanval op Irak zou de kloof tussen het Westen en de wereld van de islam alleen maar kunnen verdiepen. Zou dit doemscenario in werking treden, dan kon de eenentwintigste eeuw wel eens een reprise te zien geven – zij het in aangepaste vorm – van het al bijna vijftien eeuwen oude antagonisme tussen jihad en kruistocht.

Het rampjaar 1920

Het eind van de Eerste Wereldoorlog bracht voor de Arabieren de grote desillusie. De belofte van een eigen Arabisch rijk, waarvoor ze in 1916 tegen de Turken in opstand waren gekomen, werd niet nagekomen. Op de Parijse vredesconferentie van 1919 kregen de Arabische leider van de opstand, prins Feisal, en zijn medestanders geen poot aan de grond. 'Lawrence of Arabia', de Engelsman T.E. Lawrence – een levende legende –, die daar als Arabier verkleed rondliep, merkte dat zijn rol als verbindende schakel tussen Britten en Arabieren was uitgespeeld. De Franse premier Clemenceau, die ooit sprak: *'één druppel olie is waardevoller dan een regiment soldaten'*, begreep de waarde van het Midden-Oosten, en wilde niets weten van Britse beloftes aan Arabieren. Hij eiste onverkorte toepassing van de Sykes-Picot-overeenkomst uit 1916, de provisorische verdeling in invloedssferen tussen Frankrijk en Groot-Brittannië. In april 1920, op de conferentie van San Remo, kwamen Britten en Fransen tot overeenstemming. Elke overweging om het principe van zelfbeschikkingsrecht serieus te respecteren, iets waarop de Amerikaanse president Woodrow Wilson had gehamerd, wuifden zij weg. De Arabische gebieden werden definitief losgescheurd van het Ottomaanse rijk. Frankrijk kreeg het beheer over Syrië en Libanon; Groot-Brittannië over Palestina (waarvan het Transjordanie losmaakte) en Irak.

De voormalige Arabische delen van het rijk kregen nu de status van 'mandaatgebieden'. De Volkenbond, de organisatie die in 1919 werd opgericht om te waken over wereldvrede, kreeg het toezicht over deze gebieden, en Engeland en Frankrijk moesten als mandatarissen (beheerders) namens de Volkenbond de Arabieren opvoeden tot zelfbeschik-

Het Arabisch schiereiland en het Midden-Oosten tijdens de Eerste Wereldoorlog.

king. De mandaatregeling was een typisch staaltje negentiende-eeuws imperialisme, zij het in een nieuwe verpakking. Voor sjarief Hoessein, heerser over Mekka en Medina en initiatiefnemer van de opstand van 1916, en zijn zonen Feisal en Abdoellah was deze uitkomst een bittere pil. Blijkbaar hadden zij in 1916 helemaal voor niets de kant van de Britten gekozen. Prins Feisal liet zich in maart 1920, dus nog vóór de conferentie van San Remo, in Damascus tot koning van Syrië uitroepen. Arabische nationalistenvan zagen al een wedergeboorte van het middeleeuwse Omayyadenrijk. Maar de Fransen kenden geen pardon. Hun troepen trokken Syrië binnen en al in juli 1920 bezetten zij Damascus. Feisal ging in ballingschap. Als troostprijs kreeg hij van de Engelsen in 1921 de troon van Irak aangeboden. Feisals oudere broer Abdoellah kreeg ook een functie uit handen van de Britten. Hij mocht emir worden van Transjordanie, het gebied ten oosten van de Jordaan dat in 1921 werd losgemaakt van Palestina.

Zo probeerden de Britten nog iets van de McMahonbelofte uit 1916 gestand te doen: onder Britse supervisie mochten Hoesseins zonen koning spelen. Essentieel was echter, dat er geen groot Arabisch rijk kwam, zoals aan de Arabieren was voorgespiegeld.

Nationalistische Arabieren waren zwaar teleurgesteld en verbitterd. Voor hen was het jaar 1920 'Am al-nakba', het rampjaar. In het collectieve geheugen van de Arabieren werd dit begrip blijvend ingeprent als levend bewijs van de perverse politiek van het Westen. Woede richtte zich ook op Arabische leiders als Feisal en Abdoellah die meewerkten met de neo-koloniale politiek van de Fransen en de Britten. Hierdoor radicaliseerde het Arabisch nationalisme.

De implicaties voor Irak

Het Brits mandaat over Irak duurde van 1920 tot 1932. Het land was een samenvoeging van drie Ottomaanse provincies Mosoel, Bagdad en Basra en vormde allern minst een eenheid. Soennitische moslims bezetten de voornaamste

posten, maar ruim de helft van de bevolking bestond uit sjiitische moslims; in het noorden huisde een grote Koerdische minderheid, en verder waren er minderheden van joden en van Assyrische christenen.

Koning Feisal werd ingehuldigd terwijl de militaire kapel het *God save the king* speelde: een volkslied ontbrak nog, evenals een ambtenaren-apparaat, een onderwijssysteem en een leger.

Feisal werkte nauw met de Britten en de voormalige Ottomaanse elites samen om uit het niets een Irakese staat te smeden. In 1930 achtte Groot-Brittannië het land rijp voor zelfbestuur. De Britten behielden twee luchtmachtbases en het beheer over de olievelden die de Iraqi Petroleum Company sinds 1928 in exploitatie had. In 1932 werd het koninkrijk Irak lid van de Volkenbond.

De Tweede Wereldoorlog en het Midden-Oosten

Tijdens de Tweede Wereldoorlog (1939-1945) namen Arabieren een afwachtende houding aan, omdat zij de oorlog als een Europese zaak beschouwden. Het Midden-Oosten vormde slechts een zijtoneel, afgezien van de woestijnoorlog in Noord-Afrika, waarin het Duitse Afrika corps in oktober 1942 bij El Alamein door Montgomery's troepen werd teruggeslagen.

De Duitsers en Italianen probeerden munt te slaan uit de heersende anti-Britse en anti-joodse stemming onder grote delen van de Arabische bevolking van het Midden-Oosten. Vanuit de gedachte 'de vijand van mijn vijand is mijn vriend', hadden Arabische leiders daar wel oren naar.

Uit voorzorg gingen de Britten ertoe over hun greep te verstevigen op vitale olieleveranciers als Irak en Iran. Zij bezetten Irak, en dwongen de sjah van Iran tot aftreden ten gunste van diens zoon. Samen met hun Russische bondgenoten bezetten zij Iran, zoals ze dat al eerder gedaan hadden. Tegelijkertijd bezetten Britse troepen, samen met troepen van De Gaulle's 'Vrije Fransen', de Franse mandaatgebieden Syrië en Libanon.

Arabisch socialisme en Baath

Na de Tweede Wereldoorlog manifesteerde zich een nieuw 'rampjaar' voor de Arabieren: 1948 – de stichting van de staat Israël en de nederlaag van de Arabische legers tegen die van de jonge joodse staat. De Arabieren voelden zich vernederd. Fervente nationalististen riepen om wraak op Israël.

De radicalisering van de Arabische publieke opinie bleek uit de alom toegejuichte staatsgreep van een groep militairen in Egypte in 1952. Al spoedig trad de jonge officier Gamal Abdel Nasser als sterke man naar voren. Hij wenste Egypte het leiderschap van de Arabische wereld te bezorgen, nam een fel anti-Israëliëse houding aan en bood de miljoenen arme boeren in zijn land hoop op een beter bestaan. Hij kondigde landhervormingen af, schrapte oude titels en maakte een begin met sociale voorzieningen. Dit alles kreeg weldra het etiket 'Arabisch socialisme'. Vanaf 1955 liet Nasser zich bovendien door de Russen volstoppen met moderne wapens.

Amerika was zo bevreesd voor het opdringen van de macht van de Sovjet-Unie in het Midden-Oosten, dat het Engeland, Turkije, Iran, Pakistan en Irak wist te verleiden tot een militair bondgenootschap, het Pact van Bagdad.

Behalve in Egypte, schoot het Arabisch socialisme ook wortel in Syrië

en Irak. In beide landen kwam de Baath-partij aan de macht. 'Baath' betekent wederopstanding, en wel van de Arabische natie.

De beweging was begonnen in de jaren veertig in Syrië, als een reactie op de Franse overheersing. Zij was tegelijk nationalistisch en socialistisch en predikte het gelijkheidsideaal, zonder religieus onderscheid. Ze wilde af van de grenzen die door de westerse landen getrokken waren, benadrukte de grootsheid van de Arabische cultuur en pleitte voor eerlijker verdeling van de rijkdom en voor betere sociale voorzieningen. Omdat de beweging geen uitgesproken islamitisch stempel droeg, wisten de Baath-politici de grote massa aanvankelijk niet te bereiken. Dat veranderde in de jaren zestig.

Syrië was sinds de onafhankelijkheid in 1946 geteisterd door een reeks militaire staatsgrepen. De politieke instabiliteit had mede geleid tot het avontuur van de Verenigde Arabische Republiek, de korte ongemakkelijke staatkundige verbintenis met het nas-seristische Egypte.

In 1963 kwam de Baath-partij door een staatsgreep aan de macht. Een nieuwe staatsgreep, in 1966, bracht een radicale vleugel van de Baath aan het roer, van wie de luchtmacht-commandant Hafez Al-Assad in 1970 als sterke man naar voren trad. Er kwamen hervormingen zoals de nationalisatie van het bank- en verzekeringswezen. Confrontatiepolitiek

De plundering van het koninklijk paleis in Bagdad (1958).

met Israël was hét middel om meer eenheid onder de sterk verdeelde Syrische bevolking te verkrijgen.

In Irak voerde een groep 'vrije officieren' in 1958 een zeer bloedige staatsgreep uit. De hele koninklijke familie werd uitgemoord, wat het eind betekende van het koninkrijk. Irak werd een republiek en wijzigde radicaal van koers. Het regime kondigde grootscheepse landhervormingen af (die mondesmaat werden uitgevoerd) en de pro-westerse politiek werd vervangen door een oriëntatie op Moskou. Irak trad uit het Bagdad-Pact (dat vanaf 1959 CENTO ging heten en nog tot 1979 zou voortbestaan).

De eerste tien jaren van de Iraakse republiek werden getekend door machtsstrijd tussen rivaliserende groepen en opstanden zoals van de Koerden in het noorden van Irak. In 1968 greep de Baath-partij, gesteund door delen van het leger, de macht. De nieuwe president Hasan Al-Bakr – met in zijn schaduw de jonge Saddam Hoessein – gebruikte de Baath om hoogstpersoonlijk een netwerk van macht op te bouwen.

Dat de Baath-partij zowel in Syrië als in Irak de macht had, betekende allerminst dat er meer eenheid kwam in de Arabische wereld. In de praktijk voerden de Baath-politici een eng-nationalistische koers. Het ideaal van Arabische eenheid beleden zij slechts met de mond. Tussen Syrië en Irak heerste bittere rivaliteit.

Naast de min of meer socialistisch gezinde nasseristen en Baathisten bleven in het Midden-Oosten ook een aantal conservatieve regimes overeind, zoals in het Jordanië van koning Hoessein, in Saoedi-Arabië (waar na 1953 de zoons van Ibn Saoed achtereenvolgens de troon bestegen) en in de Golfstaten. Het veelvuldig met de mond beleden ideaal van de Arabische eenheid bleef een hersenschim. Het enige bindende element in de Arabische wereld was de haat tegen Israël.

Irak onder Saddam Hoessein

President Al-Bakr werd bijgestaan door zijn jonge neef, Saddam Hoessein. Met inkomsten uit de olie, waarvan de prijs door de oliecrisis in 1973 flink was gestegen, konden zij voor de Iraakse massa's grote projec-

± 1960: Staten en pijpleidingen – ▲▲▲ geven de boorinstallaties aan.

ten opzetten zoals onderwijsprogramma's, bouw van scholen, wegen en ziekenhuizen. De nationalisatie van de Britse Iraqi Petroleum Company in 1972 leverde de financiën daarvoor.

Saddam oogstte bewondering van het Westen en de VN voor wat hij met zijn organisatietalent tot stand bracht. Er werd stevig geïnvesteerd in zware industrie, zodat er werk in overvloed was. Ziekenzorg en hoger onderwijs werden praktisch gratis toegankelijk. Vrouwen kregen toegang tot opleidingen en banen. Tegelijk groeide afgrijzen voor de harde manier waarop alle oppositie werd aangepakt, met name die van de Koerden in het noorden. In 1974-75 kwamen de Koerden in opstand. Deze groeide uit tot een verbeterd oorlog. Toen de sjah van Iran in 1975 echter een overeenkomst sloot met Irak, betekende dit het feitelijk einde van die opstand, omdat de rebellen in dat buurland geen toevlucht meer konden zoeken. De grens met Turkije – dat zijn eigen strijd voerde tegen Koerdische rebellen – was al eerder gesloten. Zonder pardon liet Bagdad

een kwart miljoen Koerden naar het zuiden deporteren. Grote aantallen Arabieren gingen hun woonplaatsen innemen.

In 1979 trad de zieke Al-Bakr af en nam Saddam Hoessein alle macht in handen. Saddam (1937) stamde uit een familie van landloze boeren uit de streek rond Takrit. Van zijn pleegvader, een bewonderaar van Adolf Hitler, had hij een stevige haat geërfd tegen de Britten. Een geschrift van hem had als titel: *'Drie soorten die Allah niet geschapen had moeten hebben: Perzen, joden en vliegen'*. Al vóór zijn twintigste had Saddam zijn eerste moord gepleegd. Als jong Baath-activist bracht hij enkele jaren door in ballingschap en in de gevangenis. Samen met zijn ondergrondse Baath-activiteiten stonden die ervaringen garant voor de vorming van een meedogenloze en immer wantrouwende persoonlijkheid. Vanaf 1979 was Saddam Hoessein president, hoofd van de Revolutionaire Commandoraad (een klein comité bestuurders), partijvoorzitter en hoofd van de strijdkrachten.

Hij ontpopte zich als een bijzonder wreed dictator, die een sadistisch genoeg schepte in vervolging, marteling en executies van politieke tegenstanders. Dit contrasteerde scherp met de gelijkheidsideologie van de Baathpartij. Die partij was meer en meer zijn persoonlijk machtsinstrument geworden. Een heel netwerk van binnenlandse spionnen voorzag hem van informatie over mogelijke tegenstanders. Alleen al in 1981 en 1982 werden naar schatting meer dan drieduizend Irakezen geëxecuteerd. Saddam plaatste leden van zijn soennitische familie en zijn Takritistam op hoge posten. Daarmee gaf hij tevens aan de sjiiitische meerderheid in Irak het signaal dat zij zich beter gedeisd kon houden.

In vele opzichten toonde Saddam zich een kloon van Stalin: zijn driedubbele veiligheidsdienst, zijn marktkamers (video's van taferelen daar toonde hij zijn zoontjes wanneer die stout waren), zijn paranoïa, zijn teruggetrokken leven in telkens een ander van zijn tientallen paleizen, het genoeg dat hij schepte in het ontmaskeren van 'komplotten', en natuurlijk de muilkorving van de pers, de bulderende propaganda, de vermelding naar hem van straten, hospitalen, scholen, boerderijen. Eén ding heeft bij mijn weten zelfs Stalin nooit gepresteerd: Saddam zette dubbelgangers in om hem te vervangen bij officiële ontvangsten. Ook zijn beide zoons bedienden zich van dubbelgangers.

Saddams grootheidswaanzin kende geen grenzen. Zo liet hij – in strijd met de seculiere uitgangspunten van de Baath – een stamboom fabriceren, als bewijs dat hijzelf rechtstreeks van de profeet Mohammed afstamde. Hij zag Mohammed overigens minder als boodschapper van Allah dan als politiek leider der Arabieren. De grap ging rond dat Irak 28 miljoen inwoners telde: 14 miljoen mensen en 14 miljoen Saddambeelden. Saddam liet ook met zijn eigen bloed een zeshonderd pagina's dikke handgeschreven kopie van de Koran vervaardigen. Met eenzelfde gevoel voor manipulatie van de geschiedenis stelde hij Irak voor als de rechtsopvolger van de Mesopotamische culturen uit de Oudheid en van het middeleeuwse Abbasiedenrijk.

De oorlog Irak-Iran 1980-1988 (De Eerste Golfoorlog)

De chaos in Iran na de machts-overname door Khomeiny en zijn fundamentalistische sjiiitische moslims, verleide Saddam Hoessein in 1980 tot een grootscheepse aanval op dit buurland. De inzet van de strijd was het bezit van de grensrivier de Shatt al-Arab, de samenvloeiing van de Eufraat en de Tigris in de Perzische Golf en Irak's enige uitweg naar zee. Het verdrag uit 1975 werd door Saddam verscheurd. Tegelijk wilde hij hiermee de eeuwenoude rivaliteit tussen Arabieren en Perzen in zijn voordeel beslechten. De Perzische Golf zou zijn bezit worden, en Irak zou het leiderschap in de Arabische wereld overnemen van Egypte, dat door de vrede van Camp David in een isolement was gekomen.

Een overwinning op Iran zou bovendien een klap toebrengen aan het sjiiitische fundamentalisme, waarmee het bewind in Bagdad nog altijd rekening moest houden, gelet op de miljoenen sjiiitische onderdanen.

De Irakese invasie liep al spoedig vast in een uitzichtsloze oorlog, op Vietnam na de langste internationale oorlog van de twintigste eeuw. Met succes klopte Saddam om hulp aan bij de andere Arabische landen. Met name Saoedi-Arabië, Koeweit en de Golfstaten, die een Iraanse opmars vreesden, leenden tientallen miljarden dollars aan het regime in Bagdad. Ook zocht hij toenadering tot Egypte, het land dat hij eerder zo had verketterd vanwege Camp David, het vredesverdrag met Israël. In 1984 herstelde Saddam de (in 1967 verbroken) betrekkingen van Irak met de Verenigde Staten. Hij betrok wapens uit de Sovjet-Unie en uit Frankrijk. Voor al deze landen was Khomeiny de demon, en alle meenden dat ze voor de olie beter met Saddam zaken konden doen dan met de ayatolla's. Toen in 1981 de Israëlische luchtmacht plotsklaps een Irakese kernreactor kapotschoot, vestigde dit voor het eerst de aandacht van de wereld op Saddams geheime nucleaire programma.

Na de aanvankelijke Irakese successen op het slagveld wist Iran in 1982 het grootste deel van het verloren terrein

te heroveren. Tegenover het materiële overwicht van Irak bracht Iran een bijzonder wapen in de strijd: het plaatste honderdduizenden kindsoldaten vooraan in de linies, die onder meer de mijnevelden moesten verkennen. Velen van hen sneuvelden, met om hun hals een hanger met een sleuteltje voor toegang tot het paradijs.

Irak ondernam van zijn kant bombardementen met gifgas en andere chemische wapens.

Het ergste was het gifgasbombardement op het Koerdische stadje Halabja (16 maart 1988) in Noord-Irak, uitgevoerd door Saddams neef die de bijnaam 'chemicaliën-Ali' droeg. Vijfduizend mensen vonden de dood, tienduizend raakten gewond. Ze werden vergast met een waterstofcyanideverbinding die de Irakezen met behulp van Duitse adviseurs hadden ontwikkeld. Het nieuwe gifgas vertoonde gelijkenis met het gas dat de nazi's hadden gebruikt om de joden uit te roeien.

Saddam was de eerste oorlogsleider die toestemming gaf zenuwgas in te zetten, en de eerste nationale leider die chemische wapens tegen zijn eigen bevolking gebruikte. Reeds in 1983 hadden Irakese commando's achtduizend leden van een opstandige Koerdenstam opgepakt en vermoord.

Saddam bood een wapenstilstand aan, maar de Iraanse geestelijke leider Khomeiny eiste volledige schade-loosstelling en de val van de 'goddeloze' Irakese leider. Zelfs kondigde hij de jihad af tegen Saddam. In het heetst van de strijd schoten beide oorlogvoerende landen elkaars olie-installaties in brand. Om Saddams Arabische bondgenoten te trefen, vuurde Iran ook op olietankers van of naar de Perzische Golf. Bovendien woedde er een stedenoorlog, waarin zowel Bagdad als Teheran onder vuur kwamen te liggen. Pas in 1988 maakte intensieve bemiddeling door de VN een eind aan het bijzonder bloedige conflict. Bijna een miljoen Irakezen en Iraniërs waren om het leven gekomen.

Saddam liet een gigantische *arc de triomphe* bouwen in het centrum van Bagdad, twee reusachtige zwaarden kruislings boven de paradedweg, vastgehouden door vuisten gemodelleerd

naar die van de president zelf. Dit voor het geval iemand in Bagdad mocht twijfelen aan zijn 'overwinning'.

Koeweit en operatie-Desert Storm 1990-1991 (De Tweede Golfoorlog)

Ondanks de enorme verliezen en de verwoesting van zijn land, verkondigde Saddam dat hij eigenlijk een overwinning had behaald. Zijn leger kon zich eind jaren tachtig het op drie na grootste ter wereld noemen. Irak bezat een heel arsenaal Scud-raketten (waarmee steden bestookt konden worden) en werkte aan de ontwikkeling van dodelijke chemische en biologische wapens.

Het olierijke Koeweit werd zijn volgende doelwit. Het staatje weigerde aan Irak de oorlogsschulden kwijt te schelden; samen met het van Saoedi-Arabië geleende geld bedroegen die maar liefst zestig miljard dollar. Ook hanteerde Koeweit een lage olieprijs, waarvan vooral het Westen (met Israël) profiteren zou.

De grens tussen Koeweit en Irak werd door Saddam voorgesteld als een kunstmatige lijn, ooit door de Britten getrokken, die niet erkend hoefde te worden.

Op 2 augustus 1990 viel het Irakese leger Koeweit binnen. Het land werd geannexeerd. De Amerikaanse president George Bush sr. – die Saddam voorstelde als een tweede Hitler – wenste niet van appeasementpolitiek verdacht te worden, net zo min als de Britse premier Eden dat in 1956 wilde, toen die oog in oog met Nasser stond. Amerika legde zich dus niet neer bij de brutale annexatie van het weerloze landje. Maar daarnaast was het voor menigeen duidelijk dat het belang van Koeweit als goedgunstige olieleverancier voor het Westen veel zwaarder woog dan alle uitgesproken principes.

Gezien de lugubere staat van dienst van Saddam, was het was niet moeilijk hem te demoniseren. Bush slaagde erin een coalitie te smeden van meer dan twintig landen, ter bevrijding van Koeweit. Saddam pochte over zijn kansen in de aanstaande 'Moeder aller Veldslagen'. Hij gokte op steun van de Arabische massa's. Maar de regimes had hij niet aan een touwtje. Enkele belangrijke Arabische landen zoals Saoedi-Arabië, Syrië en

Egypte sloten zich aan bij de coalitie, uit angst voor Saddam. Hetzelfde deed ook NAVO-partner Turkije. De enige supporters voor Saddam waren Jordanië en de PLO: de Palestijnen in hun desperate positie lieten hun oren hangen naar diens lokroep als hun 'bevrijder'.

De Verenigde Staten wisten een geallieerde strijdmacht van in totaal bijna een miljoen soldaten op de been te brengen, en een luchtmacht waar die van Irak niet aan kon tippen.

De gigantische mobilisatie kreeg de codenaam operatie *Desert Shield*. Een Veiligheidsraadsresolutie stelde per ultimatum dat Irak uiterlijk op 15 januari 1991 Koeweit diende te verlaten. Daarna waren 'alle noodzakelijke middelen' geoorloofd om het land te bevrijden.

Onmiddellijk nadat Irak de datum had laten verlopen, startte operatie *Desert Storm*. Vijf weken van zware luchtaanvallen op Bagdad en andere steden veroorzaakten een enorme schade aan gebouwen en infrastructuur, en eisten een hoge tol aan mensenlevens. Irak antwoordde door zowel Israël als Saoedi-Arabië onder vuur te nemen. Toen Israël door Irakese Scud-raketten werd getroffen, zetten de Israëli's gasmaskers op, en spookachtige herinneringen aan de holocaust kwamen boven. Palestijnen op de Westoever, die juichten bij elke Scud richting Israël, kregen evenwel geen gasmaskers uitgereikt.

Met kunst- en vliegwerk – en door het haastig installeren van Patriot-

raketten – wist Amerika de getergde Israëlische regering ervan te weerhouden op eigen houtje wraak te nemen op Irak, wat een breuk in de coalitie zou hebben betekend.

De bombardementen werden in februari gevolgd door een grondoffensief van slechts honderd uren. Saddams troepen gaven zich prompt over. Binnen enkele dagen werd Irak verslagen en was Koeweit bevrijd. Uit wraak liet Saddam de olie-installaties in brand schieten.

De kans om Saddam Hoessein persoonlijk uit te schakelen werd door de Amerikanen niet benut. Bush hield zich aan de strikte interpretatie van de Veiligheidsraadsresolutie: Koeweit was bevrijd, en daarmee uit. Zeer waarschijnlijk vreesde hij bij uitschakeling van het regime in Bagdad een destabilisering van de hele regio, en gaf hij er de voorkeur aan Saddam te handhaven als aangeschoten wild.

De beslissing van Bush is naderhand door velen betreurd, het allereerst door de sjiïeten in het zuiden en de Koerden in het noorden van Irak. Elk van beide bevolkingsgroepen achtte namelijk het moment van de nederlaag rijp voor een opstand tegen Bagdad. Saddam had echter zijn elitetroepen achter de hand gehouden, en hij kon beide opstanden neerslaan en tal van opstandelingen laten executeren. Er volgde een massale uittocht van Koerden richting Iran en Turkije, waarbij minstens twintigduizend van hen stierven. Dat Amerika het niet voor hen had

willen opnemen, was voor de sjiieten en de Koerden een bittere deceptie. Zij voelden zich verraden.

De Veiligheidsraad van de VN nam in april 1991 resolutie 687 aan, vanwege de lengte 'de moeder aller resoluties' genaamd. Irak moest een volledige lijst overhandigen van alle faciliteiten voor biologische en chemische wapens, van raketten en nucleair materiaal. Er werden sancties gesteld op allerlei producten, en er werden 'no-fly-zones' ingesteld boven delen van Irak. Saddam werd gedwongen teams van wapeninspecteurs van de UNSCOM toe te laten.

Met Irak in puin, het halve land in opstand en de zwaarste sancties uit de geschiedenis van de VN aan zijn broek, gingen westerse waarnemers ervan uit dat Saddam binnen het jaar wel weg zou zijn. Deze wist zich echter te handhaven. Economische sancties van de VN konden hem niet deren, maar veroorzaakten wel massale ondervoeding en kindersterfte. In 1992 deed de VN een aanbod aan Irak om voedsel en medicijnen te leveren in ruil voor olie. Pas in 1996 ging Saddam op dit aanbod in: het 'oil for food'-program trad in werking.

Saddam vatte dit op als teken van zwakheid van de wereldgemeenschap en meende hogere eisen te kunnen stellen. Hij werkte UNSCOM steeds meer tegen. In 1998 dwong hij de wapeninspecteurs zijn land te verlaten.

Amerika en Groot-Brittannië reageerden met een reeks bombardementen, onder de operatiernaam 'Desert Fox'. De verdenking dat Saddam Hoessein bezig was massavernietigingswapens te fabriceren werd almaar sterker en veroorzaakte in 2002 de volgende crisis.

De crisis om Irak 2002-2003

Na de oorlog tegen de Taliban in 2001, bepaalde Bush een nieuw doelwit in de strijd tegen het terrorisme: Saddam Hoessein. De vreeswekkende Irakese dictator werd ervan verdacht massavernietigingswapens van chemische en biologische aard te

vervaardigen, en wellicht ook nucleaire. Saddam had alle VN-resoluties over wapeninspecties aan zijn laars gelapt. Bovendien verdacht Bush hem van samenwerking met Al Qa'ida, hoewel het bewijs daarvan moeilijk te leveren viel.

De redenering van de haviken in de regering-Bush luidde, dat een preventieve aanval om Saddam te ontwapenen – en af te zetten – beter was dan afwachten tot hij met zijn wapenarsenaal heel de regio kon beheersen, of zijn massavernietigingswapens kon doorsluizen naar terroristische netwerken.

Het idee van de 'preventieve aanval' leek de kern te vormen van Amerika's nieuwe militaire doctrine, die de Koude-Oorlogsconcepten van 'indamming' en 'afschrikking' verving. Die hielpen niet tegenover terroristen die Amerika en het Westen naar het leven stonden. Amerika diende dit karwei desnoods alleen op te knappen, ongeacht of de VN hiervoor het groene licht zou geven.

Critici wezen echter op de enorme risico's van zo'n eenzijdige Amerikaanse aanval op Irak. Wanneer de Verenigde Staten Irak zouden bombarderen en binnenvallen, kon dat de hele regio destabiliseren, en de moslimwereld zou zich als één blok tegen hen richten. Het gevreesde conflict tussen 'botsende beschavingen' kon dan leiden tot een derde wereldoorlog, zo vreesden zij.

Bush was zo voorzichtig om vooralsnog geen eenzijdige actie tegen Irak te wagen buiten de VN om. In de Veiligheidsraad werd vanaf september 2002 druk onderhandeld. In november nam de Raad unaniem Resolutie 1441 aan, die Irak aan een nauwgezet tijdsplan onderwierp. Het land moest wapeninspecteurs (UNMOVIC) toelaten en hen niets in de weg leggen, en bovendien een volledig overzicht geven van al zijn massavernietigingswapens. Uiterlijk in februari 2003 moesten de inspecteurs verslag uitbrengen aan de Veiligheidsraad.

Hiermee was het aftellen begonnen. De spanning steeg, niet in het minst in Israël waar de gasmaskers opnieuw getest werden. In december overhandigde Irak aan de wapeninspecteurs een rapport van vele duizenden pagina's, dat echter vol hiaten zat.

Massaal protest in Londen. In het weekend van 15/16 februari 2003 demonstreerden miljoenen mensen overal op de wereld tegen een oorlog in Irak.

In januari 2003 meldde het inspectie-team nog geen wapens te hebben aangetroffen. Ondertussen versterkten de Amerikanen en de Britten hun strijdkrachten in het Midden-Oosten, en voerden zij druk diplomatiek overleg met hun bondgenoten. Eind januari waren de militaire voorbereidingen al ver gevorderd. Iedereen wist dat de snikhete zomer geen geschikt moment vormde voor de geallieerde troepen om in de aanval te gaan, dus een besluit tot actie zou snel moeten vallen.

Naarmate het moment van de waarheid naderde, drongen meer en meer stemmen aan op bezinning. In de westerse wereld en in de Verenigde Staten zelf wezen critici erop, dat het voornaamste motief voor een eventuele aanval op Irak niet de massavernietigingswapens betrof, maar de controle over de olietoevoer naar het Westen. Irak bezat namelijk op Saoedi-Arabië na de grootste oliereserves ter wereld. Een egoïstisch doel als goedkope olieleverantie – voortvloeiend uit de eeuwige dorst naar olie van 's werelds grootste olieconsument – zou nooit de inzet van een oorlog mogen vormen.

Daarbij kwam de 'Pax Americana' na de overwinning op Irak. Het opleggen daarvan zou tot grote spanningen kunnen leiden tussen Washington en Moskou. De verwachting dat de Verenigde Staten de Golfregio definitief aan hun politieke dominantie willen onderwerpen, kon worden gestaafd door rapporten van conservatieve denktanks uit de omgeving van president Bush, die pleitten voor permanente substantiële militaire aanwezigheid van de supermacht in het Midden-Oosten.

Om boven die verdenking te staan, was het voor Amerika van belang de oorlog niet op eigen houtje te voeren. Maar 2003 bleek geen 1991 te zijn. De Saoedische regering liet in januari weten dat Amerika alleen van haar grondgebied gebruik mocht maken na een besluit van de Veiligheidsraad over Irak. De betrekkingen van de Saoedi's met Verenigde Staten stonden toch al onder druk, sinds gebleken was dat de terroristen van de 11^e september voor het grootste deel uit Saoedi-Arabië afkomstig waren, nota bene Amerika's oudste bondgenoot in het Midden-Oosten.

De Britten lieten medio januari doorschemeren voor uitstel van een beslissing te zijn, om de inspecteurs meer tijd te gunnen. Turkije eiste een zeer grote financiële vergoeding voordat het land Amerikaans strijdkrachten zou toelaten om zich te legeren in het grensgebied. En de EU verklaarde dat zij zou blijven wachten op een nieuwe resolutie van de VN.

Mogelijke complicaties

Behalve zaken die onmiddellijk aan de orde waren, kwamen ook andere overwegingen naar voren om niet snel en optimistisch in een oorlog verzeild te willen raken. In geval van een aanval op zijn land zou Saddam wel eens wild om zich heen kunnen slaan, bijvoorbeeld door brand te stichten in de olie-installaties, of door nieuwe Scud-raketten op Israël af te vuren. Al Qa'ida zou ook een duit in het zakje willen doen met nieuwe massale aanslagen. Osama Bin Laden riep daartoe in februari op, via een geluidsbandje dat door kenners als authentiek werd bestempeld. Er zouden duizenden rekruten voor de jihad in actie kunnen komen.

In Turkije gingen bovendien stemmen op om een eventuele oorlog te benutten om de Noord-Irakese olievelden in te nemen, die zich bevinden in Koerdisch gebied. Turkije zou hiermee willen verhinderen dat de Koerden van Noord-Irak een onafhankelijke staat uitroepen, aantrekkelijk voor de Koerden in Zuid-Oost-Turkije om zich bij aan te sluiten. De regering in Ankara mag zich met recht zorgen maken over de loyaliteit van haar Koerdische onderdanen, nadat zij eind jaren negentig korte metten had gemaakt met de Koerdische afscheidsbeweging PKK. De grenzen van 1920 zouden wel eens uiterst fragiel kunnen blijken.

Laatste nieuws

Begin februari probeerde de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Powell met gebruikmaking van geluidsbandjes en satellietfoto's de leden van de Veiligheidsraad vergeefs te overtuigen van de trucs die Irak toepaste om de wapeninspecteurs om de tuin te leiden. Op 14 februari spraken UNMOVIC-chef Hans Blix en het hoofd van het internationaal atoomagentschap IAEA

Literatuur

- Marc Bowden, 'De tiran', in *HP/De Tijd*, 19 juli 2002, 20-37.
 William Cleveland, *History of the Middle East* (Oxford 20002).
 Con Coughlin, *Saddam. Biografie van een dictator* (Utrecht 2002).
 Ruud Hoff, *Het Midden-Oosten. Een politieke geschiedenis* (Utrecht 1991).
 Albert Hourani, *De geschiedenis van de Arabische volken* (z.p. 20004).
 Samuel Huntington, *Botsende beschavingen. Cultuur en conflict in de 21ste eeuw* (Antwerpen 20014).
 Bernard Lewis, *Het Midden-Oosten. 2000 jaar culturele en politieke geschiedenis* (Amsterdam 20024).
 Bernard Lewis, *Wat is er misgegaan? De betrekkingen tussen het Westen en het Midden-Oosten* (Amsterdam/Antwerpen 2002).
 Simon Reeve, *De nieuwe jakhalzen. Osama Bin Laden, Ramzi Yousef en de toekomst van het terrorisme* (Amsterdam 2002).
 Charles Tripp, *Irak, een geschiedenis* (Amsterdam/Leuven 2002).
 Latif Yahia, *Ik was Saddams zoon. Als dubbelganger in dienst van de Iraakse dictator* (Rijswijk 1994).

Mohammed El-Baradei tegenover de Veiligheidsraad een betrekkelijk gematigd oordeel uit over de Irakese bereidheid tot samenwerking met de inspecties. Tegelijkertijd vaardigde Saddam een decreet uit dat massavernietigingswapens verbood. Powell zag hierin de zoveelste truc van de dictator. Maar zelfs de Britse premier Blair pleitte nu voor enig uitstel, ten einde de wapeninspecteurs meer tijd te gunnen. Misschien kreeg hij de kriebels van de miljoenen vredesdemonstranten die net als in andere landen in het weekend van 15-16 februari de straat op gingen: de grootste Engelse vredesdemonstraties sinds 'Vietnam'!

Op 24 februari kondigden de VS een nieuwe ontwerp-resolutie aan voor de Veiligheidsraad en Powell ging meteen op pad om steun te vinden. De Veiligheidsraad zou zich spoedig na 7 maart moeten uitspreken over de resolutie die militair ingrijpen mogelijk maakt.

Dit artikel is een bewerking van enkele passages uit mijn boek 'De geschiedenis van het Midden-Oosten in een notendop' dat een dezer dagen verschijnt bij uitgeverij Prometheus, Amsterdam.

Jan de Vries

Moraal en politiek in popmuziek

10

Politiek (politiek), politiek (politiek).

Ik ben er niet en ik ken ze niet.

Politiek (politiek), politiek (politiek).

Ik kijk niet, dus ik zie niets.

Ik praat niet, dus ik zeg niets.

Ik kijk niet, dus ik zie niets.

Ik ben er niet, ik ken ze niet.

'Politiek' van Bram Vermeulen uit 1980.

Liedteksten die je kunt kopiëren voor gebruik door leerlingen stonden in Kleio 8 van 2002, het themanummer 'Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990'.

Popmuziek in al haar facetten is al lang niet meer het exclusieve eigendom van jongeren. De kleuterpop van K3 is doorgedrongen tot de TOP40 en 'oude rockers' als Bruce Springsteen en The Rolling Stones (een nieuwe wereldtournee!) hebben ook onder de ouders van middelbare scholieren nog de nodige fans. Maar vooral voor jongeren is deze muziek belangrijk. Het is één van de belangrijkste middelen om zich te onderscheiden. Niet alleen ten opzichte van de oudere generatie, maar ook ten opzichte van elkaar. De tientallen stromingen in de huidige dance-music zijn daar voorbeelden van.

Als popmuziek leerlingen zo bezighoudt, dan is het gebruik van muziek en de bijbehorende liedteksten een belangrijk middel om ze ook bij saaiere onderwerpen bij de les te houden. In Kleio 8 van 2002 stonden al een aantal liedteksten waarmee u de leerlingen aan de gang kunt laten gaan. In dit artikel worden enkele mogelijkheden van het gebruik van popmuziek bij het onderwerp van het Centraal Schriftelijk Eindexamen 2003 en 2004 'Nederlanders en hun gezagsdragers, 1950-1990' besproken. Voor de keuze van de muziek en de teksten is de TOP40 de belangrijkste basis geweest.

De (Veronica) TOP40, nu te horen op Radio 538, verscheen onder de naam De Nederlandse Hitparade voor het eerst op 2 januari 1965. Wat op zich al een voorbeeld is van de veranderende tijden in de jaren zestig. Uit de TOP40 zijn de Nederlandstalige lie-

deren geselecteerd tot het jaar 1990. Daarmee blijven in dit artikel alle Engelstalige hits over politiek, maar ook Nederlandstalige nummers die de TOP40 of de tipparade nooit gehaald hebben, buiten beschouwing. Een uitzondering is gemaakt voor een aantal historisch interessante en leuke nummers (Boudewijn de Groot, Frans Halsema, Kees van Kooten / Wim de Bie), die een bepaalde periode of gebeurtenis treffend in weergeven.

Jaren vijftig: toen was geluk heel gewoon

Hèt lied over de wederopbouw van Nederland was 'Eens zal de Betuwe in bloei weer staan' van Han Dunk. In 1947 behoorde hij samen met Eddy Christiani tot de top van de Nederlandse amusement. Zijn optimistische kijk op het in puin liggende Nederland sprak in de naoorlogse jaren veel mensen aan:

*'Eendrachtig gaan wij aan de slag
Tevreden zijn wij pas
Wanneer ons land weer worden mag
Zo mooi als 't immer was.'*

Het jaar na 'Eens zal de Betuwe in bloei weer staan' is ook in een lied vastgelegd. Gerard Cox zong 1948, van tekstdschrijvers Kees van Kooten en Wim de Bie, in 1972 de hitparade in.

Een grote groep jongeren had echter weinig op met de normen en waarden van hun vaders en moeders, die letterlijk de gevolgen van de Tweede

Jan de Vries is vakdidacticus geschiedenis en staatsinrichting aan het Instituut voor Leraar en School (ILS) van de KUN.

Wereldoorlog probeerden weg te werken. De media en overheid schreven verontruste artikelen en rapporten over 'de verwilderde asfalt-jeugd'.¹

Bij muziekconcerten van de, in 2002 op 94-jarige leeftijd overleden, jazz-vibrafonist Lionel Hampton zag de oudere generatie een 'losgeslagen, ongrijpbare' massa.

Het Parool in 1953 over een optreden van Hampton:

*'Een groot deel van het publiek schreeuwde en joelde niet alleen, maar sommige schokten en dansten (...) alsof zij nooit op zouden houden. (...) het werd een angstaanjagend geheel. Jonge opgeschoten jongens klommen tegen het podium op (...), boven vanaf het balkon klonken wilde kreten. Het was allemaal nogal angstig en onwerkelijk. Zou de menigte nu inderdaad losbreken, en zichzelf geheel verliezen? Nee, dat gebeurde niet, we leven tenslotte in Nederland. De massa schrok van zichzelf (...).'*²

Bleef een dergelijk gedrag nog beperkt tot de beslotenheid van de concertzalen, openlijker werd het verschil tussen de generaties met de komst van de nozems.³ Deze rondhangende jongeren met hun afwijkende kleding en kapsel (jongens met strakke broek, 'oversized' colbert en 'vetkuiven'; meisjes met petticoats en getoupeerde haren) werden een bezienswaardigheid in de grote steden. De nozems hadden weinig op met jazz, hun muziek was de rock 'n roll van Elvis Presley, Little Richard en Chuck Berry.

Het popmuziekblad in de jaren vijftig *Tuney Tunes* had bij het horen van de eerste klanken van de rock 'n roll weinig op met de nieuwe muziek: *'Deze (...) songs (...) zijn er de oorzaak van dat een groot deel van de Amerikaanse jeugd de 'normale' weg kwijt geraakt is.'*⁴

De, in Zweden woonachtige en daar zeer populaire, zanger Cornelis Vreeswijk bezong de fatale uitwerking van de nozemkleding in 'De nozem en de non'. Het nummer werd oorspronkelijk uitgebracht in 1966, maar haalde pas zes jaar later de TOP40:

*Vroeg in het voorjaar ontmoeten ze elkaar
Hij keek in haar ogen en toen was de liefde daar
Ja toen was de liefde daar*

*Sterk is de liefde tijdelijk althans
De non vergat haar plichten, zelfs haar
rozenkrans*

*Ze vergat haar rozenkrans
Met zijn zonnebril en zijn nauwe pantalon
Verwekte onze nozem de hartstocht
van de non*

Vanaf 1964: Er komen andere tijden

Met de stijging van de welvaart, de ruimere financiële armslag voor de jeugd, de komst van de tv en de pil, maar ook met het handhaven van de normen en waarden van de naoorlogse generatie, braken er rond 1965 andere tijden aan. Jongeren lieten zich massaler dan voorheen horen en zien. De massahysterie in Amsterdam rondom de rondvaarttocht van The Beatles maakte zichtbaar dat jeugdcultuur niet meer het alleeneigendom was van een klein groepje excentriekelingen, maar dat het fenomeen doorgedrongen was tot alle lagen van de bevolking.⁵

'Protestzanger' Boudewijn de Groot werd de spreekbuis van de emanciperende jeugd. Hij legde, in 'Er komen andere tijden' het gevoel van de jeugd vast voor de nieuwe

gezagsverhoudingen in maatschappij en gezin⁶:

*Kom, heren, regeerders, partij-jongens,
kom
En blijf daar niet hangen en kijk niet zo
stom
Want hij die blijft zeuren is hij die
crepeert
De legers buiten strijden
Op hun slagveld wordt ieder van jullie
verteerd
Want er komen andere tijden*

*Kom, vaders en moeders, kom hier en
hoor toe
Wij zijn jullie praatjes en wetten zo
moe
Je zoons en je dochters die haten
gezag
Je moraal die verveelt ons al tijden
En vlieg op, als de wereld van nu je
niet mag
Want er komen andere tijden*

Dat de moraal niet alleen verveelde, maar ook veranderde, werd in de TOP40 verwoord door de popgroep HET, die het arbeidsethos ter discussie stelde:

*Het is weer tijd om op te staan
Maar ik heb geen zin
(Hij heeft geen zin)*

Jan de Vries

Moraal en politiek in popmuziek

10

Politiek (politiek), politiek (politiek).

Ik ben er niet en ik ken ze niet.

Politiek (politiek), politiek (politiek).

Ik kijk niet, dus ik zie niets.

Ik praat niet, dus ik zeg niets.

Ik kijk niet, dus ik zie niets.

Ik ben er niet, ik ken ze niet.

'Politiek' van Bram Vermeulen uit 1980.

Liedteksten die je kunt kopiëren voor gebruik door leerlingen stonden in Kleio 8 van 2002, het themanummer 'Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990'.

Popmuziek in al haar facetten is al lang niet meer het exclusieve eigendom van jongeren. De kleuterpop van K3 is doorgedrongen tot de TOP40 en 'oude rockers' als Bruce Springsteen en The Rolling Stones (een nieuwe wereldtournee!) hebben ook onder de ouders van middelbare scholieren nog de nodige fans. Maar vooral voor jongeren is deze muziek belangrijk. Het is één van de belangrijkste middelen om zich te onderscheiden. Niet alleen ten opzichte van de oudere generatie, maar ook ten opzichte van elkaar. De tientallen stromingen in de huidige dance-music zijn daar voorbeelden van.

Als popmuziek leerlingen zo bezighoudt, dan is het gebruik van muziek en de bijbehorende liedteksten een belangrijk middel om ze ook bij saaiere onderwerpen bij de les te houden. In Kleio 8 van 2002 stonden al een aantal liedteksten waarmee u de leerlingen aan de gang kunt laten gaan. In dit artikel worden enkele mogelijkheden van het gebruik van popmuziek bij het onderwerp van het Centraal Schriftelijk Eindexamen 2003 en 2004 'Nederlanders en hun gezagsdragers, 1950-1990' besproken. Voor de keuze van de muziek en de teksten is de TOP40 de belangrijkste basis geweest.

De (Veronica) TOP40, nu te horen op Radio 538, verscheen onder de naam De Nederlandse Hitparade voor het eerst op 2 januari 1965. Wat op zich al een voorbeeld is van de veranderende tijden in de jaren zestig. Uit de TOP40 zijn de Nederlandstalige lie-

deren geselecteerd tot het jaar 1990. Daarmee blijven in dit artikel alle Engelstalige hits over politiek, maar ook Nederlandstalige nummers die de TOP40 of de tipparade nooit gehaald hebben, buiten beschouwing. Een uitzondering is gemaakt voor een aantal historisch interessante en leuke nummers (Boudewijn de Groot, Frans Halsema, Kees van Kooten / Wim de Bie), die een bepaalde periode of gebeurtenis treffend in weergeven.

Jaren vijftig: toen was geluk heel gewoon

Het lied over de wederopbouw van Nederland was 'Eens zal de Betuwe in bloei weer staan' van Han Dunk. In 1947 behoorde hij samen met Eddy Christiani tot de top van de Nederlandse amusement. Zijn optimistische kijk op het in puin liggende Nederland sprak in de naoorlogse jaren veel mensen aan:

*'Eendrachtig gaan wij aan de slag
Tevreden zijn wij pas
Wanneer ons land weer worden mag
Zo mooi als 't immer was.'*

Het jaar na 'Eens zal de Betuwe in bloei weer staan' is ook in een lied vastgelegd. Gerard Cox zong 1948, van tekstdrivers Kees van Kooten en Wim de Bie, in 1972 de hitparade in.

Een grote groep jongeren had echter weinig op met de normen en waarden van hun vaders en moeders, die letterlijk de gevolgen van de Tweede

Jan de Vries is vakdidacticus geschiedenis en staatsinrichting aan het Instituut voor Leraar en School (ILS) van de KUN.

Wereldoorlog probeerden weg te werken. De media en overheid schreven verontruste artikelen en rapporten over 'de verwilderde asfalt-jeugd'.¹

Bij muziekconcerten van de, in 2002 op 94-jarige leeftijd overleden, jazz-vibrafonist Lionel Hampton zag de oudere generatie een 'losgeslagen, ongrijpbare' massa.

Het Parool in 1953 over een optreden van Hampton:

'Een groot deel van het publiek schreeuwde en joelde niet alleen, maar sommige schokten en dansten (...) alsof zij nooit op zouden houden. (...) het werd een angstaanjagend geheel. Jonge opgeschoten jongens klommen tegen het podium op (...), boven vanaf het balkon klonken wilde kreten. Het was allemaal nogal angstig en onwettelijk. Zou de menigte nu inderdaad losbreken, en zichzelf geheel verliezen? Nee, dat gebeurde niet, we leven tenslotte in Nederland. De massa schrok van zichzelf (...)'.²

Bleef een dergelijk gedrag nog beperkt tot de beslotenheid van de concertzalen, openlijker werd het verschil tussen de generaties met de komst van de nozems.³ Deze rondhangende jongeren met hun afwijkende kleding en kapsel (jongens met strakke broek, 'oversized' colbert en 'vetkuiven'; meisjes met petticoats en getoupeerde haren) werden een bezienswaardigheid in de grote steden. De nozems hadden weinig op met jazz, hun muziek was de rock 'n roll van Elvis Presley, Little Richard en Chuck Berry.

Het popmuziekblad in de jaren vijftig *Tuney Tunes* had bij het horen van de eerste klanken van de rock 'n roll weinig op met de nieuwe muziek: *'Deze (...) songs (...) zijn er de oorzaak van dat een groot deel van de Amerikaanse jeugd de 'normale' weg kwijt geraakt is.'*⁴

De, in Zweden woonachtige en daar zeer populaire, zanger Cornelis Vreeswijk bezong de fatale uitwerking van de nozemkleding in 'De nozem en de non'. Het nummer werd oorspronkelijk uitgebracht in 1966, maar haalde pas zes jaar later de TOP40:

*Vroeg in het voorjaar ontmoeten ze elkaar
Hij keek in haar ogen en toen was de liefde daar
Ja toen was de liefde daar*

*Sterk is de liefde tijdelijk althans
De non vergat haar plichten, zelfs haar
rozenkrans*

*Ze vergat haar rozenkrans
Met zijn zonnebril en zijn nauwe pantalon
Verwekte onze nozem de hartstocht
van de non*

Vanaf 1964: Er komen andere tijden

Met de stijging van de welvaart, de ruimere financiële armslag voor de jeugd, de komst van de tv en de pil, maar ook met het handhaven van de normen en waarden van de naoorlogse generatie, braken er rond 1965 andere tijden aan. Jongeren lieten zich massaler dan voorheen horen en zien. De massahysterie in Amsterdam rondom de rondvaarttocht van The Beatles maakte zichtbaar dat jeugdcultuur niet meer het alleeneigendom was van een klein groepje excentriekelingen, maar dat het fenomeen doorgedrongen was tot alle lagen van de bevolking.⁵

'Protestzanger' Boudewijn de Groot werd de spreekbuis van de emanciperende jeugd. Hij legde, in 'Er komen andere tijden' het gevoel van de jeugd vast voor de nieuwe

gezagsverhoudingen in maatschappij en gezin⁶:

*Kom, heren, regeerders, partij-jongens,
kom
En blijf daar niet hangen en kijk niet zo
stom
Want hij die blijft zeuren is hij die
crepeert
De legers buiten strijden
Op hun slagveld wordt ieder van jullie
verteerd
Want er komen andere tijden*

*Kom, vaders en moeders, kom hier en
hoor toe
Wij zijn jullie praatjes en wetten zo
moe
Je zoons en je dochters die haten
gezag
Je moraal die verveelt ons al tijden
En vlieg op, als de wereld van nu je
niet mag
Want er komen andere tijden*

Dat de moraal niet alleen verveelde, maar ook veranderde, werd in de TOP40 verwoord door de popgroep HET, die het arbeidsethos ter discussie stelde:

*Het is weer tijd om op te staan
Maar ik heb geen zin
(Hij heeft geen zin)*

Om naar m'n baas te gaan
Met m'n blote voeten op het kouwe
zeil
(Met z'n grote blote voeten op het
kouwe zeil)
Ik heb geen zin om op te staan

Conny Vandenbos bekritiseerde in de eerste echtscheidingsingle 'Ik ben gelukkig zonder jou' de huwelijkse moraal en de norm 'trouw tot de dood ons scheidt'. Het was niet alleen de inhoud waar veel mensen aanstoot aan namen, maar vooral de vrolijk-bittere toon waarop werd gezongen. Conny Vandenbos moest zeven jaar wachten voor het grote publiek haar accepteerde met zoete liedjes als 'Een roosje m'n roosje' en 'Sjakie van de hoek'. Drie jaar voor haar overlijden, voorjaar 2002, werd Conny met haar 'Ik ben gelukkig zonder jou' tot wegbereidster van het feminisme uitgeroepen.⁷ Componist van het nummer en alom erkend vrouwenjager Peter Koelewijn had dit in 1967 zeker niet kunnen bevroeden.

Het is nu eindelijk een feit
Ik ben je kwijt, ik ben je kwijt
Je knoeit de as van je sigaar
Nu voortaan verder maar bij haar
Je vraagt me niet meer wat we eten
Ik kan van nu af aan vergeten
Wat jij het liefste 's avonds lust
Zelfs hoe je vroeger hebt gekust
(...)
Ik ben gelukkig zonder jou
Nu ik niet meer van je hou
Mijn leven krijgt een nieuwe kans
'k Ontsprong nog net op tijd de dans

Het geeft niet wat men van me denkt
Ik zie wel wat de toekomst brengt

De relatie tussen ouders en hun kinderen, met hun verschillende en verscherpende opvattingen over de normen en waarden in het leven, werden door Boudewijn de Groot, met de teksten van Lennaert Nijgh, op muziek gezet.

Door de provo's, hippies en 'kabouters' kreeg de generatiekloof ook een gezicht. Van hen was Armand (Herman van Loenhout) de spreekbuis met 'Ben ik te min':

Ben ik te min
Ben ik te min omdat je ouders meer
poen hebben dan de mijne
Ben ik te min
Ben ik te min omdat je pa in een
grotere kar rijdt dan de mijne

En toch wil je blijven
Maar je pa die wil het niet
Ik denk dat je beter kunt gaan
En je moeder, die doe je ook veel
verdriet
Als je thuiskomt zal ze zeggen
"wat doe je me aan"
Jouw moeder die ik moest aanhoren
met haar achterlijk gezwam
Over de studie van je broer
En dat je pa zo'n succesvol zakenman
was
Met andere woorden: wat ben jij een
boer

Armand's 'Blommenkinders' (met als ondertitel *Opgedragen Aan De Oorden Der Benevelde Agrariërs*) was nog explicieter een hippie-song:

Mensen met bloemen in hun haar, wat
vreemd
Zegt de misselijkmakende middenstand
Mensen die van iedereen willen houden
Men vraagt zich af "wat is er aan de
hand"
Denken ze dan niet aan geld
Je moet toch werken voor je brood
Zonder voedsel ga je toch immers
kapot
Wat triest dat men niet weet waarom
't eigenlijk draait
Is de mens van binnen dan al zo rot

1965-1971: Tegengeluiden

Provo's en hippies hadden een grote aantrekkingskracht. Maar de meeste jongeren bleken met de moraal van hun vader en moeder goed uit de voeten te kunnen. De jonge Patricia Paay vertolkte dat in 'Je bent niet hip, je bent niet vlot'.

De mening van de vaders en moeders drong ook tot de hitparade door. In 't Zal je kind maar wezen' van Eli Asser uit de tv-serie 't Schaepp met de vijf Pooten', maar vooral in

Punkhoes.

Annie M.G. Schmidt's cynische 'Op een mooie Pinksterdag' (beide op muziek van Harry Bannink) gaven de vaders en moeder hun kinderen een antwoord:

*Vader is een hypocriet, vader is een nul
Vader is er enkel en alleen maar voor
de centen en de rest is flauwekul
Ik wou dat ik nog één keer
Met mijn dochter aan het handje lopen
kon
Op een mooie Pinksterdag, samen in
de zon*

De Nederlandse autoriteiten, na aanvankelijke moeite te hebben gehad met de hippies en de provo's, pasten zich snel aan. Frans Halsema bezong in 'Kabouterango' op een tekst van Michel van der Plas de folkloristische kant van de politieke opvolgers van de provo's: de Kabouterpartij.

*'t Zijn kleine mannetjes met hele lange
baardjes
Zo tussen zeventien en vijfenvijftig
jaartjes (...)
Het duurt een jaartje, en misschien nog
maar een nachtje
Dan staan wij op en plots 'ling hebben
zij het machtje (...)*

*En het regerinkje
Schrikt zich het terinkje
En staat voor 't Nederlandse volkje in
zijn naakje
Het oude kopgroepje
Doet nog één oproepje:
O Nederlandse, let op uw saeckje!*

Jaren zeventig: Vluchten kan niet meer

Het optimisme van de jaren zestig werd in de eerste helft van het nieuwe decennium weggeslagen. Een veranderend economisch klimaat na 1969, door een zwakker wordende Amerikaanse economie (door de kosten van de Vietnam-oorlog), een toenemende inflatie (Nederland werd een duur land door de stijgende lonen en prijzen) en als klap op de vuurpijl de oliecrisis in 1973 leidden tot bedrijfssluitingen en werkloosheid.

Het rapport van de Club van Rome bekritiseerde de ongeremde groei van de consumptie-economie, de uitputting van grondstoffen en de milieuvervuiling.

Verscheidene nummers over de werkloosheid haalden de TOP40. Een aan-

Popgroep Doe Maar.

tal liedjes gaf een ironische kijk op de sociale uitkeringen: 'Wij willen WW' en 'Achter de wolken schijnt de WW'. De smartlap 'Werkeloos' van Jacques (Manuela) Herb en de bijzondere rijmelarij van Vader Abraham (samen gezongen met Mieke) bereikten als tegenhangers daarvan ook de hitparade:

*Veel sig'rettenwinkels zijn nou de
sigaar
En de kapper zit met de handen in z'n
haar
Bloemenkwekers zitten op zwart zaad
De stratenmakers staan op straat*

Zong Conny Vandenbos nog over de voordelen van een echtscheiding, vanaf 1971 kwamen er droevige platen in de TOP40.

Herman van Keeken bezong als eerste met zijn 'Pappie loop toch niet zo snel' de keerzijde van de nieuwe moraal.

Opvallend genoeg waren het vooral de mannen, die in de liedjes hun emoties toonden. Het 'hoogtepunt' in dit genre was toch wel Arno & Gratjes 'Pappie ik zie tranen in uw ogen' uit 1978.

Een algemeen gevoel van machteloosheid heerste (Barend Servet, 'Waar moet dat heen') en vond haar tekstuele (Annie M.G. Schmidt) en muzikale (Harry Bannink) climax in 'Vluchten kan niet meer' van Jenny Arean en Frans Halsema.

Met de slechte omstandigheden in de jaren zeventig deden de nostalgieliedjes, als het eerder genoemde '1948' van Gerard Cox, het heel goed. Vlak na zijn dood scoorde ook cabaretier Wim Sonneveld een grote hit met 'Het dorp'. De tekst maakte duidelijk dat deze hit uit 1974 vijf jaar eerder werd geschreven:

*De dorpsjeugd klit wat bij elkaar
In minirok en beatle-haar
En joelt wat mee met beat-muziek
Ik weet wel het is hun goeie recht
De nieuwe tijd, net wat u zegt
Maar het maakt me wat melancholiek*

De jeugd moest van dat zoetsappige niet veel hebben en veel jongeren stortten zich in de armen van de Punk-beweging en de wat keuriger versie: de new wave. Hanenkammen als kapsel, veiligheidsspelden door de neus en zwarte kleding verbeeldden de afkeer van de burgerlijke consumptiemaatschappij. Ook tot ergernis van veel linkse jongeren bleef het grootste deel van de jeugd echter langs de zijlijn staan. De 'socialistische' popgroep Bots in 'Het lied van de werkende jeugd':

*We werken voor de poen
En ze zoeken het dus maar uit
Dat gezwam over werkende jeugd
Komt je oren uit
Als er echt iets moet veranderen
Nou dan doen ze dat maar zelf
Als wij maar koffie krijgen
In de pauze van half elf*

Jaren tachtig: de perspectieven zijn nul komma nul

Met de verbeterde economie vanaf 1977 verdween de kritische muziek uit de TOP40. Een nieuwe economische crisis, bezuinigingen (Bestek '81 van Van Agt / 'no nonsense' van Lubbers) en werkloosheid gingen samen met een toenemende spanning tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie.

Met de crisis van de jaren zeventig nog vers in het geheugen verkondigden nieuwe Nederlandstalige popgroepen hun visie op de samenleving en het leven. Muzikaal en inhoudelijk voerde daarbij de groep Doe Maar letterlijk en figuurlijk de lijst aan ('De bom' en 'Pa').

Carrière maken

(voordat de bom valt)
Werken aan m'n toekomst
(voordat de bom valt)
Ik ren door m'n agenda
(voordat de bom valt)
Veilig in het ziekenfonds
(voordat de bom valt)

En als de bom valt

Dan lig ik in m'n nette pak
Diploma's en m'n cheques op zak
Mijn polis en mijn woordenschat,
awoei
Onder de flatgebouwen van de stad
naast jou
Laat maar vallen dan
Het komt er toch wel van

De massa-hysterie rondom Doe Maar riep herinneringen op aan de tijden van The Beatles. Niet eerder was een Nederlandstalige popband zo populair. Groepen als Het Goede Doel, Het Klein Orkest en de Frank Boeijen Groep voeren mee op deze golf van Nederlandstalige popmuziek en belandden ook in de hitlijsten. De cabaret- en musicalmelodietjes maakten plaats voor echte popmuziek.

Doe Maar verpakte de uitzichtloosheid in opwekkende ska- en reggae-ritmes. De meest swingende visie op de economische crisis en de werkloosheid kwam echter van de Limburgse groep de Janse Bagge Bend: 'Solliciteren'.

Hey!

De perspectieven veur de toekoms die zijn nul komma nul
Al hebste na veul zweten 'n universitaire bul

Al biste onderwieser, bankwerker of psycholoog
De kommende joare biste waarschielijk werkeloos

In alternatieve kringen werd de werkloosheid en het arbeidsethos geheld. Waarom zou je moeite doen voor een baan als dat geen voldoening gaf en waarvan het geld toch vooral bij de ondernemers terecht kwam? Een grote groep mensen noemde zich daarom niet 'werkloos', maar 'baanloos'. Werk was er namelijk voldoende: in de kraakbeweging (Geen woning, geen kroning!), de anti-kernenergiebeweging (Dode-waard gaat dicht!) en de vredesbeweging (Alle kernwapens de wereld uit!).

Het Klein Orkest met 'Koos Werkeloos':

M'n zwager Jan die spreekt er schande van
Die zegt van Koos gebruik je handen man
Maar hij werkt met z'n ellebogen
Heeft z'n schapen op het droge
Nou verbrand maar Jan
Die politieke Haagse maffia
Die blijft maar korten op de minima
Nou laat ze zelf maar betalen
Want bij Koos valt niets te halen
Sorry dat ik besta

Een schokgolf ging op 20 augustus 1983 door Nederland toen de vijftienjarige Antilliaanse Kerwin Duijnmeijer 'zomaar' werd vermoord door een één jaar oudere extreem-rechtse skinhead. De eerste racistische 'zinloze' moord in het 'keurige' Nederland leidde tot een oproep van de Frank Boeijen Groep in 'Zwart-Wit':
Hij liep daar in de stad
's Avonds laat
Plotseling aan de overkant
Zag hij ze staan
Iemand riep "je hoort niet bij ons"
Mes, steek, pijn

Denk goed na aan welke kant je staat
Denk niet wit (denk niet wit), denk niet zwart (denk niet zwart)
Denk niet zwart-wit
Denk niet wit (denk niet wit), denk niet zwart (denk niet zwart)
Denk niet zwart-wit
Maar in de kleur van je hart
Het algemene gevoel van uitzichtloosheid werd door Kees van Kooten en Wim de Bie samengevat in het nieuwe woord 'doemdenken'.⁸

Hun typetjes van de vrije jongens F. Jacobse en Tedje van Es, en de daarbij horende Tegenpartij, waren een groot succes.

Popmuziek en historisch besef in de geschiedenisles

Met het gebruik van popmuziek (teksten) kan het verleden tot leven komen.⁹ Dit leidt tot een beter begrip van gebeurtenissen en begrippen uit een historische periode. Daarnaast geven sommige 'oude' nummers meer betekenis aan heden-daagse verschijnselen en processen. Het gebruik van popmuziek en liedteksten kan de geschiedenisles 'leukker' maken. Een doordachte keuze van teksten en opdrachten geeft veel meer mogelijkheden.

Dat de jaren vijftig niet zo'n gezapige periode was, als veelal wordt aangenomen, blijkt uit Cornelis Vreeswijks 'De nozem en de non'. Zelfs in '1948' van Gerard Cox kan de aandachtige luisteraar opmaken dat er iets broeit:

Die schooltas bleek het eerste teken
Dat de zaak al was bekeken
Voor zover je zonder plichtsbef
Je leven leed, je leven leed.

Tot je pubertijd (*Die schooltas* symboliseert het begin van de middelbare school) kon je je wentelen in het 'gewone geluk' van het gezin. Maar daarna zou het leven lijden worden. De onderliggende vraag is dan of de jongeren dat vervolgens ook zouden accepteren.

Voor een belangrijk deel in de jaren vijftig al niet meer, maar zeker niet in het volgende decennium. De jaren vijftig gaan met deze tekstinterpretatie moeiteloos over in de 'roerige' jaren zestig.

Luidruchtig waren die jaren wel, maar revolutionair? 'Je bent niet hip' van Patrica Paay laat zien dat er wel openlijker gesproken kan worden over bijvoorbeeld seks, maar dat veel jongeren een 'burgerlijk' leven prefererden boven het vrijgevochtene van de hippies en kabouters.

Het jaar 1973 kan worden gezien als een scharnierpunt, of het nu is van de lange jaren vijftig (1945-1973) of van de 'roerige jaren zestig' (1965-1973).¹⁰ Het overzicht van alle Nederlandstalige hits (zie kader) toont dat niet alleen veel meer kriti-

sche hits de hitparade binnenkomen, maar dat ook de inhoud is veranderd. Milieuproblemen, echtscheidingen, werkloosheid: aan de ellende lijkt geen eind te komen.

Na de tussenperiode 1977 - 1982 (vraag aan de leerlingen: 'Waarom zijn er in deze periode zo weinig protestlieders?') breekt de laatste golf van kritische liederen aan. De werkloosheid en de bezuinigingen geven de grenzen van de verzorgingsstaat aan. Bij veel muzikanten stond de crisis van 1973 nog in het geheugen gegrift, waardoor het leek alsof het allemaal niets meer uitmaakte. Crisis op crisis: de maakbare samenleving, de alles regelende overheid, had haar krediet verspeeld. Het onbedoelde succes van De Tegenpartij van Van Kooten en De Bie illustreerde dat het beste.

Zo houdt popmuziek ons een historische spiegel voor: Met '1948' van Gerard Cox leren we niet alleen iets over de na-oorlogse jaren. Het zegt ook iets over de tijd waarin het lied werd geschreven (1972).

Tegelijkertijd geeft het perspectief van de hoofdpersoon in het lied (een twaalfjarige) een bijzondere interpretatie aan dat jaar. Leerlingen die verschillende lagen laten ontdekken, geeft een meerwaarde aan 'een leuke geschiedenisles met popmuziek'. En dat kan ook met liedjes als 'Je bent niet hip', 'Het lied van de werkende jeugd', 'De Tegenpartij', enzovoort.

Songteksten geven, vanuit hun historische kader, meer inzicht in de huidige tijd en daarmee zijn we in staat iets van de geschiedenis op te steken. Docenten kunnen ervoor zorgen dat leerlingen zich realiseren dat ze iets over (het verhaal) en van (de verklaring) de geschiedenis kunnen leren. Met die wetenschap kunnen leerlingen – samen met de leraar – concluderen dat ze uit (reflectief besef) de geschiedenis hebben geleerd.¹¹ Kortom: de leerlingen hebben historisch besef verworven met een vier minuten durende hitsingle van vaak niet meer dan drie muziekakkoorden.

Noten

- 1 Langeveld, M.J. (1952). *Maatschappelijke verandering der jeugd. Rapport betreffende de geestgesteldheid van de massa jeugd*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- 2 Het Parool, 21-9-1953. In 1954 en 1956 gaf Lionel Hampton nog een aantal concerten. De recensies daarvan (m.n. *Het Parool* en *De Volkskrant*) hadden een gelijklopende strekking.
- 3 'Nozems' werden een begrip n.a.v. de reportage van journalist Jan Vrijman (met foto's van Ed van der Elsen) in *Vrij Nederland*, augustus/september 1955..
- 4 *Tuney Tunes*, nr. 140, september 1955.
- 5 Een speciale website, met prachtige afbeeldingen, is gewijd aan het bezoek van de Beatles: <http://beatlekes.tripod.com/fonsbeatles/pagina/id1.html>
- 6 'Er komen andere tijden'; muziek Bob Dylan, tekst: Lenjaert Nijgh.
- 7 Meijer, M. (1999). *Machtige melodieën. Populaire teksten uit de jaren vijftig en zestig als bron voor cultuurgeschiedenis*. Maastricht: Universiteit Maastricht (Centrum voor Gender en Diversiteit, Faculteit Algemene Wetenschappen). Oratie 2-1-1999, bij aanvaarding Opzij-leerstoel.
- 8 Voor het eerst gebruikt door Van Kooten en De Bie in hun tv-programma op 2-3-1980. Zie ook: Sanders, E. (1999). *Jemig de pemiig! De invloed van Van Kooten en De Bie op het Nederlands*. Amsterdam: Contact.
- 9 Voor opdrachten bij verschillende liedteksten uit dit artikel: Vries, J. de (2002). Motiveren en leren. Popmuziek over gezagdragers en politiek. In: *Kleio*, jrg. 43, nr. 8, pp. 31-36.
- 10 Een mooie beknopte samenvatting van het periodiseringsprobleem: Oudheusden, J. van (2002). 'Niet alleen vernieuwing en niet alleen verzet.' Gesprek met Herman de Liagre Böhl. In: *Kleio*, jrg. 43, nr. 8, pp. 2-6.
- 11 Deze 'lagen van het geschiedenisonderwijs' zouden ook een basis kunnen zijn voor de, door de Commissie De Rooy gepropageerde, nieuwe concentrische opbouw van het geschiedenisonderwijs. Zie ook: Egan, K. (1983). Accumulating history. In: *History and Theory*, jrg. 22, nr. 4, pp. 66-79. Egan, K. (1997). *The educated mind. How cognitive tools shape our understanding*. Chicago: The University of Chicago Press. Vree, F. de (1999). *De scherven van de Geschiedenis*. Amsterdam: University Press.

Literatuur

Veel liedteksten over gezag en politiek uit de cabaret- en musicalhoek zijn verzameld in:

P. van den Hanenberg & H. Scholten (Eds.). *De bokken en de schapen. Gezongen geschiedenis van de twintigste eeuw*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar.

Leuk lesmateriaal (nozems, Lionel Hampton, rock 'n roll, gezinsleven) over jongeren in de jaren vijftig staat in:

R. Boost (1985). *Wat je zegt ben je zelf en andere herinneringen aan de Jaren 50*. Weesp: Van Holkema & Warendorf en D. Slootweg, W. van Beusekom & C. Kloet (Eds.) (1974). *Ach ja ... de jaren vijftig*. Amsterdam: Wetenschappelijke Uitgeverij.

Het themanummer van *Kleio* (jrg. 35, nr. 2, maart 1994) over 'Jong zijn in de sixties' bevat naast artikelen ook een prachtig bronnenkatern met leerling-opdrachten (*Kleio-Didactica* 19).

Zeer bruikbare achtergrondinformatie bij dit onderwerp staat in H. Vossen, M. Schwegman & P. Wester (Eds.) (1992). *Vertrouwde patronen, nieuwe dromen. Nederland naar een modern-industriële samenleving 1948-1973*. IJsselstein: VGN. Daarin o.a.: P. de Rooij, *Vetkuijfe waarheen? Jongeren om de jaren vijftig en zestig*.

Internet

Er zijn talloze sites en speciale zoekmachines voor songteksten. Een selectie:

<http://songteksten.pagina.nl/>
<http://songteksten.topcities.com/>
<http://www.sing365.com/>
<http://www.lyrics.ch/index.htm>
 Nederlandse songteksten vanaf 1945 met links, enzovoorts:
<http://www.songteksten.nu/>
 Uitgebreide site met Nederlandstalige songteksten, met o.a. Boudewijn de Groot, Het Klein Orkest, cabaret en ga zo maar door:
http://www.xs4all.nl/~werksman/liedjes/laden.html?alf_artiest.html

Periode 1: 1964-1966

Protestliederen van Boudewijn de Groot

jongerenemancipatie, jongerenproblemen, veranderende moraal, woningnood.

Uitvoerende(n)	Titel	Binnenkomst	Hitnotering	
			Hoogste plaats	Aantal Weken
Boudewijn de Groot	Elégie prénatale	1964	geen hit of tip geweest	
	Een respectabel man	1965	geen hit of tip geweest	
	Er komen andere tijden	1965	geen hit of tip geweest	
	Woningnood	1965	geen hit of tip geweest	
	De dagen zijn geteld	1965	geen hit of tip geweest	
	Een meisje van zestien	30-10-1965	23	13
	Welterusten mijnheer de President	09-04-1966	9	12

Periode 2: 1965-1967 (1971)

Vrouwenemancipatie, veranderende gezinsopvattingen, hippies, generatiekloof.

(Carnavalsnummers over Jelle Zijlstra, op de muziek van Yellow Submarine van The Beatles, n.a.v. laatste radio-oudejaarsconference van Wim Kan).

Uitvoerende(n)	Titel	Binnenkomst	Hitnotering	
			Hoogste plaats	Aantal Weken
Het	Ik heb geen zin om op te staan	18-12-1965	9	13
Conny Vandenbos	Ik ben gelukkig zonder jou	09-04-1966	9	11
Karin Kent	Jelle zal wel zien	28-01-1967	7	6
Johnny Hoes	Jelle zal wel zien	28-01-1967	7	6
AlbertBrosens	Jelle zal wel zien	28-01-1967	7	6
Armand	Ben ik te min	04-03-1967	5	14
Leen Jongewaard & André van den Heuvel	Op een mooie Pinksterdag	29-04-1967	9	23
Patricia Paay	Je bent niet hip	05-08-1967	12	12
Armand	Blommenkinders	02-09-1967	7	6
Frans Halsema	Kaboutertango	1970	geen hit of tip geweest	
Adèle Bloemendaal, Leen Jongewaard en Piet Römer	't Zal je kind maar wezen	03-01-1970	5	4
Paul van Vliet	Bram in de RAI	13-03-1971	31	7

Periode 3: 1971-1977

Echtscheidingen, werkloosheid, milieuvervuiling, oliecrisis, sombere toekomst, nostalgie.

Uitvoerende(n)	Titel	Binnenkomst	Hitnotering	
			Hoogste plaats	Aantal Weken
Herman van Keeken	Pappie loop toch niet zo snel	13-11-1971	3	14
Jacques Herb	Werkeloos	08-07-1972	19	5
Cornelis Vreeswijk	De nozem en de non	07-10-1972	21	5
Gerard Cox	1948	04-11-1972	21	6
Barend Servet	Waar moet dat heen	17-02-1973	18	7
Robert Long	Mien	1974	geen hit of tip geweest (van de nr. 1 LP 'Vroeger of Later'; 118 weken in de hitparade!)	
	Toe maar jongens			
	Allemaal angst			
	Jezus redt			
Vader Abraham & Boer Koekoek	Den Uyl is in den olie	26-01-1974	1	8
Gerard Cox	Die goeie ouwe tijd	22-06-1974	6	10
Farce Majeure	Kiele kiele Koeweit	02-02-1974	3	7
Henk & Stainless Steel Band	Wij willen WW	25-04-1974	17	7
Wim Sonneveld	Het dorp	18-05-1974	27	5
Gebroeders Grimm	Achter de wolken schijnt de WW	1975	tip	
Bots	Het lied van de werkende jeugd	1975	geen hit of tip geweest	
Mieke & Vader Abraham	Het leger van werklozen	31-01-1976		
Bots	Zeven dagen lang	19-06-1976	23	6
Jenny Arean en Frans Halsema	Vluchten kan niet meer	29-10-1977	19	5

17

Periode 4: 1980-1984 (met als uitschieters 1982/1983)

Algemeen ongenoegen, doemdenken, werkloosheid, uitzichtloosheid, discriminatie.

Uitvoerende(n)	Titel	Binnenkomst	Hitnotering	
			Hoogste plaats	Aantal Weken
Koot en Bie	De Tegenpartij	1980	geen hit of tip geweest	
Willy Alberti	Juliana bedankt	23-02-1980		
Bram Vermeulen	Politiek	13-09-1980	18	5
Doe Maar	De bom	06-11-1982	tip	
Toontje Lager	Ben jij ook zo bang	25-09-1982	1	13
Janse Bagge Bend	Sollicitere	19-02-1983	tip	
Doe Maar	Pa	26-02-1983	8	7
Herman van Veen	De bom valt nooit	02-04-1983	1	9
Klein Orkest	Koos Werkeloos	30-07-1983	tip	
Frank Boeijen Groep	Zwart wit	29-01-1984	17	5
			4	7

Bron voor TOP40 noteringen: F. Bouwman, C. Broekhuizen, 'Hitdossier 1958-1990'. (Becht: Haarlem 1990).

De Janse Bagge Bend treedt nog steeds op.

Bij workshops in Nijmegen en Rotterdam in september 2002 over het gebruik van popmuziek in de les konden geschiedenisleraren kiezen uit zeven songs welk muzieknummer zij wilden horen en aangeven waarom zij dat lied wilden horen.

De uitslag van deze populariteitspoll luidt:

Het volgende schema, met argumenten voor de muziekkeuze, laat dat zien. Sommige docenten gaven meerdere argumenten voor één en hetzelfde nummer. Dit verklaart het totaal aantal van 126 argumenten met 109 ingevulde formulieren.

Nostalgie en oude emoties	32
Ken het nummer niet / niet meer zo goed	28
Geeft tijdgeest weer	13
Relatie met het heden	13
Kwaliteit artiest/nummer	9
Goede tekst	7
Leuk/grappig	6
Overige / geen argumentatie	18
Totaal	126

Met name Koot en Bie en Doe Maar scoorden hoog in de nostalgische hoek. 'Mijn ultieme brugklaslied', 'jeugdsentiment', 'ik heb dit als muzieksingle gehad', 'bewust meege-maakt'.

De leeftijd van de docenten is dus erg belangrijk bij hun keuze van popmuziek. De tegenhanger daarvan is dat een bijna net zo grote groep leraren niet zozeer uit sentimentele overwegingen een nummer wil horen, maar juist omdat ze het niet kennen. Zij willen graag horen hoe zij een nummer in hun lessen kunnen gebruiken.

Inhoudelijk gezien vinden leraren het belangrijk dat een lied een bepaalde historische periode karakteriseert. Daarmee wordt echter niet volstaan: als het (historische) lied ook meer zicht biedt op hedendaagse gebeurtenissen en verschijnselen, dan kan het ook rekenen op de interesse van de docenten. Met name de relatie tussen 'De Tegenpartij' van Koot en Bie en de opkomst van de LPF en Leefbaar Nederland werd verschillend malen (8 x) genoemd. Deze argumentatie zag men ook bij andere liedjes terug: 'Woningnood' van Boudewijn de Groot, "omdat het nog steeds actueel is!" en "nog steeds zijn huizen onbetaalbaar".

Leraren geven daarmee aan dat popmuziek, hoe motive-rend (grappig, leuk) het ook wel niet kan zijn, pas een meerwaarde heeft als het nummer aspecten van historisch besef belicht: het verleden op zich en de relatie tussen het verleden en het heden.

Lied	Aantal stemmen
1964 Boudewijn de Groot Woningnood	16
1967 Patricia Paay Je bent niet hip	4
1967 Armand Blommenkinders	8
1971 Herman van Keeken Pappie loop toch niet zo snel	8
1975 Bots Het lied van de werkende jeugd	23
1980 Koot en Bie De Tegenpartij	31
1982 Doe Maar De bom	16
Diversen / maakt niet	3
Totaal	109

Koot en Bie met hun 'Tegenpartij' zijn dus de duidelijke favorieten van de geschiedenisleraren. Op afstand gevolgd door Bots en met op een gedeelde derde plaats Doe Maar en Boudewijn de Groot.

Een verklaring hiervoor is enerzijds de leeftijd van de docenten en anderzijds de professionaliteit waarmee zij hun beroep uitoefenen.

Geschiedenisleraren hebben grote belangstelling voor die nummers:

- die zij zelf heel goed kennen, zelf hebben mee-gemaakt (nostalgie, persoonlijke associaties)
- die zij nog niet kennen, maar weer van af willen weten (wat kan ik hiermee in de les?);
- die de sfeer van een historische periode weergeven;
- die relaties leggen met het heden.

**Profielwerkstukken maken met
origineel archiefmateriaal**

Provincie Noord-Holland Eerste Militie-District Gemeente Amsterdam

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van AMSTERDAM brengen ter kennis
van den militieplichtige

Joke Noordstrand

dat de Zitting van den Militieraad zal plaats hebben op *Woens* dag, den
22 Maart 1882, des *vorms* middags ten *half 12* ure in het
Lokaal der Militie in de *Hand*

CSG Liudger maakt profielwerkstukken in Tresoar-archief

48 Eindexamenleerlingen havo/vwo van de Christelijke Scholengemeenschap Liudger
in Drachten hebben dit jaar hun profielwerkstukken geschiedenis gemaakt in
Tresoar, het 'Fryske histoarysk en letterkundich sintrum' in Leeuwarden.
Uitgangspunt was het gebruik van origineel archiefmateriaal.

Het archief: Theo Kuipers

Tresoar (schatkamer) is de samen-
voeging van de provinciale biblio-
theek, het Fries letterkundig museum
en het rijksarchief Leeuwarden.
Hoofd van de afdeling educatie is
Theo Kuipers, afkomstig uit het on-
derwijs en zeer gedreven om het
archief te ontsluiten voor nieuwe
doelgroepen. Naast informatie op de
website, gebeurt dit door rondleidin-
gen, gastlessen en tentoonstellingen
gericht op jongeren en scholieren.
Verkleed als achttiende-eeuwer
bezoekt hij tevens basisscholen met
een leskist en vertelt dan een histo-
risch verhaal.

Scholieren hebben volgens Theo vaak
volstrekt geen beeld van een archief.
Het komt niet bij ze op dat door
archiefstukken de geschiedenis voor
ze kan gaan leven.

Een voorbeeld:
een paar leerlingen kregen een PTT-
memo uit de oorlog in handen en
lazen dat de telefoonverbindingen
van joden afgesloten moesten wor-
den.
Op dat moment beseften ze dat het
allemaal echt gebeurd was.

Angst voor beschadiging van het
archiefmateriaal heeft Theo niet.
Middelbare scholieren gaan net zo
voorzichtig met de stukken om als de
gewone bezoekers.
Een groep LWOO-leerlingen die
onlangs een rondleiding kreeg, was
op de restauratieafdeling bijvoor-

Theo Kuipers: "Archiefonderzoek door leerlingen moet van te voren goed met het archief worden afgestemd."

**Kleiooredacteur Joke
Noordstrand is geschiede-
nisdocent aan het Sancta
Maria Lyceum in Haarlem
en projectleider/uitgever
van educatieve uitgaven.**

Links: de docenten van links naar rechts: Arjen Bosgraaf, Kor Hellinga en Gerrit Melein.

Midden: Euranne Voet en Judith Zijlstra.

Rechts: Gerrie Koops, Joshua Maerschalk en Ruth Nieuwenhuizen.

beeld volstrekt gefascineerd door de herstelwerkzaamheden aan oude boeken.

Sommige documenten worden ter bescherming in plastic hoesjes verpakt. Bij echte oude originelen wordt je geacht archiefhandschoenen te dragen.

Archiefonderzoek door leerlingen uit het voortgezet onderwijs moet van tevoren goed met het archief worden afgestemd. Het handschrift van een archiefstuk moet bijvoorbeeld goed leesbaar zijn. Een erg oud stuk geeft problemen met lezen en met het taalgebruik. Ook moet duidelijk zijn wat er wel en niet mogelijk is aan onderwerpen.

In het Liudger-project heeft Kuipers eerst een gastles gegeven op de school. Als voorbereiding op het bezoek aan het archief werd er daarna uitgebreid geë-maïld over de te stellen onderzoeksvraag. Soms moesten de vragen door het gebrek aan bronnen worden aangepast. Soms ook hadden leerlingen een onderzoeksvraag bedacht die onmogelijk was op te lossen met behulp van het beschikbare bronnenmateriaal. Als onderwerpen zijn uiteindelijk onder andere gekozen: criminaliteit rond 1900, verzetsactiviteiten gedurende de Tweede Wereldoorlog in de omgeving van Drachten en de overval op de Leeuwarder strafgevangenis in de Tweede Wereldoorlog.

Toen de leerlingen het archief bezochten waren vraag en aanbod door het intensieve e-mailverkeer op elkaar afgestemd. Voor ieder groepje leerlingen lag er een pakketje met relevante archiefstukken klaar. Leerlingen in het VO hebben maar beperkt de tijd en het is natuurlijk niet de bedoeling dat ze dagen moeten zoeken voordat ze het eerste document gevonden hebben.

Het was voor het eerst dat bij Tresoar zo'n grote groep scholieren intensief archiefonderzoek kwam doen. Er was wel ruime ervaring opgedaan met kleinere groepen.

Personeels- en capaciteitsproblemen werden vermeden door de eerste onderzoeksdag op maandag te laten plaatsvinden; Tresoar is dan voor het gewone publiek gesloten, zodat er voldoende opvang en begeleidingsmogelijkheden waren. Kwamen de leerlingen op deze eerste dag niet klaar met hun onderzoek dan konden ze daarna afzonderlijke afspraken maken voor een volgend bezoek. Die afspraken waren voor beide partijen belangrijk. De leerlingen waren verzekerd van begeleiding en hulp en het archief kon het bezoek zo goed reguleren.

Theo Kuipers is uitermate tevreden over het verloop van het proces: leerlingen blijken veel creatiever te zijn dan hij dacht en leren zo ook tegenslagen te overwinnen. Hij verwacht dat meer scholen hem zullen benaderen met het verzoek om volgend jaar het profielwerkstuk met Tresoar te gaan maken. Ze zijn van harte welkom!

De docenten: in gesprek met Arjen Bosgraaf, Kor Hellinga en Gerrit Melein

'Het verplichte onderzoek van mijn eindexamenleerlingen dreigt voor mijn vak te verzanden in het kopiëren en downloaden van internetinformatie.'

Woorden van deze strekking uitte Arjen Bosgraaf op een bijeenkomst van geschiedenisdocenten, waarbij ook Theo Kuipers aanwezig was. Deze pareerde door hem uit te nodigen de profielwerkstukken op het archief te komen maken. Het idee was geboren.

In november 2002 werden 48 eind-examenleerlingen een week uitgeroosterd om zich aan het profielwerkstuk geschiedenis te gaan wijden. Op een maandagochtend stond de bus klaar om de groep naar Leeuwarden te brengen. Deze eerste dag moest iedereen verplicht in het archief aanwezig zijn. De leerlingen begonnen met hun archiefonderzoek en splitsen zich toen, al naar gelang hun onderwerp, op. Er werd gewerkt in groepjes van twee à drie leerlingen. In januari werd er opnieuw een volle week aan het pws gewerkt. Half februari was de presentatie van de werkstukken ter beoordeling aan de docenten.

De profielwerkstukken worden beoordeeld op informativaardigheden, onderzoeksvaardigheden en presentatievaardigheden. Daarnaast zijn er drie beoordelingsgesprekken.

Ook nieuw was de manier van presenteren. Op 19 Maart vond er een grote feestelijke presentatie aan de ouders plaats van ruim honderd profielwerkstukken van de hele school in een marktachtige omgeving. Daarbij moet je denken aan stands met videopresentaties, powerpoint-presentaties, stands met scripties, technische experimenten en toneel over criminaliteit in de negentiende eeuw.

Het leek de directie een goed idee dit experiment eens een jaar uit te proberen. Extra kosten zijn er nauwelijks, de leerlingen betalen zelf de reiskosten. Daarnaast zijn er beperkte kosten voor bijvoorbeeld de huur van kostuums voor het toneel.

Zwakke schakels zijn de havisten die aangemoedigd moeten worden om met producten te komen. Daarnaast was de verwachting dat leerlingen meer tijd in het archief zouden doorbrengen. Het bleek dat ze in een

opmerkelijk tempo de stukken door konden werken. Iets om voor een volgende keer rekening mee te houden.

Een punt van aandacht was ook de grote groep leerlingen die zich met criminaliteit heeft beziggehouden en nu met een toneelstuk als eindpresentatie komt. Het script ziet er goed uit, maar het is lastig meetbaar of iedere leerling een evenredige bijdrage heeft gepleegd. Er zijn twee leerlingcoördinatoren benoemd om toe te zien op het toneelgebeuren. Leerlingen zijn vaak veel kritischer ten opzichte van elkaar dan docenten ten opzichte van de leerlingen.

Er zijn enkele zeer positieve kanten aan deze manier van werken. Allereerst blijkt dat leerlingen geboeid zijn door de gekozen onderwerpen en dat geschiedenis echt voor ze gaat leven. Ze bekijken hun leefomgeving nu op een andere manier. Een tweede punt is dat leerlingen veel creatiever en initiatiefrijker waren dan in andere jaren. Een leerling die zich bijvoorbeeld bezig hield met criminaliteit kwam op het idee om de strafmaat van een vonnis uit begin 1900, te weten vier maanden voor het stelen van zes zakdoeken, te laten bekijken door een aankomend jurist. Een andere groep leerlingen zocht net zo lang tot ze inderdaad een nog in leven zijnde onderduikster vonden, om haar te interviewen. Als laatste vinden Kor, Arjen en Gerrit zelf deze manier van werken veel boeiender dan voorheen. Het kost wel wat meer organisatie en de aanpak is grootschaliger, maar het is zeer de moeite waard!

De leerlingen

Euranne Voet en Judith Zijlstra
Euranne en Judith vonden het prima dat de school de eindexamenkandidaten twee maal een volle week had

uitgeroosterd om met het pws aan de slag te gaan. Dat gaf heel veel rust, want ze wisten dat als ze gedurende die weken gewoon doorwerkten, ze het aantal uren al gemaakt hadden. Het werkstuk kreeg daarvoor ook een heel andere status: gewoonlijk wordt het tussen de bedrijven door in elkaar gezet, nu werd het een serieus onderzoek. Ze hadden gekozen voor het thema 'leefwereld/wereldbeeld van drie generaties uit de twintigste eeuw'. Vooraf hadden de docenten in samenwerking met Tresoar een lijst met een tiental onderwerpen opgesteld, waarvoor voldoende, goed leesbaar archiefmateriaal aanwezig was.

Er werd gekeken naar oma, moeder en kind op zeventienjarige leeftijd. In het archief was, gezien het recente verleden, weinig te vinden. Het Frysk letterkundig museum heeft hierbij voor belangrijke achtergrondinformatie gezorgd. Het onderzoek naar de 17-jarige in de huidige tijd bleek verreweg het lastigst te zijn, gezien de overvloed aan informatie. Als eindpresentatie hebben ze een scriptie gemaakt. Misschien gaan ze zich verkleden als zeventienjarige in de jaren vijftig en begin jaren zeventig. Het profielwerkstuk is voor hen intensiever geweest dan alle andere werkstukken daarvoor. Door het bijzondere onderwerp voelden ze zich meer persoonlijk betrokken.

Gerrie Koops, Joshua Maerschalck en Ruth Nieuwenhuizen

Gerrie, Joshua en Ruth hebben onderzoek gedaan naar onderduikers in Friesland. Ze waren vooral geïnteresseerd in de psychische reactie op het onderduiken. Het was lastig dat de docent bij het formuleren van de onderzoeksvraag heel precies op de

details lette. Aan de andere kant was het goed dat het thema zorgvuldig afgebakend werd, anders waren ze misschien wel vastgelopen.

De eerste maandag in het archief verliep gesmeerd. Er waren vier à vijf man in het archief beschikbaar om iedereen op gang te helpen en tips te geven. Daarnaast waren er gedurende de eerste week altijd twee docenten aanwezig om het proces te begeleiden.

In het archief lag een pakketje voor ze klaar met brieven, kaartjes, registratiekaartjes en foto's van ingenieuze constructies waarin de onderduikers zich in oorlogstijd hadden verborgen. Vanwege het psychologische thema breidde het onderzoek zich al gauw uit naar raadplegen van literatuur. Via relaties slaagde het drietal erin een mevrouw te traceren die in oorlogstijd in Friesland was ondergedoken. Ze werd geïnterviewd en op de video gezet.

Het drietal is zeer tevreden over de aanpak. Ze vinden het heel prettig dat je zelf je presentatievorm kunt kiezen en zelf je tijd kunt indelen. De documentaire waar ze voor kozen is ontzettend leuk en leerzaam om te maken, maar zeer arbeidsintensief. Als alles achter de rug is hebben ze er waarschijnlijk 120 tot 160 uur ingestopt in plaats van de beoogde 80 uur. Dat hebben ze er wel voor over: 'Het is heel leuk om onderzoek te doen en je er persoonlijk bij betrokken te voelen!' ■

Voor nadere informatie:
Theo Kuipers, hoofd educatie
Tresoar: tel. 058 - 2127103;
Arjen Bosgraaf, docent
geschiedenis CSG Liudger:
tel. 0512 - 305700.

VMBO

Theo Veldhuis

Methoden voor de vmbo-bovenbouw

22

Dit jaar wordt voor het eerst het landelijk schriftelijk vmbo-examen afgenomen op basis van het nieuwe examenprogramma. Er zijn methodes gemaakt voor de verschillende leerwegen en vorig jaar is daar al ervaring mee opgedaan, al was (en is) nog niet alles beschikbaar. In deze bespreking van twee van de vier nieuwe methodes, Sporen en Memo, wordt vooral gelet op de onderdelen die dit jaar voor het examen behandeld worden. Met dank aan Eline Brinksma (van de CSG Beilen) voor haar medewerking aan de MeMo-bespreking.

Theo Veldhuis (CSG Beilen) is lid van de commissie Bavo/Vmbo van de VGN.

MEMO

MeMo Geschiedenis voor het VMBO
Uitgever: Malmberg, Den Bosch.
Auteurs: Carla van Boxtel, Hans Bulthuis, Bert Dijkstra, Piet Franke, Jessie Jongejans, Frank Kerstjens, Martin Prinsen en Wieke Schrover.
Redactie: Carla van Boxtel en Wieke Schrover.

De methode bestaat uit:
Handboek 3+4 VMBO / BKGt-editie;
Docentenboek BKGt (deels ook op de diskette), één werkboek B-editie en antwoordenboek, zes werkboeken KGT-editie met antwoordenboek, één per onderdeel van het examenprogramma.
Docentendisk (handleiding; toetsen en antwoorden) en leerlingendisk (oefentoetsen en ICT opdrachten).

Daarnaast heeft Malmberg een eigen website voor docenten en leerlingen:
www.memo-malmberg.nl

6 Oriëntatie op leren en werken

Interview met Laurens Hamers, verpleger

Om te weten te komen hoe het is om in de verpleging te werken, stellen we enkele vragen aan Laurens Hamers.

Hij is 34 jaar en werkt sinds 1986 in de verpleging.

Laurens is getrouwd en heeft drie kinderen. Hij werkt in het Bosch Medisch Centrum in 's-Hertogenbosch.

Op welke leeftijd wist je dat je in de verpleging wilde?

Op 21-jarige leeftijd. In militaire dienst heb ik die beslissing pas genomen. Daarvoor had ik geen idee wat ik wilde.

Welke vooropleiding heb je nodig om in de verpleging te werken?
Voor verpleegkundige moet je vmbo gemengd/theoretisch zijn. Voor de andere niveaus zijn basis- en kaderberoepsgevoelens voldoende.

Op welke afdelingen heb je allemaal gewerkt?

Ongeveer zes afdelingen, waaronder de kraam-, hart- en longafdeling. Nu werk ik op de revalidatieafdeling.

Wat vind je nu de leukste kant van je werk?

Je ziet mensen vooruit gaan en weer gezond naar huis gaan.

Wat is minder leuk?

We moeten hard werken, omdat het tekort aan personeel steeds groter wordt. Daardoor moet je steeds meer doen met minder mensen. De aandacht voor de patiënten komt dan in het gedrang.

In deze module gaat het ook over euthanasie. Heb je daar eens mee te maken gehad?

Inhoud

Het handboek van *MeMo* ziet er goed uit. Het is rijk geïllustreerd met goed gekozen materiaal uit de tijd zelf en de functie van de verschillende soorten tekst is duidelijk. De stof, zoals deze wordt voorgeschreven in het nieuwe vmbo-examen voor de verschillende leerwegen, is op een aantrekkelijke manier uitgewerkt met veel illustraties, in een herkenbare opzet en met duidelijke leerteksten.

Kerndeel 3 - Leervaardigheden: goed door het gebruik van bronnen, waarbij accenten gelegd worden op de betrouwbaarheid en standplaatsgebondenheid.

Kerndeel 4 - De koloniale relatie Indonesië/Nederland: goed aansluitend bij de eindtermen.

Kerndeel 7 - Sociale zekerheid en de verzorgingsstaat: goed aansluitend bij de eindtermen.

V 1 - Verrijksdeel bij het Indonesisch/Nederlands conflict 1945-1949: redelijk aansluitend bij de gestelde eisen.

V 4 - Verrijksdeel bij de ontwikkeling van de gezondheidszorg: voldoende aansluitend.

Structuur / opzet

In zes modules worden de vastgestelde onderwerpen behandeld vanuit een geïntroduceerde hoofdvraag. Via een codering wordt duidelijk aangegeven welke leerstof past bij de te volgen leerweg. In het handboek krij-

gen de leerlingen aan de start van elk onderwerp een overzicht van de belangrijke begrippen en deelvragen. Daarbij spelen afbeeldingen en bronnen een belangrijke rol. Een overzicht van de historische vaardigheden staat achterin. Het zapprogramma (keuzeblok) bestaat uit keuzemogelijkheden op het gebied van ICT; verrijksstof in twee paragrafen; een dossier en praktijkopdrachten. Steeds gecodeerd naar BKG.

Elke module kent een eigen werkboek. Tevens wordt elke module afgesloten met samenvattingen en begrippen.

De 'Slotsom' achterin ieder werkboekje is heel summier als het gaat om de terugkoppeling naar de hoofdvraag.

Werkwijze

Aan het begin van de module een korte inroetext met hoofdvraag (die als zodanig niet wordt beantwoord), gevolgd door drie hoofdstukken en een zapprogramma. Elk hoofdstuk bevat drie paragrafen, opgezet vanuit een deelvraag.

De inroetext kan gebruikt worden als instap. Daarna volgen de opdrachten die de leerlingen in vier stappen (oriënterend, uitvoerend, evaluerend en concluderend) leiden naar het antwoord. De compacte leertekst werkt daarbij ondersteunend.

De te leren begrippen zijn vet afgedrukt en worden gebruikt als te leren kader.

Het dossier biedt de docent de mogelijkheid om met behulp van bronnenmateriaal dieper in te gaan op de aangeboden stof. Het zapprogramma moet gezien worden als een gedifferentieerd groepje activerende onderzoekopdrachten passend bij het verrijksdeel.

De toetsen worden per paragraaf en module aangeboden vanuit een vaste opzet.

Tekst en bronnen

Veel begrippen blijven voor de zwakkere leerlingen nieuw. Ondanks het feit dat de tekst van het boek goed te volgen is, is het geen leesboek. Alleen een leerling die de aangeleerde onderzoeksvaardigheden voldoende inzet haalt er het maximale uit. Het werkboek helpt daarbij. De tekstbronnen zijn toegankelijk gemaakt voor de vmbo-leerling, de beeldbronnen zijn vaak heel duidelijk.

Opdrachten

De opdrachten bij 'toepassing' en 'verdieping' zijn goed. De beginopdrachten lijken gemakkelijk, omdat het vaak een kwestie van goed lezen en/of goed kijken is. Hier schuilt echter ook het gevaar. Leerlingen zijn geneigd dit af te raffelen of als niet belangrijk over te slaan.

Door de identieke aanpak, de delta-methodiek van Malmberg, is de afwisseling erg voorspelbaar geworden. De menings- en discussievragen kunnen daardoor weleens het gestelde doel missen.

De website geeft nieuwe en aanvullende thema's. Via enkele digitale handelingen worden de leerlingen begeleid in het maken van praktische opdrachten en werkstukken. De leerlingen kunnen ook gecoached worden bij het maken van de opdrachten uit het werkboek of krijgen extra hulpvragen, wanneer zij nog niet beschikken over de voor de opdracht benodigde vaardigheden.

Differentiatie

De methode biedt de mogelijkheid via een PTA de volgorde van de modules te bepalen. De leerling kan geactiveerd worden door de cd-rom in te zetten.

De opbouw van de verschillende hoofdstukken is identiek, waarbij met name het zablok de leerling voldoende keuzemogelijkheden biedt die aansluiten bij de eigen interesses en tevens voldoen aan de vastgestelde criteria in de eindtermen.

Het boek geeft door middel van een codering aan welke onderdelen passen bij de verschillende leerwegen. Verder is er voor de leraar voldoende ruimte om een eigen differentiatie aan te brengen.

De studiewijzer achterin het werkboek geeft de leerling voldoende houvast om bij de aangebrachte lesvariëaties niet het spoor bijster te raken.

ICT-aanbod

De bij de methode passende cd-rom bevat veel mogelijkheden, ook door de koppeling aan internet en de eigen methodensite. Gezien de tijd zullen er echter keuzes gemaakt moeten worden.

Door de onderlinge afstemming (deltaplan) van de Malmberg-methodes voor de mens- en maatschappijvakken is de cd-rom voorspelbaar en snel inzetbaar.

De leerling kan zichzelf testen op kennis en vaardigheden door het maken van de zogenaamde 'checkpoint-toetsen'.

Voor de vmbo-leerling blijft het wel een probleem dat een goed bedoeld antwoord door onvoldoende taalbeheersing van de leerling fout gerkend kan worden.

Toetsen

De toetsen zijn voorspelbaar en niet diepgravend. Wat de vraagvorm betreft: de vragen hebben te maken met chronologie, er zijn matching-vragen en juist/onjuist vragen. Ook worden er eenvoudige open vragen gesteld en meerkeuze-vragen. Over het algemeen zijn ze snel te maken, ze zijn leuk en ook weer snel na te kijken. Maar de theoretische leerweginleerling zal zich wel vaak afvragen waarom hij zoveel opdrachten heeft moeten maken om deze vragen te beantwoorden.

Je vraagt je af of een leerling, ook al heeft hij/zij een voldoende, nu 'historisch' vaardig is geworden.

Bijzonderheden in het licht van de exameneisen

De kerndelen

K3: de leraar legt de accenten.

Het gevaar is dat allerlei zaken door tijdgebrek in de knel raken. Te denken valt vooral aan K3.5 resultaten van een leeractiviteit overdragen.

K4/K7: noodzakelijk blijft dat de leraar zelf goed het overzicht behoudt van de gestelde exameneisen.

MeMo werkt met onderzoeksvragen, waarbij de leerlingen een bepaald begrippenkader gebruiken. Als ze dit onvoldoende beheersen, zullen ze snel verkeerde antwoorden geven op de onderzoeksvragen.

De leraar zal de hoofdvraag steeds opnieuw moeten stellen en spiegelen met het examenprogramma.

Verrijkingstof

V1/V4: Memo stipt het verrijkingdeel redelijk aan. Met behulp van de cd-rom kan de leraar meer eisen stellen. Tijdgebrek kan hierbij een knelpunt zijn. Een goede planning is noodzakelijk.

Algemeen

Let zelf goed op de tijdsoriëntaties. Memo werkt vraaggericht en de tijd-balk staat niet meer centraal. Ook zullen de leerlingen het begrippenkader moeten bijhouden en soms aanvullen.

De leertekst wordt goed verwerkt in de toetsen. De kans bestaat dat de leerling het vak als een (vraagjes)leer-vak gaat zien. De activerende didactiek raakt dan op de achtergrond.

Het examen en het eigen PTA

De spreiding van onderwerpen over

twee leerjaren moet goed opgebouwd worden vanuit de werkboek-katernen en het register dat men aan het eind van het boek aantreft. De docentenhandleiding en de MeMosite doen de rest. Alleen op deze wijze voldoen examenonderwerpen (2003) als 'Nederland en Indonesië' en 'Sociale zekerheid en Verzorgingsstaat' aan de gestelde eisen.

Het gevaar dreigt dat de docent de leerling aan zijn lot overlaat door alleen maar te coachen bij het maken van de opdrachten, te toetsen en na te kijken.

De actieve leerling blijft een actieve docent nodig houden. Activerend werken leidt niet zonder meer tot historisch vaardig leren. De docent zal de leerling goed moeten blijven volgen in zijn leerproces.

De verschillende leerwegen (BGKT)

Het handboek is vrij dik omdat de uitgever besloten heeft één boek voor alle leerwegen op de markt te brengen. De beroepsgerichte leerling zal de leerteksten als 'stampwerk' gaan beschouwen. De inhoud is voor dit niveau zo ingedikt, dat hij niet altijd duidelijk is, verwordt tot kreten, gedachte-sprongen maakt of te kort door de bocht is. Daarnaast staan er moeilijke woorden/zinnen in. De gestelde hoofdvraag is dan totaal niet meer in beeld.

Indruk

MeMo is een zeer activerende methode. Een goed studierooster is niet voldoende om de gestelde doelen te halen. De docent moet zorgen dat alle randvoorwaarden optimaal zijn. Vooral de beschikbaarheid van computers en een goede afstemming binnen de eigen sector is een noodzaak. Indien de rust aanwezig is om te werken, is de methode zeer uitdagend en afwisselend. Met name het zablok kan leerlingen interesse bijbrengen voor het vak.

De toetsen zijn leuk, snel na te kijken, maar niet diepgaand.

Doordat het examendossier in twee jaren wordt opgebouwd kan de leerling ontsproten en het overzicht verliezen. Gelukkig kan hij in het examenjaar wel terugvallen op de ingevulde en nagekeken werkboeken. Samen met de mogelijkheden die de website en cd-rom bieden heeft de leerling voldoende informatie om zich voor te bereiden op het examen.

SPOREN

Sporen Stip Geschiedenis
 Uitgever: Wolters Noordhoff,
 Groningen.
 Auteurs: Tom van der Geugten
 (tevens redacteur), Jikkemien
 Kuypers en Suzanne Ruitenbergh.

De methode bestaat uit:
 Informatieboek 3/4 vmbo mavo.
 Aparte werkboeken voor
 mavo/kgt en basis.
 Uitwerkingen voor mavo/kgt en
 basis.
 Docentenboek 3/4 vmbo mavo
 en de website
www.sporen.nl

In het docentenboek en op de
 website vind je ook toets-
 materiaal.

Inhoud

Het handboek wordt bij *Sporen*
 informatieboek genoemd. Het boek
 levert dan ook uitsluitend tekst en
 illustraties, die met behulp van het
 werkboek moeten gaan 'leven'. Daar-
 naast is er vakspecifieke informatie te
 vinden (bijvoorbeeld de examenei-
 sen) waarop een leerling steeds kan
 terugvallen.
 Kerndeel 3 - goed verantwoord en
 voorzien van extra bronmateriaal in
 het docentenboek. De schrijvers
 hechten veel waarde aan het verza-

melen van historische informatie (his-
 torisch overzicht) en het stellen van
 verschillende soorten vragen, gekop-
 peld aan beeldvorming/standplaats-
 gebondenheid.

Kerndeel 4 - goed verantwoord in
 het docentenboek, aansluitend bij de
 eindtermen. Belangrijk om de verant-
 woording in de docentenhandleiding
 te gebruiken bij het selecteren van de
 opdrachten.

Kerndeel 7 - goed verantwoord en
 aansluitend bij de eindtermen. Echter
 hier is een goed gebruik van het
 werkboek essentieel. Zeker als men
 opdrachten wil/moet selecteren, is
 het verstandig het overzicht van de
 verwerking van de exameneenheden
 erbij te leggen.

Verrijkingsdeel 1 - redelijk aansluitend
 bij de gestelde eisen; een docent
 moet hier wel – gezien de examenei-
 sen – de vinger aan de pols houden.
 Verrijkingsdeel 4 - voldoende aan-
 sluitend.

Structuur / opzet

De zes vastgestelde onderwerpen
 worden in het gemeenschappelijke
 informatieboek behandeld in zes
 domeinen. De domeinen zijn steeds
 opgebouwd uit drie hoofdstukken,
 waarin de gestelde hoofdvraag aan
 de hand van een gegeven historisch
 overzicht (tijdlijn) uitgewerkt wordt
 aan de hand van vijf deelvragen
 (tevens paragrafen).

De leerling start steeds vanuit het
 werkboek (KGT-editie of basis- BLW-
 editie). In het informatieboek wordt
 voor alle leerwegen de leerstof op
 dezelfde wijze, compact aange-
 boden.

De samenvatting, het overzicht van
 begrippen en het overzicht van histo-
 rische vaardigheden geven de leer-
 ling houvast voor wat hij moet ken-
 nen en kunnen. Via een extra oefe-
 ning en een voorbeeld van een prak-
 tische opdracht kan de leerling histo-
 rische onderzoeksvaardigheden
 toetsen.

De koppeling naar de eigen bele-
 vingswereld wordt gemaakt in het
 onderdeel 'leren en werken'.

Het leerproces wordt volledig
 gestuurd door het werkboek. Het
 KGT-deel zet de leerling met onge-
 veer 40 bladzijden opdrachten aan
 het werk. Het basis(BLW)-deel doet
 dit met rond de 30 bladzijden.
 De wisselwerking informatie-/ werk-
 boek wordt in het werkboek in dui-
 delijke kaders aangegeven.
 De BLW-opdrachten zijn minder
 compact dan voor die KGT. De
 studieplanner geeft meer sturing.

In het informatieboek krijgen de leer-
 lingen aan de start van elk onder-
 werp een overzicht van de belang-
 rijke begrippen en deelvragen.
 Daarbij spelen afbeeldingen en bron-

nen een belangrijke rol. Elke module kent zijn eigen werkboek. Tevens wordt elke module afgesloten met samenvattingen en begrippen. Die samenvattingen zijn heel summier als het gaat om de terugkoppeling naar de hoofdvraag. De leerstof is niet met een leerwegencodering aangegeven.

Het informatieboek besteedt, na de bespreking van de zes domeinen, aandacht aan de vakspecifieke eisen. Ingegaan wordt op het historische kader (middels een historisch overzicht); op het verzamelen, ordenen en interpreteren; op beeldvorming door middel van historisch materiaal en op de bijbehorende computervaardigheden. Aan het einde zijn een overzicht van begrippen en de eindtermen opgenomen. Het boek sluit af met een register en bronvermelding.

Alleen in het eindtermenoverzicht wordt een onderscheid gemaakt tussen de leerwegen (BLW / KGT).

Werkwijze

Het werkboek geeft de sturing. Zelfcorrectie door leerlingen is mogelijk met behulp van de uitwerkingsboeken. De opdrachten worden steeds opgezet vanuit het informatieboek. Door het maken van de opdrachten verzamelen de leerlingen steeds meer kennis en historische vaardigheden. De wisselwerking informatieboek/werkboek is steeds in kaders aangegeven. De specifieke vaardighedenopdrachten en ICT-opdrachten zijn per paragraaf duidelijk aangegeven met de codes HO (historisch overzicht); V (vaardigheden) en ICT (computervaardigheden).

De website geeft de mogelijkheid het bronnenmateriaal verder uit te diepen.

Per samenvatting wordt in het werkboek een test aangeboden waardoor kennis en vaardigheden nog eens gecheckt kunnen worden. Zo kan een leerling zelf zien of hij/zij de exameneisen voldoende beheerst. Extra oefening is er alleen bij een onvoldoende voor de historische vaardigheden.

De differentiatie naar tempo en interesse kan aangebracht worden via de 'extra stof'. De studieplanner (in het basiswerkboek duidelijk aangegeven) moet echter wel ingevuld zijn.

Door een goede tijdsplanning moet de leerling elk domein kunnen afsluiten met een onderzoek. Daarna wordt de leerling uitgedaagd de transfer te maken richting de vervolgstudie (oriëntatieopdrachten) en kan een examentest afgelegd worden.

Het C-gedeelte van het docentenboek geeft mogelijkheden om op de verschillende niveaus schoolexamens samen te stellen. Je kunt daarvoor de website voor docenten gebruiken. Maar je moet je hiervoor wel eerst aanmelden.

Teksten en bronnen

Sporen kiest voor een compacte aanpak in het informatieboek. Het zwart/wit uitgevoerde werkboek geeft daarentegen een uitgebreide mogelijkheid tot verdieping. Daar vindt men ook de meeste (tekst)-bronnen en politieke prenten. Het informatieboek zorgt voor het historisch overzicht. Via het aangeboden beeldmateriaal kan de leerling zich de compacte tekst meer eigen maken. De gestelde (deel)vragen worden steeds in een apart gekleurd kader kort beantwoord. Er wordt dan geen onderscheid gemaakt in niveaus.

Opdrachten

De opdrachten in het werkboek zijn individueel te maken. Alle opdrachten verwijzen naar de tekst en/of de afbeeldingen die in het informatieboek staan. Door het maken van de opdrachten vindt er een stuk verdieping plaats. Met het docentenboek in de hand, kan de docent verzekerd zijn dat de eindtermen worden gehaald.

Omdat *Sporen* kiest voor een individuele aanpak, zal de docent zelf de groepsopdrachten moeten bedenken. Het werkboek en de website maakt dit mogelijk. De creativiteit ligt dan wel bij de docent.

Het in samenhang toepassen van vaardigheden uit het kerndeel (V8) blijft een zorgenkindje: door de gigantische hoeveelheid aangeboden opdrachten zal de docent steeds moeten selecteren. Het PTA model dat via de website is te verkrijgen, gaat uit van een ideale situatie. De tijdsinvulling is krap. Erg mooi is de Sporen-site, waardoor

de verschillende computer- en historische vaardigheden geoefend kunnen worden. De docent zal daarbij echter wel alert moeten zijn op de uitwerking, interpretatie en bespreking van de resultaten. Ook hier wordt er geen echt onderscheid gemaakt tussen BLW en KGT leerlingen.

Ondanks het feit dat het basiswerkboek ruimer en vriendelijker oogt, kan het de indruk niet wegnemen dat het KGT-werkboek het uitgangspunt is geweest voor het ontwerpen van de opdrachten. De individuele sturing die de methode mogelijk wil maken, kan daardoor behoorlijk in de knel komen.

Differentiatie

De docent moet zelf zorgen voor een vorm van differentiatie. De aanpak van *Sporen* is steeds dezelfde: informatieboek – open vragen en onderzoekopdrachten – begrips- en vaardigheidstraining – een meerkeuzevragentest (A = kennis; B = vaardigheden) – een extra verdiepingsoefening met open vragen en vragen over de extra stof. Wil men dit allemaal volgen dan zal alleen een snelle, individueel werkende leerling uitkomen bij die extra stof. Toch geeft deze laatste oefening ruimte voor groepswork en groepsdiscussies.

De opgenomen vragen en opdrachten geven een mooi overzicht van de verschillende soorten vragen die men in het geschiedenisonderwijs kan stellen. Er is echter weinig rekening gehouden met niveaudifferentiatie.

ICT aanbod

Geen cd-rom, wel een eigen website. Een fraaie mogelijkheid om ICT-vaardigheden te koppelen aan het geschiedenisonderwijs. De website geeft opdrachten voor de leerling en extra mogelijkheden voor de docent. Naast de ICT-opdrachten in het werkboek, is er ook aandacht voor interessante sites voor de geïnteresseerde zoekende leerling (algemene sites en toegespitst op bavo, vmbo en tweede fase leerlingen) en een stuk educatieve ontspanning.

Gezien het geleverde PTA model, zullen leerling en docent waarschijnlijk niet verder komen dan de in het werkboek opgenomen ICT-opdrachten. Via deze geïnstrueerde opdrach-

ten maken de leerling uiteindelijk een documentatiemap, die alleen in overleg met de systeembeheerder op school bewaard kan blijven. Er wordt nogal wat schijfruimte gevraagd.

Zelfcontrole van kennis en vaardigheden vindt men niet echt terug op de website. Daarvoor moet men weer bij het werkboek zijn.

Toetsen

De testtoetsen zijn voorspelbaar en niet diepgravend. De kennis- en vaardigheidsoopdrachten zijn vooral opgezet vanuit juist/onjuist-vragen. Snel te maken, snel zelf te corrigeren, maar niet snel te gebruiken om na te gaan wat je nu echt weet en kunt. De examentest is opgebouwd uit verschillende vraagtypen en traint de leerlingen voor het cse. Ook deze vragen zijn snel te maken en te corrigeren. Wel bieden ze meer mogelijkheden tot een analyse van wat je weet en aan vaardigheden bezit.

Een leerling zal zich echter wel vaak afvragen waarom hij zoveel opdrachten heeft moeten maken om deze vragen te kunnen beantwoorden. De vraag blijft relevant of een leerling 'historisch vaardig' wordt.

Bijzonderheden in het licht van de exameneisen

De kerndelen

K3/ K4/ K7: de leraar moet de accenten leggen. Ondanks het zelfsturende werkboek, kan een aantal zaken door tijdgebrek in de knel raken. Te denken valt vooral aan K3.5 (resultaten van een leeractiviteit overdragen). Om te bereiken dat de leerling overzicht houdt zal de leraar steeds de hoofdvraag opnieuw moeten stellen, plaatsen in de historische context en spiegelen aan het examenprogramma. Het informatieboek geeft daarvoor mogelijkheden. Het vergt wel enige creativiteit van de docent.

Verrijksstof

V1/ V4 : een goede planning is noodzakelijk. Ondanks het feit dat het informatieboek per domein steeds in het derde hoofdstuk uitvoerig ingaat op de geformuleerde eisen, kost dit vrij veel tijd in de nabespreking. Het zelfsturende aspect dat de methode voorstaat werkt hier minder.

Algemeen

Blijf letten op de tijdsoriëntaties en het begrippenkader. *Sporen* probeert het historisch overzicht helder te houden (tijdsoverzichten) en de onderzoeksvaardigheden te begeleiden, de vraag blijft echter of een vmbo-leerling hiertoe in staat is. Dit is een methode waar bij je het gevoel bij hebt dat eerst is ingezet op het hoogste niveau. Daarbij zijn twee werkboeken gemaakt op een BLW- en KGT-niveau. Maar wat is eigenlijk het echte onderscheid?

Het examen en het eigen PTA

De spreiding van onderwerpen over twee leerjaren moet goed opgebouwd worden in een eigen PTA. Het voorgestelde PTA zal aangepast moeten worden aan de eigen schoolsituatie. Let daarbij vooral op de tijd die men kan en wil inruimen voor de ICT-opdrachten. Deze opdrachten zijn het visitekaartje van deze methode.

Rekening houdend met het bovenstaande, zijn de examenonderwerpen van 2003 'Nederland en Indonesië' en de 'Sociale zekerheid en Verzorgingsstaat' goed voor te bereiden. De andere domeinen moeten door de docent nog eens bekeken worden op hetgeen echt gedaan moet worden. Als je alle opdrachten uit het werkboek wilt laten maken, dan kom je in de knel. Of het programma van klas 3 of het programma van klas 4 wordt overladen! Het gevaar dreigt dat de docent de leerling aan zijn lot overlaat door alleen maar te coachen bij de opdrachten, te toetsen en na te kijken.

De verschillende leerwegen

Het informatieboek is compact en algemeen. Daardoor krijgt de vmbo-leerling er ongetwijfeld problemen mee. De omschrijving VMBO/MAVO-editie zegt al voldoende. Het onderscheid moet dus komen van de werkboeken. Of dit bereikt is, kan alleen beoordeeld worden als de leerlingen een paar jaar met deze methode gewerkt hebben.

De werkboeken zijn dik. Dat oogt in eerste instantie niet uitnodigend. Toch, al werkende, zal de leerling voldoende uitgedaagd worden om het vak geschiedenis leuk te vinden. Het hangt echter wel af van de

manier waarop de docent het brengt (didactisch /selecterend) en hoe hij toetst.

Indruk

Sporen is een zeer activerende methode, die goed te gebruiken is naast de overige mens- en maatschappijmethoden van Wolters Noordhoff, *Terra*, *Impuls* en *Pincode*. De STIP-methoden zijn opgezet volgens dezelfde structuur, met geïntegreerde internetopdrachten, hetzelfde stappenplan voor onderzoek en aandacht voor oriëntatie op leren en werken.

De korte inroteksten geven een hoofdvraag, die vaak niet als zodanig beantwoord wordt. Ook de gekaderde antwoorden op de deelvragen corresponderen niet altijd. De verwijzingen in het werkboek zijn duidelijk, maar vragen wel veel van de leerlingen: geblader, weinig tijd voor echt overleg en nabespreking. Als je een voorstander bent van een activerende didactiek waarbij het samenwerkend leren centraal staat, dan is deze methode minder geschikt. De docent die meer voelt voor een individuele aanpak, waarbij af en toe tijd ingeruimd wordt voor groepsprocessen, heeft aan *Sporen* een prima methode.

Duidelijk is dat men binnen schoolverband moet overwegen in hoeverre de STIP-methoden naast elkaar worden ingevoerd. De leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg zullen hier veel problemen mee kunnen krijgen. Voor de leerlingen in de theoretische leerweg kan het echter heel goed werken. De docent moet dan wel uitdagend met de methode blijven omgaan. Door eenzelfde aanpak, kan de methode ook aversie oproepen.

De docent moet zorgen dat alle randvoorwaarden optimaal zijn. Vooral de beschikbaarheid van computers en een goede afstemming binnen de eigen sector is een noodzaak. Doordat het examendossier in twee jaren wordt opgebouwd kan de leerling ontsporen en het overzicht verliezen.

Een museum met een regiem

Het RMO is in onderwijsland een van de bekendste musea. Als leerling en als leraar ben ik er geweest: met de bus als dagtochtje – 's morgens museum, 's middags Tweede Kamer of dierentuin. Sommige voorwerpen, zeker van de Egyptische afdeling, zijn ook de leerlingen al bekend van plaatjes uit hun schoolboek en van 'studieboeken' uit de bieb. Maar het museum is recent ingrijpend gerenoveerd en dat maakte me nieuwsgierig naar wat de verbouwing zou hebben aangericht en hoe het nu moest met een schoolbezoek.

28

'De grote stenen' staan nog wel op hun oude plaats; de Taffehtempel in de entreehal en de verschillende bouwwerken in de Egyptische afdeling op de begane grond. Maar verder is er veel veranderd in het RMO. Het museum doet prettig aan door het vele licht dat naar binnen komt en de nu goed zichtbare structuur, een aantal huizen en overdekte tuinen.

Je komt binnen in de 'tempelhal' waar de verschillende publieksruimten te vinden zijn: behalve de balie, een grote garderobe, een museumcafé, de winkel en de archeotheek, het informatiecentrum van het RMO, waarover verderop in dit artikel meer.

Met een kaartje dat in een tourniquet gestoken moet worden kom je in het betaalde deel van het museum.

De vaste collectie

De indeling is duidelijk: Egypte beneden, Nederland in de prehistorie, in de Romeinse tijd en in de Middeleeuwen helemaal boven en

De mummiekisten op de Egyptische afdeling.

ertussenin de Grieken samen met de Etrusken rond de centrale hof en daarnaast met een eigen trappenhuis Romeinen en het Nabije Oosten. Ruimtes voor speciale tentoonstellingen zijn te vinden op de eerste en tweede verdieping. Je weet snel waar je bent en iedere afdeling is goed afgebakend. Een gidsje dat ook de bezoekende leerlingen krijgen, heeft een goede plattegrond.

Verder is het wennen: bij het binnenkomen van de eerste ruimte klinkt harpmuziek. Gebruiksvoorwerpen staan huiselijk bij elkaar: ik ben het thema 'kunst en ambacht' in het oude Egypte binnen gelopen, aange trokken door een van mijn lievelingsvoorwerpen van eerdere bezoeken, een prachtig blauw schaaltje dat er gelukkig ook nu nog staat. De verschillende afdelingen blijken te zijn verdeeld in thema's. Zo'n thema wordt ingeleid door een historische of mythologische figuur, soms ook door een tijdgenoot, die spreekt door

middel van een bandje of een tekstwolkje. Filmbeelden, reconstructies, maquettes, hier en daar een computer met een interactief programma, tillen het tentoongestelde uit boven een hoeveelheid voorwerpen.

Voor alle duidelijkheid: de chronologie is niet vervallen. Als je de thema's in de bedoelde volgorde afwerkt en de opschriften overal goed leest, kom je die vanzelf tegen.

Erg leuk zijn de geluidsfragmenten. Het is de moeite waard om er even voor stil te staan en te luisteren. Je merkt dan dat er iets aangaat als je een zaal binnenkomt en dat die informatie je helpt om je te oriënteren op het thema. Of het is gewoon een leuke vondst: mopperende Griekse filosofen, die weer eens problemen hebben met vrouwen bijvoorbeeld.

Een bezoek aan het vernieuwde RMO is werkelijk een aanrader. Je kunt er veel van leren. De manier van ten-

Thema's 'De Egyptenaren'

In de presentatie 'Egyptenaren' worden zes perioden uit de Egyptische geschiedenis besproken. Tevens komt een zestal thema's aan bod. De chronologische blokken en thema's op een rij:

I De eerste farao's

Sleutelfiguur: een boer
Chronologie (geel): de Prehistorie (voor 2650 v. Chr.)
Thema (blauw): geschenk van de Nijl

II De piramidebouwers

Sleutelfiguur: een schrijver
Chronologie (geel): het Oude Rijk (2650-2150 v. Chr.)
Thema (blauw): het geheim van de hiërogliefen

III De Gouden eeuw

Sleutelfiguur: een schatbewaarder
Chronologie (geel): het Middenrijk (2040-1640 v. Chr.)
Thema (blauw): kunst en ambacht

IV Het Egyptische wereldrijk

Sleutelfiguur: een koningin
Chronologie (geel): het Nieuwe Rijk (1550-1070 v. Chr.)
Thema (blauw): huis en haard

V Vreemdelingen aan de macht

Sleutelfiguur: een immigrant
Chronologie (geel): de Late periode (1070-332 v. Chr.)
Thema (blauw): mummies en graven

VI Het Egypte van Cleopatra

Sleutelfiguur: een Romeins meisje
Chronologie (geel): de Grieks-Romeinse periode (332 v. Chr. - 639 n. Chr.)
Thema (blauw): tempels en goden

toonstellen is zeer toegankelijk, informatief en amusant. De tentoongestelde voorwerpen zijn vaak schitterend om te zien. Je loopt door een gezellig aandoend gebouw waar genoeg ruimte is om de dingen goed te bekijken. En de museumwinkel kan voorzien in aparte cadeautjes. Maar hoe gaat dat nu met leerlingen?

Het regiem

Over het bezoek met leerlingen sprak ik met Marjolein den Ouden en Bart Wagemakers, allebei educatief medewerker van het RMO. Om voor eens en altijd af te zijn van grote groepen leerlingen die zich met te weinig begeleiders zelfstandig door het museum begeven, zijn er behoorlijk strenge huisregels gemaakt, vertelden zij. Dit is niet zo verbazingwekkend. Er wordt in de museumwereld veel geklaagd over leerlingenbezoek. Berucht zijn de groepjes, die van alle schoolregels los, een museum in vijftien minuten doorhollen, terwijl de

158 Loop door naar de twee graven in de muur

25

25a Is het rechtergraf van een rijke of arme Romein? Leg je antwoord uit?

25b

Kies één voorwerp uit het 'rijke graf' en één uit het 'arme graf' en beschrijf ze.

Rijk:

Arm:

25c Waarom worden deze voorwerpen in een graf meegegeven?

25d Wat vind jij van de Romeinse gewoonte om spullen mee te geven in een graf? Doen wij dit tegenwoordig nog steeds?

26

26a In het graf van de arme Romein zie je in de linker pot nog wat overblijfselen liggen. Wat zijn dit?

26b Hoe heet zo'n pot waarin dit soort overblijfselen (zie vraag 'a') wordt gedaan?

26c Bekijk nummer zes in het 'rijke graf'. Waar wordt deze spatel voor gebruikt?

kies uit a,b,c of d. (omcirkel het juiste antwoord!)

- a- om mee te eten
- b- om mee in je neus te peuteren
- c- om je oren schoon mee te maken
- d- om make-up mee aan te brengen

Goed werk
Romeinen,
ave!

Basisschoolleerlingen aan het werk met
'Nederland in de Romeinse tijd'.

Links: Enkele vragen uit het lesmateriaal
voor de brugklas.

begeleiders zich verstoppen in de koffiekamer.

De VGN-leden, die aanwezig waren op de jaarvergadering in 2002 in het Historisch Museum in Amsterdam hebben op dit terrein behoorlijk genante verhalen kunnen horen.

In Leiden vinden ze dat een bezoek door leerlingen in schooltijd zo geregeld moet zijn dat ze er iets van leren en geen overlast geven aan andere bezoekers. De nieuwe huisregels moeten dit mogelijk maken.

Een school kan tijdens een bepaald tijdsblok, van 9.30-11.30 uur, van 11.45-13.45 uur en van 14.00-16.00 uur, voor maximaal 35 leerlingen een afdeling boeken (bij Egypte voor 55, maar dan alleen in het ochtendblok). Op die afdeling volgen de leerlingen een programma van het museum, of van de eigen docent.

Het museum rekent in ieder geval op één begeleider per tien leerlingen. De toegang is voor de docent en de andere verplichte begeleiders gratis.

Verder is er gedurende de hele tijd een publieksmedewerker van het museum bij voor logistiek en ondersteuning. De medewerker ontvangt de groep, legt de huisregels uit, geeft een inleiding of laat een film zien en begeleidt de leerlingen vervolgens in de afgesproken afdeling. Na het werk leidt hij ook de nabespreking. Vooraf wordt dit met de organiserende docent doorgepraat.

Kom je met een volle bus, dan moet je dus twee programma's bespreken en genoeg begeleiders bij je hebben. De leerlingen kunnen niet tussentijds switchen van de ene naar de andere afdeling. Wil je dat wel, dan moet je twee tijdsblokken bespreken en betalen.

De programma's waaruit gekozen kan worden zijn: uiteraard allereerst het oude Egypte – de meeste scholen zullen hiervoor komen. Verder Grieken en Etrusken, en Nederland in de Romeinse tijd. De mini-afdeling Romeinen Klassiek kan geboekt wor-

den bij Grieken of Nederland. Het museum maakt het je dus moeilijker dan vroeger. Een programma volgen en daarna nog vrij rondkijken kan niet meer.

Een meer professionele opvang van de leerlingen en een gestructureerd bezoek staan daar tegenover, aldus Marjolein en Bart. De educatieve dienst heeft veel gedaan om de leerlingen in de twee uur van hun bezoek zinnig bezig te houden met het van te voren door de docent gekozen thema. Ze kunnen op hun gemak de opdrachten maken en rondkijken in hun afdeling zonder dat andere scholen daar rondlopen. En ze kunnen vragen stellen en met begeleiders overleggen als ze vast zitten.

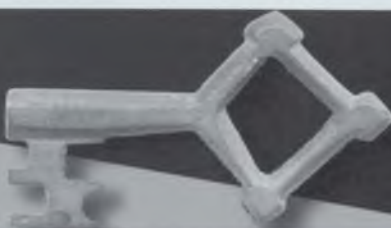
Ieder groepje begint aan een ander thema en gaat naar het volgende als de mensen daar klaar zijn. De verschillende afdelingen zijn immers verdeeld in themazalen. Zo lopen ze ook elkaar niet in de weg.

M MYSTERIE MIDDELEEUWEN

COOL
FOR
KIDS

Rijksmuseum van Oudheden

Mysterie Middeleeuwen

Voor kinderen van 8 tot 13 jaar is er van 15 mei t/m 15 augustus een speciaal programma georganiseerd over de Middeleeuwen.

De kinderen kunnen veel doen en veel zelf ontdekken.

Gekleed in een kaproen en met een buidel gaan ze op pad langs de thema's van de tentoonstelling. De organisatie is hetzelfde als bij de andere educatieve programma's.

Er kunnen maximaal 35 leerling met hun vier gratis begeleiders ontvangen worden per tijdsblok.

Je kunt boeken vanaf begin maart.

Docentendag

Dit jaar vindt de docentendag voor het basis- en voortgezet onderwijs in het Rijksmuseum van Oudheden plaats op zaterdag 10 mei.

Op deze dag is er een ochtendprogramma voor basisscholen met een preview op de avontuurlijke tentoonstelling 'Mysterie Middeleeuwen'.

Voor de docenten uit het voortgezet onderwijs is er een middagprogramma met een presentatie van de digitale onderwijsprojecten van het museum.

Wilt u meer informatie over de docentendag of een inschrijvingsformulier ontvangen dan kunt u contact opnemen met de afdeling Informatie en Dienstverlening.

Begin maart ontvangt u bericht over de docentendag op uw school.

Begeleidend materiaal

Wanneer je als museum dergelijke eisen gaat stellen, moet je dat in de praktijk ook waar kunnen maken. De educatieve dienst is dus al tijdens de verbouwing begonnen lesmateriaal te maken voor iedere afdeling op verschillende niveaus, zodat leraren al op school het bezoek kunnen voorbereiden en de leerlingen met een pakketje opdrachten aan de gang kunnen gaan.

Op het moment zijn er aparte educatieve mappen voor 'Egypte' en 'Nederland in de Romeinse tijd' voor basisschool en brugklas, en voor 'Grieken en Etrusken' voor de onderbouw VO en de tweede fase havo/vwo. Er wordt gewerkt aan een map 'Romeinen Klassiek' voor de onderbouw VO en in het kader van KCV voor de tweede fase.

Een educatieve map (€ 10,- excl. verzendkosten) bestaat uit informatie over de afdeling voor de docent: hoe zit deze in elkaar, wat houdt het programma in, wat moeten leerlingen

meebrengen. Verder informatie voor de lessen voorafgaand aan het bezoek: bij welke methodes past dit onderwerp, boektitels om zelf wat in te lezen, de thema's uitgewerkt. Dan suggesties voor activiteiten in de klas voor na of voor het bezoek: spelletjes, knutselen, koken, en de bijbehorende werkbladen om te kopiëren. En natuurlijk de onderzoeksopdrachten en de antwoorden daarop. Dit materiaal is als map te koop en gratis te downloaden van de website www.rmo.nl

De Archeotheek

De Archeotheek op de begane grond is gratis toegankelijk voor iedereen die iets wil uitzoeken of inzien over de culturen van de Oudheid. Je kunt er je les voorbereiden met behulp van planken vol populair-wetenschappelijke boeken over allerlei onderwerpen, de museumcollectie interactief bezoeken, audiovisuele programma's, video's en cd-roms bekijken.

Ook individuele leerlingen kunnen er terecht voor werkstuk of po, maar niet met een grote groep tegelijk. De medewerkers van de archeotheek kunnen je meer vertellen over de gang van zaken. Zeker voor leerlingen is contact vooraf aan te raden.

Bezoekadres: Rapenburg 28, Leiden
Tel. 071- 5 163 163.

Geopend van dinsdag t/m vrijdag
10.00-17.00 uur, zaterdag en zondag
12.00-17.00 uur.

Op maandag alleen voor scholen.
Leerlingen betalen een gereduceerd tarief of met CKV-bonnen. De verplichte begeleiders krijgen gratis toegang.
Voor het afspreken van een bezoek met leerlingen, meer informatie en het aanvragen van het materiaal: bel de afdeling Informatie en Dienstverlening.
Algemene informatie en de educatieve mappen vind je ook op de website: www.rmo.nl

VGN, *het ga je goed!*

Op de jaarvergadering van 22 maart 2003 nam Kees Weltevrede afscheid als voorzitter van de VGN. Zes jaar leidde hij, samen de overige bestuursleden, de vereniging. Kleio vroeg hem de balans op te maken van deze turbulente jaren en om zijn visie te geven op de toekomst van de VGN en het geschiedenisonderwijs.

32

Welke positieve ontwikkelingen heeft de VGN doorgemaakt in jouw bestuursjaren tussen 1997 en 2003?

'Dat zijn er gelukkig meer dan één. Een kleine opsomming moet beginnen met het mooie feit dat de tendens van het dalend aantal leden is omgezet in een flinke groei. Het aantal leden van de VGN steeg van 1900 in 1997 naar 2250 nu. Ook de financiën vertonen nu weer een herstel: het kapitaal van de VGN loopt niet meer gestaag terug.

Ten aanzien van de financiën wil ik vermelden dat de dure en overigens zeer nauwkeurige administratie verregaand is geautomatiseerd en de kosten zijn inmiddels beduidend lager, na de investering in een nieuw systeem, dankzij Jan van der Leeuw van Euroclio. De VGN offreert nu dit systeem aan andere vakinhoudelijke verenigingen in het Platform VVVO.

Een andere positieve ontwikkeling was de start van de VGN-website. Het is een succesvolle ontwikkeling geworden door het werk van Renée Schreuder en Piet Peeters. Het opzetten en onderhouden van de site is veel werk, maar levert ook veel positieve reacties op. Het is tevens een bron die nieuwe VGN-

leden oplevert. Ik verwacht dat de site in de toekomst een grotere rol zal gaan spelen.

Een ander sterk punt is de grote groep betrokken en actieve vrijwilligers die zich inzet in de diverse commissies. Zonder vrijwilligers geen vereniging. Wel is het ook binnen onze club merkbaar dat het invullen van vacatures in commissies en bestuur steeds moeizamer verloopt.

Enkele andere positieve punten die ik wil opnoemen betreffen algemene ontwikkelingen die het geschiedenisonderwijs in gunstige zin beïnvloeden en waarbij de VGN een rol heeft gespeeld.

Zo is Euroclio eindelijk in veiliger vaarwater gekomen op het gebied van financiën en de toekomst na 2002. Zij hebben nu voor vier jaar een eigen budget gekregen van de Raad van Europa en zijn dus niet langer afhankelijk zijn van het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken, dat per voorgenomen project financiële middelen toekende, of niet, hetgeen tot een voortdurende onzekerheid leidde en de lange termijn planning frustreerde.

In zowel de commissie-de Wit als in de commissie-De Rooy was de VGN

sterk vertegenwoordigd en heeft zij een zeer ruime inbreng, zoniet een beslissende stem gehad. De maatschappelijke en politieke waardering voor ons vak blijkt o.a. daardoor in het kerncurriculum van de herziene bavo. Onze vertegenwoordiging in beide commissies resulteerde ook in een goede en vruchtbare samenwerking met KNHG.

Als laatste punt zou ik willen noemen de start van het Instituut voor Geschiedenisdidactiek in Amsterdam, van oorsprong een VGN-initiatief. De komst van dit instituut is broodnodig om de politiek te voorzien van wetenschappelijk verantwoorde inzichten als basis voor onderwijsvormingen. Want wat er nu gebeurt door het ministerie, dat lijkt nergens op.

Volgens mij is er op korte termijn vooral behoefte aan een nieuwe didactiek voor de vmbo-leerling en een meer eigen havo-aanpak, zeker in de tweede fase.'

VMBO, de verloren slag

Op welke punten heeft de VGN slag verloren en/ of moeten 'inleveren'?

'Ik wil beginnen met een persoonlijke noot. Een tegenslag voor de vereni-

ging en een schok voor mijzelf was het abrupte overlijden van Jan Schopman, een gezien (bestuurs)lid.

Op onderwijsgebied is het pijnlijk te constateren dat de slag om het vmbo min of meer is verloren. Alleen in de eerste twee leerjaren blijft geschiedenis verplicht, maar de school kan het vak maken of breken. In de bovenbouw is geschiedenis alleen vertegenwoordigd in de sector zorg en welzijn. Dat betekent dat de positie voor geschiedenis en staatsinrichting in de vroegere leerjaren mavo 3 en 4 voor een groot deel is verloren, als de vaksectie op de betreffende school niet succesvol is geweest in het behalen van resultaten. Via de politiek of het departement is er voor het vmbo weinig meer te regelen. Momenteel zijn er grote problemen en is er veel onrust door de vage exameneisen. Deze zijn niet meer vastgelegd in een gedegen stofomschrijving.

In de VGN zijn er jammer genoeg gerenommeerde commissies verdwenen: de Onderwijs Advies Commissie en de commissie Vrouwen- en gendergeschiedenis. De eerste is min of meer een personele bezettingskwes- tie geweest, terwijl de tweede mis- schien meer een teken des tijds is; met andere woorden ze hebben hun doelen bereikt.'

Communicatiestoornis?

Hoe reageer je op de gehoorde kri- tiek dat het bestuur een gesloten club is met vooral oog voor de Havo-Vwo

belangen en nauwelijks communiceert met de achterban?

'De communicatie tussen de leden, de commissies en het bestuur verloopt soms moeizaam. Na een sterke/zwakte-analyse van een paar jaar geleden hebben we geprobeerd meer aandacht aan de communicatie te geven, maar dat is maar ten dele gelukt. Op discussievragen op de website wordt gedoseerd gereageerd. Het is moeilijk om voldoende bemensing te vinden, vooral voor bestuursfuncties.

Ten aanzien van de vmbo-kwestie geldt hier het zogenaamde bulldozereffect: de betrokken vmbo-docenten werden pas actief toen de maatregel moest worden uitgevoerd, niet toen er besluitvorming plaatsvond. Maar ik moet toegeven dat ook het bestuur wellicht meer druk had kunnen ontwikkelen en moeten uitoefenen.

De tijdgeest is ook merkbaar in het gedrag van leden. Leden beschouwen zich min of meer als klant, die in

een redenering van kosten en baten de VGN zien als een club die hapklare brokken lesmateriaal moet leveren. Bovendien zijn ze ongeduldig: als op hun terrein niet snel genoeg succes wordt geboekt in lobby of persaan- dacht, dan grijpen ze zelf naar de pen en geven hun reactie aan de desbetreffende personen, zonder een discussie in de VGN te starten. Men is geneigd de invloed van de VGN sterk te overschatten vooral op politiek terrein.'

De strijd om het combivak en de profielen

Met welke issues en/of initiatieven is de VGN momenteel druk doende?

Pogingen om facilitering van be- stuursleden te verkrijgen via het Plat- form VVO zijn tot nu toe steeds mislukt. Mede hierdoor blijft ook de VGN afhankelijk van actieve leden die alle verenigingsactiviteiten uit eigen middelen en eigen tijd bekostigen. Daardoor ben je noodgedwongen amateuristischer bezig dan je zou wil- len. Het ministerie gebruikt het veld

voor overleg en ideeën als het ze uitkomt, maar deelnemende vakverenigingen hebben geen professionele ondersteuning bij hun activiteiten. Dat zou moeten veranderen, zodat het ministerie niet om de vakverenigingen heen kan.

Wat te denken van het initiatief dat secties rechtstreeks kunnen reageren op de vernieuwingsvoorstellen voor de bavo in plaats dat de vakvereniging reageert? Dat lijkt verdacht veel op een verdeel- en heerspolitiek van de overheid.

De strijd om het combinatievak geschiedenis en maatschappijleer is nog in volle gang zoals blijkt uit de nota *Ruimte laten en keuzes bieden*. Er komt een actie om het combivak om te dopen in 'burgerschapskunde' of 'democratie', dat voor iedereen verplicht moet zijn in het algemene deel. Tevens voeren we een strijd om het profielvak geschiedenis verplicht te houden in de EM- en CM-profielen.'

De VGN krimpt, Kleio digitaliseert

Welke verwachtingen heb je voor de VGN en het geschiedenisonderwijs voor de komende 10-15 jaar?

'Ik zie de VGN blijven bestaan, maar voorzie wel een stevige krimp. Enerzijds door de grote uitstroom van de babyboomers, de jarenlang actieve leden. De aanwas van nieuwe leden zal de uitstroom niet kunnen compenseren, vrees ik. Anderzijds slagen we er maar niet in om de geschiedenisdocenten uit het vmbo naar de VGN te trekken. Door hun brede inzetbaarheid en het 'minder

handen voor de klas'-beleid geven allerlei docenten geschiedenis en geven docenten geschiedenis allerlei vakken. Waarom zou je dan lid worden van een schoolvak-gerichte vereniging?

Bij *Kleio* heb ik soms het gevoel dat er te weinig een clubblad wordt gemaakt, dat de diverse doelgroepen die de VGN bevat, bedient. De relatie tussen gespecialiseerde redacteurs, die via contact met hun bepaalde VGN-commissie zorgen voor informatie naar de leden, functioneert niet voldoende, want het levert te weinig *Kleio*-artikelen op.

Verder zal er gewerkt moet worden aan een integratie van de website en *Kleio*. De website is er voor de actualiteit, voor de interactieve discussie en als alternatieve veldraadpleging. Het is mijn verwachting dat de VGN-leden steeds meer kant en klare producten voor hun onderwijs van www.vgnkleio.nl willen kunnen halen, in plaats van te wachten op een blad dat slechts acht keer per jaar verschijnt. Daarnaast is het economisch gezien niet eenvoudig om zo'n kostenpost als de papieren *Kleio* op te brengen en te kunnen concurreren met andere geschiedenisbladen.

De VGN moet blijven bestaan om het voortbestaan van een hoogwaardig vak in het onderwijs te garanderen. Dat was onze ontstaansgrond in 1954 en dat blijft onze bestaansgrond in de toekomst. De tendens om in leergebieden te denken lijkt mij een verschraving van het niveau van de onderwijsgeven en de

VGN moet daar zeer alert op blijven. Het is een verlangen dat niet uit veld zelf komt, maar vaak gemakkelijke gelegenheidsoplossingen lijkt te bieden die vooral onderwijsmanagers en beleidsmakers om de verkeerde argumenten aanspreken.

Ik hoop dat de huidige tendens van het algemene competentie-denken in vooral didactisch en pedagogisch handelen wat meer evenwichtig wordt door uitdrukkelijk de vakinhoud daarin te betrekken. De initiatieven van de SBL (www.lerarenweb.nl/sbl) zijn daarbij van groot belang evenals de al eerder genoemde hoopvolle start van het Instituut voor Geschiedenisdidactiek in Amsterdam.

Onderwijshervormingen die wetenschappelijk verantwoord zijn, zullen langer beklijven dan de 'hap-snap' ingrepen van nu en in het verleden, die het best met de term 'trial and error-beleid' kunnen worden aangeduid. Gerichte investeringen in het onderwijs zijn nodig.

Ik voorzie een verdere toenadering en nauwere samenwerking tussen de erfgoedinstellingen, zoals musea en archieven, en het onderwijs. Dit, gecombineerd met het serieus op gang komen van op maat gemaakte digitale producten, zal een positief effect hebben op het geschiedenisonderwijs. Vooral de vmbo-leerling kan profiteren van de minder talige en meer visuele digitale producten.'

Ten slotte

Wat ga je doen met alle tijd die na je aftreden als VGN-voorzitter vrijkomt?

'Ik ga de draad van het musiceren weer oppakken: de blok- en dwarsfluiten liggen al klaar. Daarnaast hoop ik mijn onderzoek naar de geschiedenis van Dordrecht in de Tweede Wereldoorlog en mijn dissertatie over de joodse bevolkingsgroep in Dordrecht vanaf 1930-1980 te voltooien.

Verder zal ik de VGN een warm hart blijven toedragen, want het waren goede jaren, zeer goede jaren. Ik kijk met waardering terug op het vertrouwen dat men gesteld heeft in mijn persoon. Ik heb respect voor al het werk dat door de bestuursleden en commissieleden wordt verzet op velerlei terrein.

VGN, het ga je goed!

HET ONDERSCHIED Aanpassing Tweede Fase ZIT 'M IN DE GESCHIEDENIS

De nota kunt u downloaden
van: [www.minocw.nl/
tweedefase/index.html](http://www.minocw.nl/tweedefase/index.html)

Discussie-sites:
nrc.nl/discussie
vgnkleio.nl

Hans Pols

Discussienota

'Wie heeft het over versnippering of te zwaar; de collega's niet, de schoolleiding niet en de leerlingen ook niet.'

Begin januari verscheen de langverwachte discussienota over de aanpassing van de tweede fase. Het bestuur van de VGN nam voorlopig geen standpunt in; het besloot eerst de leden te raadplegen. Maar nu moet het zijn stem laten horen.

Wat demonstrerende pubers allemaal niet vermogen; nauwelijks hadden wij de eerste keer studiewijzers uitgedeeld en zij de eerste keer het woord zelfstandigheid gehoord, of ze togen al naar Den Haag. Veel indruk maakte hun wijze van argumenteren, daar kunnen wij nog wat van leren. Leerlingen hoor je ondertussen niet meer klagen en leerkrachten hebben inmiddels geleerd er het beste van te maken. Maar het kwaad was al geschied; rust aan het onderwijsfront zal er voorlopig niet meer komen. Want onderwijs is net een wasmiddel: het kan met minder altijd beter. Dus kon je er op wachten: de wijzigingsvoorstellen voor het programma in de bovenbouw in een discussienota. Een ongetwijfeld goed betaalde ambtenaar in Zoetermeer bedacht er zelfs een titel bij: *Ruimte laten en keuzes bieden in de tweede fase havo en vwo*.

U en ik zouden zo'n tekst niet zonder schaamte aan het papier toevertrouwen, maar hij is er waarschijnlijk bijzonder trots op. De nota is geschreven om problemen in het programma op te lossen dat versnipperd en overladen zou zijn. Terwijl de werkelijke problemen, zoals de terreur van

'afvinkbare' handelingsdelen en praktische opdrachten, niet aangepakt worden, moet wel het mes in het programma. En dat kan de nodige consequenties voor ons vak hebben. Terwijl 'De Rooy' nog niet eens geïmplementeerd is – als je het zo niet noemt, neemt niemand je nog serieus – dus maak je borst maar nat.

Ledenraadpleging

De discussienota is naar alle scholen gestuurd. Het bestuur van de VGN heeft gemeend niet zelf direct een standpunt te moeten innemen. De leden is gevraagd te reageren op negen stellingen die betrekking hebben op de eventuele consequentie van de discussienota voor ons vak. Die stellingen zouden aan de leden zijn gemaild.

Nou weet ik niet of u de stellingen ontvangen heeft, ik niet. Ik vond ze op de VGN-site. Het is dus zeer de vraag of deze wijze van ledenraadpleging een goede is. Maar dit terzijde. Het bestuur laat nog even niets van zich horen. In plaats van duidelijk te stellen, zoals bij eerdere gelegenheden, dat 'geschiedenis (...) onontbeerlijk (is) bij maatschappelijke vorming, burgerschapsvorming en cultuuroverdracht'; kortom dat geschiedenis

gewoon in de beide profielen waarin het nu verplicht is, gehandhaafd moet blijven en dat geschiedenis ook in het gemeenschappelijk deel van het vwo moet blijven, wordt eerst een vrij willekeurige peiling gehouden.

Zoals te verwachten valt, blijkt uit de reacties op de website van de VGN gelukkig dat het idee om van geschiedenis een keuzevak te maken de meeste collega's niet aanstaat. Of je daardoor meer gemotiveerde leerlingen krijgt, kan ernstig worden betwijfeld. Iedereen kan zich de situatie van voor de tweede fase nog wel herinneren.

Natuurlijk zou het prachtig zijn als het aantal uren voor geschiedenis werd uitgebreid (van 240 naar 320 slu in de havo en van 360 naar 480 slu in het vwo), maar niemand noemt dit als argument om het verplichte karakter van het vak los te laten. Ook over het werkgelegenheidsaspect wordt niet gesproken, waarschijnlijk omdat het aantal uren voor de docenten bij een verandering wel gelijk zal blijven.

En de versnippering in het programma? Dat is het vak geschiedenis toch niet aan te wijven, want als er één vak 'vakoverstijgend' is, dan is dat

Geschiedenis moet verplicht blijven

De voorstellen van minister van der Hoeven van Onderwijs betreffende het geschiedenisonderwijs in de Tweede Fase zijn onverantwoordelijk. Het vak wordt ten onrechte gereduceerd tot een keuzevak, menen **Hans Blom en Piet de Rooy.**

het onze wel. Het is zoals iemand opmerkt:

'Wie heeft het over versnippering of te zwaar; de collega's niet, de school-leiding niet en de leerlingen niet.'

Wat het overzicht van de twintigste eeuw betreft, daarover heerst vrijwel eenstemmigheid: het dient een plaats in het examenprogramma te krijgen.

Over de waardering van het profielwerkstuk heerst minder eenstemmigheid; toch moet het aan iedereen duidelijk zijn dat de huidige opzet schreeuwt om fraude. In laatste instantie kun je een profielwerkstuk niet weigeren, want dan zou je het een veel te groot gewicht geven, namelijk de leerling de toegang tot deelname aan het examen ontzeggen. Toch komt deze 'meesterproef' met name op het havo – welk meesterlijk bewijs daar wordt afgelegd is me na al die jaren nog steeds onduidelijk – vaak alleen maar met het betere knip-en-plakwerk tot stand. Dus moet het profielwerkstuk wél een cijfer krijgen, maar dat kan natuurlijk nooit een eigen plek op de cijferlijst krijgen.

Prominenten op de bres

Wie al snel de publiciteit zochten waren Hans Blom, directeur van het NIOD en de Amsterdamse hoogleraar Piet de Rooy, de man van het rapport. In *NRC/Handelsblad* van 16 januari 2003 pleitten zij, uiteraard, voor het behoud van het vak geschiedenis in de beide maatschappijprofielen. Hun pleidooi werd onderschreven door een groot aantal prominenten uit bedrijfsleven, openbaar bestuur, politiek, wetenschap en cultuur: Job Cohen, Frits Bolkenstein,

Hella Haasse, Hans van Mierlo en dus ook door Harry Mulisch.

Mulisch, die onlangs in een talkshow op de Duitse televisie wist te vermelden dat Willem van Oranje misschien wel een verhouding had gehad met de vrouw van Balthazar Gerardts en dat de moord op Oranje dus mogelijk helemaal geen politieke moord was geweest, maar gewoon een ordinaire crime passionel.

Waarmee hij, onbedoeld, met zijn verhaal De Rooy en Blom een extra argument gaf, want als iemand met een degelijke, vooroorlogse schoolopleiding al zoiets vertelt, wat gaat de hedendaagse schooljeugd straks dan wel niet aan historische fictie rondbazuinen?

De reacties in de krant en op de NRC-site op het stuk van Blom en De Rooy waren overigens duidelijk: geschiedenis mag niet verdwijnen uit het verplichte deel van het curriculum.

Toch kan de argumentatie in hun stuk niet echt overtuigen, het heeft, zoals iemand schreef, een hoog 'melk moet, melk doet je goed' gehalte.

Maar ja, leg maar eens uit waarom geschiedenis zo belangrijk is. Geschiedenis kun je leren, maar van geschiedenis niet. Zelfs het argument, door Blom en De Rooy met instemming geciteerd, uit een NRC-commentaar, dat wie zijn heden niet kent, zijn heden evenmin begrijpt, is onzinnig. Welke garantie heeft iemand die zijn verleden wel kent, dat hij daarmee ook zijn heden zal begrijpen?

Begrijpen wij, omdat wij historici zijn, zoveel meer van het huidige tijdsgewricht dan, pak weg, biologen, loodgieters, of verpleegsters? En hebben wij, omdat wij de geschiedenis heb-

ben bestudeerd, nu allemaal dezelfde opvatting over wat er met Irak zal of moet gebeuren?

Lees de stukjes van Lammers en Van Rossem er maar op na!

Bovendien, is het eigenlijk wel mogelijk je eigen verleden écht te kennen?

Belang van geschiedenis

Nee, om het belang van ons vak aan te tonen zijn betere argumenten nodig. En we kennen ze, omdat iedereen weet dat geschiedenis het bindmiddel kan zijn in een samenleving die steeds minder 'samen' heeft. Dat lijkt op de negentiende eeuwse opdracht en in zekere zin is het dat ook. Alleen knopen we onszelf niet op aan nationalistische gevoelens.

Ons vak heeft betekenis voor de vorming van jonge mensen tot staatsburgers, omdat het bij ons in de les gaat over vragen als: wat is Nederland, wat is haar plaats in Europa en in de wereld.

We doen dus aan noodzakelijke cultuuroverdracht en willen daarmee ook weerstand bieden aan de steeds verder uitdijende verdebilisering van ons land.

En we hopen ook dat we iets van het door ons gekoesterde relativiseringsvermogen kunnen overdragen.

Een en ander kan natuurlijk alleen als geschiedenis in de tweede fase weer echt inhoud krijgt; geen flauwe politiek correcte thema's meer en niet meer historicusje-spelen met vage vaardigheden.

Zo is het, niets meer en niets minder. Reden genoeg om niet te laten sollen met de positie van ons mooie vak.

Verplichte leesstof

Bespreking van:
Con Coughlin, *Saddam*.
Biografie van een dictator
(Het Spectrum/Manteau: Utrecht 2002), 360 blz., prijs € 22,50.

*'Saddam is heus geen lieverdje',
'Saddam is een idioot', 'We weten wel
dat Saddam de mensenrechten
schendt....*

De meeste vredesdemonstranten van 15 februari j.l. in de westerse hoofdsteden waren vlot bereid met dit soort nuances hun anti-oorlogsovertuiging wat bij te kleuren. Niemand droeg portretten van de dictator mee in de stoet (wel van Bush als Dracula of vampier). Integendeel, we zijn hem allemaal liever kwijt dan rijk, maar dan graag zonder oorlog, omdat oorlog onschuldige burgers treft.

Nog tijdens het gedenkwaardige weekend waarin wereldwijd zo'n zes miljoen mensen meeliepen in vredesoptochten, klonk vanuit Bagdad uit Saddams mond de boodschap van vreugde en dankbaarheid voor zoveel steun voor zijn weerloze landje tegen de brute agressor Amerika.

Zou het verschil hebben uitgemaakt, wanneer de deelnemers aan de demonstratie het boek van Con Coughlin hadden bestudeerd? Voor iemand die dit boek heeft gelezen, klinken de nuanceringsen zoals hierboven aangehaald namelijk ongeveer als de opmerking:

'We weten heus wel dat Hitler het soms zo nauw niet nam met de rechten van zijn joodse medeburgers'.

Met andere woorden: als een naïef understatement, vanuit een fatale onderschatting van een dictator.

Con Coughlin, adjunct-hoofdredacteur van *The Sunday Telegraph*, en verslaggever in vele oorlogen van Beiroet tot Bosnië, verdiepte zich drie jaar lang in het leven van Saddam Hoessein. Het zoeken naar kroongetuijgen was voor hem even moeilijk als dat is voor een officier van justitie die materiaal verzamelt tegen een berucht crimineel. Niemand wil praten, getuigen zitten ondergedoken of zijn al vermoord. Degenen die Coughlin wel te spreken kreeg, bleven om begrijpelijke redenen anoniem.

Zijn boek is een echte journalistieke biografie geworden: vlot geschreven, geen grote speculaties maar feiten op een rijtje, een goed lopend verhaal, zonder het keurslijf van een strakke vraagstelling, maar wel op basis van een grote hoeveelheid geschreven en mondelinge bronnen.

Coughlin begint met Saddams opmerkelijke gedrag tijdens de aanslagen van 11 september 2001: deze kondigde enkele dagen voor die fatale datum de staat van paraatheid af en trok zich terug in zijn geboortestreek, alsof hij wist wat er ging gebeuren. Enkele maanden eerder had zijn geheime dienst Mohammed Atta ontvangen, leider der aanslagplegers.

Al in het verleden had Saddam banden onderhouden met terroristen als Abu Nidal en Carlos 'De Jakhals'. Het bewijs van een directe band nu tussen Saddam en Bin Laden viel niet te leveren, maar de aanwijzingen bleven sterk.

Een geplande, niet-uitgevoerde aanslag met een 'dirty bomb', waarbij 11 september kinderspel zou zijn,

voedde de Amerikaanse paranoia dat Al-Qa'ida op zoek was naar massavernietigingswapens, en die angst werd versterkt toen uitkwam hoezeer Irak betrokken was bij de eerste, mislukte aanslag op het WTC in 1993. In Irak werd Bin Laden tot man van het jaar 2001 uitgeroepen. Saddam gaf geld aan families van Palestijnse zelfmoordterroristen. Allemaal aanwijzingen!

Bush raakte overtuigd van Saddams medeplichtigheid; hij had direct na 11 september al de oorlog verklaard aan elk land dat terroristen onderdak bood of bewapende. Er was geen bewijs, maar alles in de persoon Saddam wees op de mogelijkheid.

De feiten op een rijtje

Saddam heeft heel veel met zijn idolen Hitler en Stalin gemeen, om te beginnen een harde jeugd. Hij werd in 1937 geboren in een modderhut in het dorp Al-Ouja (waar ooit Saladin, de schrik der kruisvaarders, vandaan was gekomen). Het was nabij de stad Tikrit (of Takrit) waaruit Saddam later zijn handlangers vandaan haalde.

Zijn schimmige vader heeft hij nooit gekend, zijn moeder was een sloerie die de jongen verwaarloosde. Saddam kwam terecht bij een oom Khairallah Toelfa, een nazi-sympathisant, die in 1941 voor een paar jaar in een Britse cel werd opgesloten wegens staatsondermijnende activiteiten. Saddam keerde tijdelijk bij zijn moeder terug, en bij zijn nieuwe stiefvader die hem beurtelings met een stok afranselde en eropuit stuurde om kippen te stelen in plaats van

naar school te gaan. De jonge Saddam leerde klappen te ontwijken en zich met een ijzeren staaf te verdedigen. Vanaf zijn tiende liep hij met een pistool op zak. Zijn oom haalde hem over alsnog de school te volgen, waarna hij naar de middelbare school kon in Bagdad (1955).

Het barstte van de spanning en de Arabische politieke activiteit: tegen het westen, voor Nasser, tegen het Pact van Bagdad. Oom Kairallah was aanhanger van de Baath-partij, een beweging overgewaaid uit Syrië. Hij schreef het pamflet *Drie die God niet geschapen had moeten hebben: Perzen, joden en vliegen*, een zwakke poging tot imitatie van *Mein Kampf*, dat grote indruk op Saddam gemaakt had.

Saddam vormde zijn eigen straatbenade, gemodelleerd naar de Hitlerjeugd. Al voor zijn twintigste pleegde hij zijn eerste moord, op een neef die zijn stiefvader zou hebben beledigd. In 1958 was Saddam als schutter betrokken bij een mislukte moord-aanslag op de Iraakse president Kassem. Hij vluchtte het land uit, verbleef enkele jaren in Damascus, waar hij kennismaakte met Michel Afleq, de stichter van de Baath, en in Caïro waar hij onder de indruk kwam van de charismatische Nasser. Een intrigerende vraag is of de jonge Saddam destijds misschien ook door de CIA als spion is ingezet. Daar zijn aanwijzingen voor. Dit zou een parallel opleveren met Stalins geheime lidmaatschap van de tsaristische geheime politie. Net als Stalin, liet ook Saddam later iedereen uitmoorden die iets over het compromitterende feit had kunnen vertellen. In Caïro bestudeerde hij de werken van Josef Stalin, wiens diepgaande filosofische gedachten hij opzoog, zoals deze: *'Als er iemand is, is er een probleem; als er niemand is, zijn er ook geen problemen.'*

In 1963 keerde Saddam terug naar Bagdad, waar zojuist een uiterst bloedige staatsgreep had plaatsgevonden. De Baath-partij groeide, hoewel er in 1968, toen de partij de macht veroverde, nog slechts 5000 leden waren. Saddam stichtte het geheime veiligheidsapparaat van de partij, naar het model van de nazi-bruinhemden. Op verdenking van coup-

poging tegen het bewind-Aref werd hij opnieuw opgesloten, maar in 1966 wist hij te ontsnappen. In juli 1968 kwam de Baath aan de macht. Saddams mentor, Ahmad Hassan al-Bakr, werd staatshoofd en deze benoemde velen uit zijn eigen Tikriti-stam op hoge posten. Saddam, de straatrover, moordenaar, staats-greeppleger, gevangenisboef, werd gepromoveerd tot plaatsvervangend voorzitter van de RCR, het belangrijkste bestuursorgaan.

Het bewind van de Baath

Al-Bakr en Saddam maakten van de Baath zo ongeveer een familiebedrijf. Vrienden uit de knokploegen en martelkamers schoten omhoog in rang en macht. Oudere Baath-leden die serieus geloofden in de ideologie van gelijkheid, werden eruit gezet of geëlimineerd.

Als publiciteitsstunt liet het nieuwe regime in januari 1969 veertien joden in Bagdad opgehangen, te midden van een carnavaleske sfeer. De lijken bleven wekenlang hangen. Het markeerde het staliniseringsproces dat plaatsgreep, en dat was af te lezen aan de eenpartijstaat met discipline, hiërarchie en geheimhouding, het uitvinden van binnen- en buitenlandse vijanden, het willekeurig uitvaardigen van ge- en verboden, het gemoobiliseerd houden van het leger, de alomtegenwoordigheid van de geheime politie en een schetterende, nooit aflatende propaganda. En niet te vergeten de showprocessen, waarbij Al-Bakr de massa liet schreeuwen om het hoofd van de 'vijanden van de staat'.

Voordat de arme drommels publiekelijk werden opgehangen, moesten ze nog eenmaal in het openbaar hun 'misdaad' bekennen.

Honderden, zo niet duizenden kwamen om in die eerste jaren van Baath-bewind: zionisten, communisten, Koerden, sjieten, aan de lopende band 'ontdekte' Saddams veiligheidsdienst nieuwe complotten. Elke eliminatie deed zijn ster rijzen. Irak werd omgevormd tot een totalitaire staat. Saddam kon naar hartenlust zijn persoonlijke sadistische gevoelens botvieren door bijvoorbeeld een voormalig premier te dwingen in de gevangenis een kruiwagen van cel naar cel te rijden en de inhoud van de toilettemmers van de gevangenen op te halen.

Met de macht kwam de weelde. Saddam stak zich in de duurste kleding en kocht elk jaar drie, vier luxe auto's in Koeweit. Dé grote stunt was de nationalisatie van de olie-industrie, aan de vooravond van de oliecrisis van 1973. Die eer kwam Saddam toe, die onder goedkeurend oog van Amerika, zijn volk van de oliedollars scholen, hospitalen, televisies en koelkasten schonk. Baby's werden naar hem vernoemd, Saddam en zijn jonge gezin waren constant op tv. Zelfs met de sjah van Iran sloot hij een verdrag, tot ontsteltenis van de Koerden, die daardoor massaal konden worden afgeslacht: ze konden immers geen kant meer op.

Ook het leger, onder leiding van Saddams neef Adnan, kreeg bakken met geld om te besteden. Wapenhandelaren uit Frankrijk, de Sovjet-Unie en andere landen stonden in de rij om de vette orders in de wacht te slepen. Irak betaalde immers prompt.

Saddam toonde speciaal belangstelling voor biologische wapens. Hij was gefascineerd dat een enkel buisje antirax, toegevoegd aan het drinkwaterreservoir van een stad, voldoende was om een epidemie te veroorzaken. Ook gifgas stond hoog op het verlanglijstje, volgens Adnan een echte 'machtsmultiplier'. Toen de Amerikanen niet meteen bereid waren een complete fabriek voor gifgas te bouwen, gingen de Irakezen shoppen langs diverse Europese landen, teneinde onder het mom van kunstmestfabricage de eerste gifgasfabrieken te bouwen. In Oost-Duitsland onthulden de Irakezen hun bedoelingen:

'Julie Duitsers hebben veel ervaring in het vermoorden van joden met gas ... wij zijn hierin ook geïnteresseerd... hoe kan deze kennis gebruikt worden om Israël te vernietigen?'

Maar van alle non-conventionele wapens ging Saddams hart het meest uit naar nucleaire wapens. Een atoombom zou goed zijn tegenover Israël, maar ook tegen Iran. Uiteindelijk werd Saddam persoonlijk in 1975 als een vorst ontvangen door niemand minder dan Jacques Chirac, destijds premier van Frankrijk. De twee hadden al goede zaken gedaan met de Mirage-F1. Chirac leidde Saddam rond door een snelleweek-reactor in de Provence. Terwijl de rest

Nu met aantrekkelijke
kennismakingskorting!

Tijdschrift voor Geschiedenis

Het **Tijdschrift voor Geschiedenis** is een driemaandelijks wetenschappelijk tijdschrift op historisch gebied en verschijnt in de maanden februari, mei, augustus en november.

Het **Tijdschrift voor Geschiedenis** is het enige Nederlandstalige wetenschappelijk historisch tijdschrift dat alle terreinen binnen de historische wetenschap en de direct aanverwante wetenschappen omvat. Het bestrijkt in principe alle perioden van de oudheid tot de 21e eeuw en alle werelddelen. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de plaats van Nederland in de wereldgeschiedenis.

Het **Tijdschrift voor Geschiedenis** is daarnaast een hulpmiddel voor de historicus of belangstellende die de ontwikkelingen buiten zijn eigen specialisme wil bijhouden. Er wordt veel aandacht besteed aan het signaleren van belangwekkende publicaties en op het informeren over trends en ontwikkelingen binnen de historische wetenschap. In elk nummer bespreken Nederlandse en Vlaamse historici een groot aantal recent verschenen historische publicaties. Daarnaast wijzen specialisten aan de hand van recente studies op de ontwikkelingen in de wetenschap rond een bepaald thema. Verder worden in ieder nummer historische artikelen opgenomen die gebaseerd zijn op eigen onderzoek door de auteurs. Eenmaal per jaar wijdt de redactie een uitgave aan een bepaald thema dat door experts op dat terrein vanuit verschillende invalshoeken wordt belicht. Deze thema's worden niet alleen aangereikt door het wereldnieuws en belangwekkende ontwikkelingen binnen de historische wetenschap, maar ook door de behoeften in het historisch onderwijs. Recent is het tijdschrift Theoretische Geschiedenis opgegaan in het **Tijdschrift voor Geschiedenis**. In elk nummer wordt nu aandacht besteed aan theorie van de geschiedenis en historiografie.

Neem nu een abonnement en profiteer van de korting of vraag een proefnummer aan!

Redactie

M. Grever (voorzitter), C.R. Ribbens (secretaris), F.W. Boterman,
L.J. Dorsman, P. Erdkamp, E. Jonker, N. Lettinck, P.J.A.N. Rietbergen,
J. Roegiers, I. Schöffers (erelid)

Redactiesecretariaat

C.R. Ribbens
Universiteit Utrecht
Kromme Nieuwe Gracht 66
3512 HL Utrecht
E-mail: tvg@let.uu.nl

Uitgever

Koninklijke Van Gorcum BV, Postbus 43
9400 AA Assen, telefoon 0592-379555/fax 0592-379552
E-mail: info@vangorcum.nl Internet: www.vangorcum.nl

	<i>Abonnementsprijs</i>	<i>Kennismakingskorting (1 jaar geldig)</i>
particulier	€ 60,-	€ 50,-
instelling	€ 105,-	€ 95,-
student	€ 37,-	€ 32,50

Stuur of fax onderstaande bon naar:

Koninklijke Van Gorcum BV, Antwoordnummer 3, 9400 VB Assen. Fax 0592-379552.

E-mail: tijdschrift@vangorcum.nl. Internet: www.vangorcum.nl.

Ja, ondergetekende abonneert zich tot wederopzegging op het **Tijdschrift voor Geschiedenis** en maakt gebruik van de kennismakingskorting voor 1 jaar

Naam

Adres

Postcode Woonplaats

- ☐ particulier € 50,-
☐ instelling € 95,-
☐ student € 32,50

collegekaartnr.

Datum Handtekening

- ☐ vraagt proefnummer aan voor € 9,90

Het **Tijdschrift voor Geschiedenis** heeft onlangs onder meer aandacht besteed aan de volgende onderwerpen:

- Karel V
- Tijd (themanummer)
- De VOC (themanummer)
- Nederlandse natuurwetenschap in de late negentiende eeuw
- Geschiedenis en duurzaamheid
- Niet-westerse historiografie
- Beelden van China

Voor de komende jaargang(en) staan de volgende onderwerpen op stapel:

- Wereldmuziek
- Srebrenica (themanummer)
- Anti-Duitse sentimenten bij Nederlandse intellectuelen
- Alexander de Grote
- Boekgeschiedenis

Het **Tijdschrift voor Geschiedenis** een onmisbaar referentiepunt voor een ieder geïnteresseerd in het vakgebied.

postzegel
niet
nodig

Koninklijke Van Gorcum BV

Antwoordnummer 3

9400 VB Assen

van de wereld trachtte het kruitvat Midden-Oosten atoomvrij te houden, vond Chirac het wel leuk om in gaulistische traditie een geheel 'eigen koers' te varen; geen moment realiseerden de Fransen zich hoe gek het was dat uitgerekend het olierijke Irak plotseling behoefte had aan het opwekken van kernenergie 'voor vreedzaam gebruik'.

De overeenkomst voor de reactor werd in Bagdad getekend, een contract van 3 miljard dollar, maar het leverde Franse bedrijven nog voor veel meer miljard aan nevenorders op. Een van de contractvoorwaarden was wel, dat 'personen van het joodse ras of het geloof van Mozes' uitgesloten waren van deelname aan het project.

President Saddam

In juli 1979 werd Saddam Hoessein op 42-jarige leeftijd president van Irak. Al-Bakr werd met pensioen gestuurd en stierf drie jaar later, volledig afgezonderd, nadat zijn artsen hem niet meer mochten behandelen.

Bij het zien van de daaropvolgende klinische zuiveringen waarvan Saddam zich bediende om elke mogelijke rivaal binnen de Baath te liquideren, zou Stalin zijn vingers hebben afgelikt. Een voorbeeld. De voormalige secretaris-generaal van de RCR, Mashadi, werd gevangen genomen en gemarteld; daarna werd zijn gezin binnengeleid en kreeg hij te verstaan: meewerken, of we verkrachten en vermoorden je vrouw en je dochters onder jouw ogen. Mashadi noemde toen een reeks namen en complotten.

Vervolgens liet Saddam een conferentie houden van duizend Baath-afgevaardigden, die tot hun ontzetting te horen kregen dat er verraders in de zaal zaten. Terwijl de president rustig een sigaar rookte, moest Mashadi publiekelijk alle details en 55 namen voorlezen. Saddam beval al deze mannen de zaal te verlaten. Vlak daarna werden ze doodgeschoten, met pistolen die Saddam persoonlijk aan de vrijwillige deelnemers aan de executiepelotons uitreikte. Het werd het startschot van een jarenlange terreur, die vele duizenden, onder wie loyale partijleden, het leven kostte. 'Het is veel beter om een onschuldige man te doden dan een schuldige man te laten leven', was Saddams motto.

Coughlin geeft staaltjes van Saddams persoonsverheerlijking: niet alleen de ontelbare Saddambeelden en -portretten, maar ook de talloze openbare gelegenheden die naar hem genoemd zijn, de toewijding aan zijn modelgezin (dus voordat zijn vrouw wegliep om zijn affaires en om de moord op Adnan, haar broer; en ook voordat Saddam zijn beide schoonzons liet executeren), de dankbaarheid die het Irakese volk dagelijks toonde voor de gratis ziekenhuizen, scholen, wegen en elektriciteit.

Saddam was zo populair dat hij dubbelgangers aanstelde om zijn plaats in te nemen bij de vele officiële ontvangsten waar hij gevraagd werd. Een van hen zou in 1984 zijn doodgeschoten door iemand die hem voor de echte Saddam hield. Ook zijn zoons Uday en Qusay hielden er dubbelgangers op na, zoals te lezen valt in het ontstellende boek *Ik was Saddams zoon* van Latif Yahia uit 1994.

De absurde veiligheidsmaatregelen rond Saddam zijn inmiddels wel bekend. Hij slaapt geen twee achtereenvolgende nachten in hetzelfde bed, laat een hele rij gepantserde auto's met geblindeerde ramen dagelijks zijn vele paleizen verlaten, terwijl hij allang weg is, op verjaardagen gebruikt hij soms wel acht dubbelgangers. Elke bezoeker moet zich vrijwel naakt uitkleden om gefouilleerd te worden, wordt onderzocht op eventuele giftige stoffen op de huid; elke maaltijd wordt door voorproevers gecontroleerd; zeker vijf veiligheidsdiensten, onderverdeeld in minstens vijf divisies, zijn ermee belast. De top van die diensten is in handen van familieleden en stamgenoten uit Tikrit. Ze staan allemaal onder stress, want Saddams paranoia kent geen grenzen. In maart 1982 schoot hij tijdens een kabinetszitting zomaar eigenhandig een van zijn ministers dood, omdat die het gewaagd had te suggereren dat Saddam beter kon aftreden om de vrede met Iran dichterbij te brengen.

Oorlog

Van Saddams bereidheid honderdduizenden levens van zijn eigen landgenoten op te offeren voor zijn eigen roem, leverden zowel de oorlog met Iran als de Golfoorlog om de bevrijding van Koeweit de harde en

alom bekende bewijzen. Die eerste oorlog, gevolg van een brute veroveringsdaad, kostte naar schatting een miljoen mensenlevens. De gifgasaanval op het Koerdische dorp Halabja in Noord-Irak, op 16 maart 1988 (5000 doden), werd uitgevoerd door een neef van Saddam, die sindsdien 'Chemic-Ali' wordt genoemd. Ter ere van de 'overwinning' in die oorlog liet Saddam in Bagdad een ereboog oprichten van twee enorme gekruiste zwaarden, vastgehouden door granieten vuisten die zijn gemodelleerd naar die van hemzelf.

De oorlog om Koeweit kostte Irak mogelijk 200.000 doden. Dat de geallieerden niet doorzetten, stelde hem in staat bloedig wraak te nemen op opstandige Koerden en sjiieten. Anderhalf miljoen Koerden sloegen op de vlucht, 60.000 kwamen om.

Om zijn nederlaag als overwinning te presenteren liet Saddam de 'Moeder Aller Oorlogen'-Moskee bouwen, met vier minaretten die gemodelleerd zijn naar scudraketten. Ze zijn 43 meter hoog, omdat Desert Storm 43 dagen duurde. Hierin ligt het exemplaar van de Koran die geschreven is met het bloed van de dictator.

Op de avond na de vredesdemonstratie van 15 februari j.l. trok een imam hier in de hitte van de preek zijn zwaard en riep: 'Dood aan de joden!' De hele moskee ging uit zijn dak, de moordlust sloeg over op het duizendkoppige publiek, waarvan iedereen de vuisten balde en het de imam naschreeuwde: 'Dood aan de joden!'

Ten slotte

Het boek van Coughlin lijkt me verplichte leesstof voor elke rechtgeaarde geschiedenisdocent die met zijn leerlingen de waarheid achter de waarheid zoekt. De talloze parallellen met de systemen van Hitler en Stalin zijn dermate evident, dat je zou zeggen dat het hier wel om een dubbelgekloond exemplaar moet gaan. Het boek levert voldoende argumenten om zo snel mogelijk van deze krankzinnige man af te komen.

Boeken

ZOJUIST VERSCHENEN

Johan van Veen was een der belangrijkste waterstaatsingenieurs van de twintigste eeuw. Hij was een innovatieve geest en een pionier in het onderzoek naar getijdenstromingen. Het was Van Veen die telkens weer waarschuwde voor een dreigende ramp in Zeeland en Zuid-Holland. Van Veen werd een internationaal beroemd ingenieur, voorbereider en wegbereider van de Deltawerken, het grootste project ooit door Rijkswaterstaat uitgevoerd.

Willem van der Ham, *Meester van de Zee. Johan van Veen, waterstaatsingenieur 1893-1959*, Balans, € 22,50.

Onder redactie van Shona Grimby verscheen *Atlas van de ontdekkingsreizen*. In korte hoofdstukken wordt de ontdekking van onze planeet beschreven van de eerste tochten van de Egyptenaren en Feniciërs tot de tochten naar de polen aan het begin van de twintigste eeuw. Het boek is rijk geïllustreerd en ruim voorzien kaarten. Voor de schoolbibliotheek. Veltman Uitgevers, € 19,95.

In *Amerika – Voor en tegen* zijn artikelen en columns van Maarten van Rossem gebundeld. Over de veronderstelde veramerikanisering van ons land. Over fastfood, CNN en Disney. Over de rol van Amerika als supermogendheid. En natuurlijk over 11 september. De bundel is een overzicht van de naoorlogse Amerikaanse politiek; van de eeuwige strijd tussen Democraten en Republikeinen; van verkiezingen en presidenten: van 'Watergate' Nixon en 'Evil Empire' Reagan tot 'Lewinsky' Clinton en '09-11' Bush. Het Spectrum, € 16,75.

Kunsthistorica en archeologe Annemariëke Willemsen schreef een prachtig boek over wat bekend is over speelgoed uit de Romeinse tijd. Haar baanbrekende studie geeft niet allen een rijk beeld van het

Romeinse speelgoed zelf, maar biedt ook een blik op het dagelijkse leven van een doorsnee kind, in een doorsnee Romeins gezin.

Romeins speelgoed. Kindertijd in een wereldrijk, Walburg Pers, € 19,95.

De Amerikaanse journalist W. Klein (*The New Yorker*, *Newsweek*) schreef een portret van een superintelligente, charmante, spontane, idealistische, pragmatische, zelfingenomen, behaagzieke, ongedisciplineerde president. Welke bijdrage heeft die president geleverd aan het Amerika van de jaren negentig? Hoe regeerde Clinton, die te maken kreeg met de manoeuvres van het Congres, met de aanvallen van zijn grootste tegenstander, Newt Gingrich, met de Whitewater- en Lewinsky-affaire en met een dreigende afzetting?

Klein is streng in zijn kritiek op en overtuigend in zijn waardering voor de regering-Clinton. *William Jefferson Clinton – Natuurtalent*, Het Spectrum, € 15,50.

AO 2760 bevat de tekst van de twaalfde Dreeslezing, die in oktober 2002 door prof.dr. Wil Albeda, oud-minister van sociale zaken, werd gehouden. *Mijn leven met de verzorgingsstaat, toen, nu en straks* is een ego-document waarin Albeda de vele vragen van de afgelopen decennia en de antwoorden daarop van de politiek, die leidden tot de uitbouw van de verzorgingsstaat in Nederland, aan de orde stelt. (AO, Actuele Onderwerpen bv, € 5,- incl. verzendkosten. Tel. 0320-286981).

Hans Pols

DOELN EN MIDDELEN

Robert D. Kaplan, Krijgspolitiek. Lessen voor de toekomst van klassieke denkers (Het Spectrum Utrecht 2002), € 15,50.

Toen Nederland in de jaren zeventig nog dacht gidsland te kunnen zijn, was een ding duidelijk: de buitenwereld was slecht, maar met onderwijs, mensenrechten, democratie en veel ontwikkelingshulp zou van die slechte wereld een betere plaats gemaakt kunnen worden. De manier waarop de Fransen met hun voormalige koloniën in Afrika omgingen werd alom als een verwerpelijke vorm van neokolonialisme verworpen. De vaak ondemocratische regimes daar werden door de Fransen militair op de been gehouden, terwijl ze economisch geheel aan de leiband van Parijs gelegd waren. De Fransen waren in hun achtertuin op het zuiden alleen maar uit op rust en stabiliteit. Nee, dan hadden wij het met de soevereiniteitsoverdracht aan de Surinamers toch heel wat beter gedaan: geen inmenging meer na de onafhankelijkheid. Zo hoorden soevereine staten met elkaar om te gaan. En toen het in Suriname onverhoopt toch een puinhoop werd en de mensenrechten geschonden werden, trokken we onze handen geheel van onze voormalige kolonie af en draaiden we de geldkraan dicht.

Veel is er de laatste tijd veranderd. De Fransen beschouwen na de beëindiging van de Koude Oorlog equatoriaal Afrika niet langer als hun territorium; wat het resultaat daarvan is, valt vrijwel dagelijks in de krant te lezen. En Nederland is gidsland af. Maar tot een echte herbezinning op de rol van de buitenlandse politiek lijkt het voorlopig nog niet gekomen. Ons lantaarntje is gedooft en we turen wat in het duister van de boze buitenwereld. Af en toe doen we nog mee aan een vredesmissie van de Verenigde Naties, maar alleen als het héél erg veilig is. En ach, laten we wel wezen, past deze rol niet beter bij onze positie in de wereld?

Problematischer ligt het met de beoordeling in ons land van de buitenlandse politiek zoals die sinds het aantreden van president Bush door de Verenigde Staten bedreven wordt. Want van zijn politiek zijn velen in het voormalige gidsland niet gecharmeerd. In hun afwijzing van het wapengekletter van Bush naar 'schurkenstaten' voelen zij zich gesterkt door het gezelschap van Frankrijk en Rusland, daarbij vergetend dat die landen zo hun eigen beweegredenen hebben om niet met de Verenigde Staten in de pas te lopen. Machtspolitiek wordt in Nederland door velen categorisch afgewezen; het dreigen met en het gebruik van geweld zou altijd moreel verwerpelijk zijn. Een echte discussie waarin middel en kwaal tegen elkaar worden afgewogen, wordt hier zelden gevoerd. Zeker niet over Irak.

Een boek dat uitstekend bij die discussie gebruikt kan worden is *Krijgspolitiek* van de Amerikaanse publicist Robert Kaplan. Om te beginnen gelooft de schrijver niet in een betere wereld; de wereld is slecht en alle politiek die erop gericht is haar beter te maken is een illusie. Democratie en vrijhandel leiden niet per definitie tot meer welvaart, vrede en harmonie; hooggestemde politieke idealen eindigden tot nog toe in een nachtmerrie. In de jaren negentig werden in allerlei ontwikkelingslanden onder westerse druk dictators vervangen door gekozen

eerste ministers. Omdat de dictatuur niet de oorzaak, maar het gevolg was van de gebrekkige institutionele en economische ontwikkeling en de sociale en tribale spanningen, loste de invoering van de democratie niets op; meestal leidde het tot een verdere desintegratie van de toch al zwakke staten.

De wereld dreigt in chaos uiteen te vallen, zo betoogt Kaplan, en daarom is de mensheid meer gebaat bij pogingen rust en orde te brengen dan bij allerlei hooggestemd idealisme. Als krachten die naar wanorde drijven ziet hij met name de groei van bevolking en steden in de Derde Wereld, de toename van de inkomensverschillen en de snelle technologische ontwikkeling. De in alle opzichten enorme ongelijkheid die daarvan het gevolg is, zal het terrorisme voeden dat gebruik kan maken van ongekende technologische middelen. Populistische bewegingen, zoals in Pakistan, zullen de vruchten plukken van de democratisering en daarmee voor nieuwe onrust zorgen. Het optreden van de westerse democratieën is daarentegen gebonden aan de eigen democratische spelregels. De media daar kiezen voor de veilige deugd van de sympathie voor de machtelozen, maar helpen daarmee niemand.

De betrekkingen tussen staten en andere politiek groeperingen zullen in de toekomst niet harmonieuzer zijn; de *global village* bestaat alleen in de hoofden van degenen die het willen zien en blind zijn voor de spanningen en conflicten in de wereld.

Onze moderne wereld is slechts een voortzetting van het verleden, ondanks al onze moderne techniek en wetenschap. Denkers uit de Oudheid en het nabije verleden zouden de conflicten uit onze tijd begrepen hebben en ook geweten hebben hoe er op te reageren. Dat is zo in het kort wat Kaplan in zijn inleiding uiteen zet. Vervolgens vertelt hij wat wij van grote denkers uit de wereldgeschiedenis als Livius, Sun-Tzu, Machiavelli, Hobbes en Churchill kunnen leren. Het is een pleidooi voor een pragmatische machtspolitiek die om met Hobbes te spreken, vreedzaam is voor degenen die vriendelijk zijn, maar wie dat niet willen zijn, angst moet inboezemen.

Voor de Verenigde Staten is volgens Kaplan een belangrijke rol weggelegd: zij moeten voor orde en rust in de wereld zorgen. Want alleen met machtspolitiek die uit vaderlandsliefde wordt bedreven, kunnen de Verenigde Staten hun democratische waarden beschermen. En daar kan de hele wereld van profiteren. Indien de Verenigde Staten zich zouden terugtrekken uit de internationale gemeenschap zou een ongekende chaos het gevolg zijn en dat is absoluut een andere uitkomst dan de anti-globalisten voor ogen hebben als zij zich een wereld zonder dollars voorstellen.

Kaplan neemt zijn lezers mee de hele wereld over en de hele geschiedenis door – zijn boek heeft een hoog omgevallen boekenkastgehalte en Kaplan lijkt ook overal geweest te zijn en iedereen te kennen – en toch wordt niet duidelijk waar de fundamentele belangen van de Verenigde Staten liggen. Liggen die in Somalië, Afghanistan, Irak, of horen rust en orde op de hele wereld daartoe en kan en moet de Amerikaanse betrokkenheid bij de wereldpolitiek onbeperkt zijn? Tot een afweging van doel en middelen is Kaplan niet gekomen en dat, die

afweging, lijkt me toch een eerste voorwaarde bij het formuleren van een succesvolle *Realpolitik*.

Maar ik kan er niet omheen, Kaplan heeft een prikkelend boek geschreven dat ons, met nieuwsflitsen die vooral emoties bij ons los moeten maken, overvoerde nieuwsconsumenten, dwingt na te denken over de verwarrende tijden waarin we leven. Waar is de wereld het meest bij gebaat: een realistisch streven naar rust en orde of het najagen van hooggestemde idealen?

Het zou best kunnen dat Kaplan bij Bush op het nachtkastje ligt, maar dat is niet perse een geruststellende gedachte.

Hans Pols

LEVEN IN EEN TOTALITAIRE STAAT

Frank Westerman, *Ingenieurs van de ziel* (Atlas: Amsterdam/ Antwerpen 2002), 288 blz., € 18,95.

In de jaren dertig was er in de Nederlandse vogelbeschermingswereld sprake van een 'ornitologisch raadsel'. Het aantal rotganzen dat in de Waddenzee overwinterde was in één klap tot vrijwel nul teruggebracht. Aan het eind van de jaren zestig herstelde de populatie zich. Waardoor dit veroorzaakt werd, was tot voor kort onduidelijk. Rotganzen zitten 's zomers in Rusland, boven de poolcirkel en overwinteren in Nederland. De dwangarbeiders van de Goelag, onder andere de werkers aan het Witte Zeekanaal (Belomorkanaal), vulden hun karige rantsoenen aan door alle rotganzen die ze konden vangen (en dat was niet moeilijk: als de vogels in de rui zijn kunnen ze even niet vliegen) te doden en in te zouten. De sluiting van de kampen betekende voor deze vogels een dodelijke natuurlijke vijand minder. De omvang van de rotganzenpopulatie in de Waddenzee is zo een indicator voor het politieke klimaat in de Sovjet-Unie.

Deze anekdote is typerend voor het karakter van dit boek van Frank Westerman. In de *De Graanrepubliek* schuwde hij de grote penseelstreek al niet: ogenschijnlijk saaie en merkwaardige thema's als de landbouwpolitiek van Manholt en de plannen voor de onderwaterzetting van delen van Groningen beschrijft hij daarin in het kader van de historische ontwikkeling. De communisten in Beerta combineert hij met de oorlogsjaren in de Wieringermeer en de minnares van Manholt in Brussel op een fantastische manier in een uiterst leesbaar boek.

Maar hoe hij aan zijn thema's komt werd me nu pas duidelijk. Westerman heeft in Wageningen gestudeerd en zich gespecialiseerd in waterbeheersing. Hij is dus van oorsprong hydrograaf. Het moet voor hem dus een schrale troost zijn te merken dat zijn *Ingenieurs* in het ding naar de AKO-literatuurprijs (of heet die nu

anders) nipt verslagen werd door, jawel: *De Hydrograaf*. Maar in de waterbeheersing lag zijn toekomst niet, hij is journalist in Moskou geworden.

Toch neem je als schrijver altijd je achtergrond mee. Westerman raakt gefascineerd door een sociaal-realistisch boek van Paustovski over de *Baai van Kora Bogaz*. Kora Bogaz is een merkwaardig natuurverschijnsel in Turkmenistan. Een lager gelegen inham van de Kaspische Zee wordt in het daar heersende hete klimaat tot een gigantische natuurlijke zoutpan omgetoerd. In deze baai ontstaat door een speling van de natuur zuiver 'glauberzout', mirabiliet ofwel gekristalliseerd natriumsulfaat, een geneesmiddel tegen maagkrampen. Natriumsulfaat is ook een grondstof voor de glas- en papierindustrie, leerlooierijen en kunstmest. In het Eerste Vijfjarenplan wordt in dit onherbergzame gebied een complex voor zoutchemie gebouwd. Na aanvankelijk succes zakte de zeespiegel en kwam er een einde aan de bijzondere omstandigheden ter plekke; halverwege de jaren dertig bleek er nog slechts 'gewoon' keukenzout gevonden te worden.

Rubinsjtein, de bouwer van de fabriek, wordt in 1937 wegens sabotage geëxecuteerd. En in 1956, 'wegens afwezigheid van bewijs en falsificatie van de processtukken' gerehabiliteerd.

Tijdens zijn Wageningse studie is Westerman in aanraking gekomen met de theorie van Karl Wittfogel (uit 1957), die aantoonde – op grond van een inzicht van Marx – dat irrigatie tot tirannie leidt: "*Hoe kolossaler de waterwerken die een staatsmacht ter hand neemt, des te despotischer haar heersers*".

Die these laat hem niet los, en verstoort uiteindelijk zelfs zijn droom als waterbouwkundig ingenieur ontwikkelingshulp te gaan verrichten. Dat zou maar leiden tot het in het zadel helpen van nog meer despotische regimes.

Stalin met zijn Belomor (Witte Zee) kanaal, en het megalomane plan de loop van de grote Russische rivieren om te keren (zodat ze van Noord naar Zuid in plaats van andersom zouden stromen) vormden een treffend bewijs voor Wittfogels opvattingen. In de Sovjet-Unie kreeg hij zijn gelijk.

Hiermee zijn de ingrediënten van Westerman's boek beschreven: water, despotisme en literatuur. Aan de hand hiervan voert hij ons mee op zijn zoektocht naar Kora Bogaz. We komen daarbij in aanraking met een autochtone Turkmeense wetenschapster, de schrijvers Paustovski, Gorki, Platonov en de leden van het Paustovski genootschap, de dochter van Paustovski, gidsen, sluiswachters, kanaalopzichters, filmconservators, bureaucraten en talloze kanalen en waterwegen.

Dit geeft Westerman de kans een boeiende beschrijving te geven van de sociaal-realistische sovjetliteratuur, maar ook de mate van aanpassing van de 'grote Sovjetschrijvers', het verzet van sommigen en de rol

van de NKVD/KGB in de tijd van Stalin en daarna.

Uiteindelijk komen we in Kora Bogaz terecht, en dat geeft Westerman de kans de huidige gang van zaken in een ex-Sovjetrepubliek te beschrijven. Turkmenistan staat nu onder het bewind van president Turkmenbasi, vroeger bekend onder de naam Saparmurat Niazov. Voor de bewoners van dit gebied is dat geen grote vooruitgang ...

Westerman ontdekt op zijn queeste ook een film over Kora Bogaz uit 1935, nooit in de Sovjet-Unie in het openbaar vertoont. Per ongeluk was de film eerder aan de Franse communist Henri Barbusse getoond, dan aan Stalin. dat was een levensgevaarlijke fout in de jaren dertig. De enige manier om dit te overleven was te ontkennen dat de film bestond - Barbusse had namelijk in een artikel verwezen naar de film - waardoor Stalin 'er achter' was gekomen. De film doodzwijgen bleek uiteindelijk de beste oplossing. Onlangs heeft Westerman de film in Groningen laten vertonen. Een kassakraker is het niet geworden vrees ik ...

Kortom: een mooi boek, wat docent en leerling veel inkijkjes in een totalitaire staat geeft. En het bevat een schat aan anekdotes die tijdens de les altijd van pas zullen komen!

Stefan Boom

NOORD-HOLLAND

Adriaan Haartsen, *Door mensen gemaakt. Cultuurhistorische waarden in Noord-Holland (Provincie Noord-Holland 2002), 180 blz., prijs € 20,-.*

Noord-Holland is cultuurhistorisch in kaart gebracht. Na de provincie eerst in zes stukken te hebben geknipt, zijn alle bijzondere plekken in woord en kaart beschreven (zie mijn bespreking van de kaart van de Zaanstreek in *Kleio* 2002-1) en middels een boekje, een cd-rom en een website (www.noord-holland.nl/chw) toegankelijk gemaakt. Een dubbelklapper dus, want Noord-Holland heeft daarmee een beleidsinstrument (en daar zal het toch ten eerste om zijn gegaan) en een voor het publiek aardig totaaloverzicht van de provincie. En ja, wat doe je dan als publieksvriendelijke overheidsinstelling: je maakt een boek. Niet zo maar een boek, maar een mooi boek. Een boek met een lekker leesbare tekst en alle toeters en bellen die een boek zich kan wensen. Dus: gebonden; harde kaft; zorgvuldig gestanste doorkijkjes in die kaft; ingebonden boekenkoordje; fraaie historische en moderne (ook kunstwerken) illustraties; zorgvuldige - rustige - vormgeving en uitklapkaarten.

Als thematisch-chronologisch nog niet was uitgevonden, dan was dat hier gebeurd. Auteur Haartsen - hij had een eindredactie en een redactiecommissie achter zich - schreef veertien thematische hoofdstukken, maar ordende het zo en liet deze hoofdstukken zo in elkaar overlopen, dat het geheel ook chronologisch in elkaar past. Alleen op het einde, wanneer een paar onderwerpen aan bod komen die qua cultuurhistorie meerdere eeuwen beslaan (bestuur is zo'n onderwerp) gaat dit niet goed op.

Om een idee te geven: de eerste zes hoofdstukken

gaan over het natuurlijke landschap, prehistorie, boeren, zeevaart, handel en godsdienst. Alle hoofdstukken overlappen elkaar in tijd, maar iedere keer is er een aanknopingspunt voor het nieuwe verhaal.

Is er dan niks mis met dit boek? Ja, natuurlijk is er wat op te merken: ik snap nooit waarom op zich staande teksten verluchtigd moeten worden met wat leken daarover te zeggen hebben. Zo is *Door mensen gemaakt* opgeleukt door zo'n twintig al dan niet bekende Noord-Hollanders hun ervaring met een bepaald deel van de provincie te laten vertellen. Dat voegt niets toe. Ik zou ze niet hebben gelezen als ik u niet van dit boek had willen vertellen. En een platitudes als '*Er is veel gevochten in Noord-Holland ...*' (eerste zin in het hoofdstuk over defensie) is ook niet nodig. Verder zijn er wat historisch discutabele zaken (Is Nederland niet aangevallen in de Eerste Wereldoorlog omdat de te veroveren linies te sterk waren????).

Het boek is een - aan de hand van zichtbare landschapselementen - beschrijving van de geschiedenis van Noord-Holland. Het gaat om de grote lijnen, maar het boek bevat ook veel interessante specifieke informatie. Per hoofdstuk worden vijf zogenaamde sterlocaties besproken. Dat kan van alles zijn. De Slufter op Texel, Waterland, Amsterdamse pakhuizen, Naarden-vesting, de Bovenkarspelse scheepslift, de Hondsbossche Zeewering, de Zaanse Schans, de Amsterdamse waterleidingsduinen bij Bloemendaal. In totaal zeventig locaties, waaronder drie die op de Werelderfgoedlijst van UNESCO staan (Stelling van Amsterdam, Beemster, sanatorium Zonnestraal in Hilversum) en vier gebieden die op de nominatie staan om op deze lijst te komen (Nieuwe Hollandse Waterlinie, westelijk deel van de Waddenzee, Amsterdamse binnenstad, Groetpolder). De rijkdom is overweldigend en zeer divers.

En leuk beschreven. Wie staat er bijvoorbeeld bij stil, dat de westelijke Waddenzee juist interessant is door de vele scheepswrakken die daar liggen. Of dat Vikingen zich blijvend op Wieringen hadden gevestigd, getuige de schat die zes jaar geleden bij Hippolytushoef werd gevonden. Of dat de Edammer kazen zo klein zijn omdat de Edammer boeren maar enkele koeien hadden die ook nog eens aanmerkelijk minder melk gaven dan de dierlijke melkfabrieken van tegenwoordig. Of dat het nog steeds prachtige Snouck van Loosenpark (1897) in Enkhuizen het op één na oudste tuindorp van Nederland is.

Het doel was dus een beleidsinstrument, ofwel de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW), een inventarisatie van hetgeen met name door de mens gemaakt is. Die kan dat ook veranderen, hetgeen zowel in het inleidende als in het concluderende hoofdstuk wordt erkend. Dus laat je archeologen een paar maanden hun gang gaan als aan de Buitenzaan een aantal houten scheepshellingen uit de zeventiende eeuw tevoorschijn komen om er daarna woontorens met luxe appartementen op te plaatsen. Jammer alleen dat de woontorens overal bij vergelijkbare waterpartijen staan en nooit tot sterlocatie verheven zullen worden.

Een mooi boek dus, maar ook bruikbaar in het onderwijs? Beperkt; Het gaat hier immers om regionale zaken. Iets in de vorm van een praktische opdracht lijkt mij het best haalbare.

Ger Jan Onrust

150 JAAR POSTZEGELS

J.J.Havelaar, Port betaald. Een cultuurgeschiedenis van de eerste Nederlandse postzegel 1852-2002 (Walburg Pers: Zutphen 2002), 176 blz., € 17,95.

Dit boek is bij mijn weten de eerste verhandeling waarin de noodzaak en het uitbrengen van de postzegel in Nederland, als bewijs van betaling voor geleverde diensten, goed geplaatst wordt in het kader van de tijd.

Een tijd, midden negentiende eeuw, die werd gekenmerkt door een enorme ontwikkeling op sociaal-economisch gebied en door mondiale schaalvergroting. Het versturen van berichten, privé zowel als zakelijk, moest dientengevolge ook wel een belangrijke ontwikkeling doormaken. De auteur laat goed uitkomen hoe in het kader van deze ontwikkeling de postzegel wel geboren moest worden. En de postzegel kwam er, net als in de ons omringende landen.

Wat betreft de eerste emissie vertelt de auteur, directeur van het Museum voor Communicatie in Den Haag, ons niets nieuws. Gegevens over de eerste drie zegels – met de beelden van koning Willem III erop – kan de liefhebber namelijk terugvinden in allerlei publicaties, zoals het blad *Filatelie*. Het is jammer dat de auteur zo weinig aandacht besteedt aan de situatie van de postzegel nu. Het ziet er naar uit dat de postzegel binnen afzienbare tijd zal verdwijnen, en zal worden vervangen door computerproducten, die voor de verzamelaar geen betekenis hebben. De zegel en de filatelie zullen straks geschiedenis zijn.

Het boek van Havelaar biedt voldoende interessante leesstof. Het is aan te bevelen voor de filatelist die verder wil kijken dan zijn postzegelalbum, en voor de historicus die een concreet beeld wil krijgen van de communicatierevolutie van de negentiende eeuw.

Cees Boons

BLAUW, GEEL, ROOD EN ZWART

Herman Pleij, Van karmijn, purper en blauw. Over kleuren van de Middeleeuwen en daarna (Prometheus; Amsterdam 2002), € 17,50.

Dat de appel waar de slang in het paradijs Eva in liet bijten verleidelijke kleuren moet hebben gehad, stond voor de middeleeuwer als een paal boven water. Want als er één tijdperk is geweest dat geobsedeerd leek door kleuren, dan was dat de Middeleeuwen. Fel en contrasterend was het palet, waar overigens alleen de elite zich van kon bedienen; het gewone volk was in alle kleuren grijs gekleed, omdat ze zich geen geleverde kleren kon permitteren.

Maar de gotische kathedralen zijn een feest van licht, omdat ze een indruk moesten geven van het Hemelse Jeruzalem. Gebrandschilderde ramen en muurschilderingen moesten het beeld oproepen van de stad van goud, edelgesteente en parels (Pleij spreekt ook van zilver en laat de parels weg, die mijn Statenvertaling wel vermeldt). Iedere morgen, als het Goddelijke licht door de ramen streek, werden de kleuren zichtbaar en daarmee dus ook

Gods bedoeling. Overigens was niet iedereen blij met de getoonde kleurenrijkdom. Volgens Bernardus van Clairvaux was kleur maar een aardse toevoeging, overbodig en zelfs gevaarlijk. Probeert de duivel immers niet met schone schijn de mensen te verleiden? Kortom: kleuren verbergen de ware aard der dingen zoals die door de schepper gegeven was.

Toch overheerste bij de meeste middeleeuwse wetenschappers de opvatting dat ook de kleuren in Gods schepping hun plaats hadden. Want Gods werk is ordening geweest, een werk dat door de zondeval van de mens verstoord is.

Kon de mens Gods oorspronkelijke bedoeling begrijpen en leven naar zijn wil door de verstoorde orde te herstellen? Door op zoek te gaan naar de oorspronkelijke samenhang der dingen. Want voor de middeleeuwer hing alles met alles samen: de vier elementen, de vier temperelementen, de seizoenen, de menselijke levensfasen, de planeten, de kleuren; de reeks is welhaast oneindig. In de natuur en in de Bijbel laat zich die samenhang en dus Gods bedoeling lezen. Kleuren verklaren dus het wezen der dingen.

Lange tijd overheerste de tegenstelling wit-rood; bordspelen werden tot in de twaalfde eeuw gespeeld met rode en witte stenen en ook de duivel werd vaak rood afgebeeld. Maar langzamerhand zou het zwart de plaats van het rood als kleur met een negatieve betekenis gaan overnemen. De totale verstoring van de orde werd gesymboliseerd door bont door elkaar gemengde kleuren; de geslaars van Christus droegen niet voor niets bontgekleurde kleren, combinaties van geel, groen en rood hadden een duidelijke negatieve betekenis. Dat is ook wat we te zien krijgen bij Vastenavond, dan wordt de wereld immers op z'n kop gezet.

Lang waren rood, wit en zwart de dominante kleuren, met voor geel een meer bescheiden plaats. Maar vanaf de twaalfde eeuw begint blauw aan een onstuitbare opmars en tegenwoordig is blauw bij meer dan de helft van de Europese bevolking de meest populaire kleur. Geel behoort nu tot de minst populaire kleuren. Al in de dertiende eeuw merkten de handelaren in meekrap uit de Elzas de tanende belangstelling voor de rode verfstof op. Zij vroegen daarom of de duivels op de muren en in de ramen van de kathedraal van Straatsburg blauw gekleurd konden worden, teneinde daarmee die kleur in diskrediet te brengen. In de late Middeleeuwen werd zwart de kleur van de elite en dat zal het tot in onze tijd blijven.

Wie verwacht na lezing van dit boekje het kleurgebruik in de Middeleeuwen volledig te kunnen begrijpen, zal toch enigszins teleurgesteld worden. Want Herman Pleij heeft zich voor de moeilijke taak gesteld orde te willen brengen in een kaleidoscopische wereld, waar de Middeleeuwer zelf graag een regelmatig verband in wilde zien, maar die voor ons toch vooral een kleurige wirwar blijft, ondanks schrijvers goede bedoelingen. Omdat de middeleeuwer zelf niet consequent was in zijn duiding, kunnen de interpretaties van de schrijver ook niet eenduidig zijn. Toch heeft Herman Pleij een heel aardig boekje geschreven over de kleuren in de Middeleeuwen.

Hans Pols

PHAROS

Ontdekkingsreis door de tijd

**Maak kennis
met de
volledige
Pharos leerlijn!**

Bel de Docentenlijn:
(0575) 59 49 97

Pharos voor de basisvorming

Pharos voor de tweede fase

thiememeulenhoff

ing bepleit ca-onderwijs **Kleio**krant

...ratie door veelheid aan opleidingen
...al behaalt uiteindelijk een redelijk percentage de eindstreep. Bij dingen is meer

VGN Nieuws

VMBO-enquete

De VGN maakt in 2003 en 2004 het geschiedenisonderwijs op het VMBO tot een speerpunt in haar beleid. Op enkele door de Citogroep georganiseerde scholingsdagen gericht op de eindexamenonderwerpen VMBO voor 2003 kon de VGN een enquete voorleggen aan de circa 140 aanwezige vmbo-docenten. Wij kregen 122 formulieren terug. De cijfers geven de voorkeuren aan. Het VGN-bestuur gebruikt deze gegevens om haar beleid inzake het VMBO nader in te vullen.

Over de volgende stappen zullen wij u berichten via de website van de VGN en via *Kleio*. De deelnemers aan dit onderzoek ontvangen persoonlijk bericht mits zij na de beantwoording van de vragen ook een (juist) e-mailadres hebben opgegeven.

Wij danken hen en het CITO nogmaals voor de medewerking.

Namens het VGN bestuur,
Peter Wester, secretaris

VMBO-voorkeuren-onderzoek

De VGN wil door het houden van ontmoetingsmiddagen voor VMBO-geschiedenisdocenten in de regio of van een landelijke VMBO-geschiedenisdag de contacten en de uitwisseling van ervaringen tussen VMBO-geschiedenisdocenten bevorderen.

- 95 ik ben voor ontmoetingsmiddagen voor VMBO-geschiedenisdocenten in de regio;
- 41 ik ben voor een landelijke VMBO geschiedenisdag;
- 5 ik ben voor geen van beide.

Bijeenkomsten van VMBO-geschiedenisdocenten in de regio of landelijk moeten zijn gericht op:

- 71 uitwisseling van praktijkervaringen;
- 25 geschiedenisonderwijsthema's/ projecten afgestemd op leerlingen in de VMBO-onderbouw;
- 8 geschiedenisonderwijsthema's/ projecten afgestemd op de beroepsgerichte leerlingen in de VMBO-onderbouw;
- 63 geschiedenisonderwijsthema's / projecten afgestemd op leerlingen in sectoren in de VMBO-bovenbouw;
- 81 lezingen rond eindexamenonderwerpen VMBO;
- 10 anders, zelf invullen ...

Genoemd worden: positie van het vak geschiedenis, kan het vrij gekozen worden; didactiek van de geschiedenis; VMBO en de uitwerking van 'De Rooy'; vaardigheden; voorbeeld-examens; projecten gericht op lokale geschiedenis; uitwisselen SO-opgaven; hoe zet je het bureaucratische eindtermen-jargon om in verstaanbare taal; goed georganiseerde eind-examenbesprekingen; projecten specifiek gericht op bovenbouw VMBO.

De VGN stimuleert de ontwikkeling van geschiedenisonderwijs afgestemd op beroepsgerichte leerlingen of de (toekomstige) TGL leerlingen door:

- 20 stimuleren van pilot-projecten;
- 90 in *Kleio* en op de website www.vgnkleio.nl regelmatig goede voorbeelden op te nemen;
- 40 het verzorgen van een elektronische nieuwsbrief (per e-mail) waarin VMBO-docenten goede ervaringen uitwisselen of elkaar tips geven;
- 1 anders, zelf invullen - genoemd wordt: eigen afdeling in *Kleio*.

De VGN vraagt in de landelijke en regionale pers regelmatig aandacht voor de gebrekkige historische vorming van VMBO-leerlingen en het geringe aantal uren voor geschiedenisonderwijs op het VMBO.

- 117 Ja, dit is goed.
- 0 Neen, dit is niet zinvol, want ...

De VGN benadert per brief of e-mail schoolleiders. De VGN wijst hen op het belang van het geschiedenisonderwijs voor: de algemene vorming van leerlingen en een goede aansluiting naar 4 Havo, en later naar het HBO (voor TGL leerlingen).

- 113 Ja, dit is goed.
 - 6 Nee, dit is niet zinvol, want...
- Genoemd worden: leerkrachten moeten het zelf doen; schoolleiders lezen geen e-mails.

De VGN geeft VMBO-geschiedenisdocenten een handreiking/tips om de positie van het vak geschiedenis op het VMBO te verbeteren.

- 119 Ja, dit is goed.
- 1 Nee, dit is niet zinvol, want ...

De VGN start een actie voor het schrijven van een meer uitvoerige stofomschrijving bij een onderwerp voor het eindexamen geschiedenis VMBO.

- 111 Ja, dit is goed.
 - 5 Nee, dit is niet zinvol, want...
- Er wordt weinig toelichting gegeven

De VGN stelt een prijs voor de VMBO-geschiedenisdocent van het jaar in.

- 29 Ja, dit stel ik op prijs.
 - 75 Nee, dit stel ik niet op prijs, want ...
- Verwezen wordt naar: de vraag welke criteria, naar de vraag waarom alleen VMBO, naar de vraag dit is toch een te door-zichtige PR campagne.

Lesmateriaal over Irak

Per Presse

De achttiende editie van de lesbrief *Per Presse*, die viermaal per jaar verschijnt, handelt over de dreigende oorlog tegen Irak. Vragen als 'Waarom Irak?', 'Waarom juist nu?', 'Wat voor gevolgen hebben boycot en sancties?', 'Moet Nederland meedoen?', 'Hoe zal Irak eruit zien als Saddam Hoessein weg is?', komen aan de orde. Op de website staat meer informatie over de historische achtergronden en de hoofdrolspelers in het conflict. Verder vind je daar ook aanvullende lessuggesties. De lesbrief wordt uitgegeven door het Centrum voor Mondiaal Onderwijs in Nijmegen. Ook is er een informatiepakket over Irak samengesteld dat leerlingen kunnen gebruiken voor werkstukken en spreekbeurten.

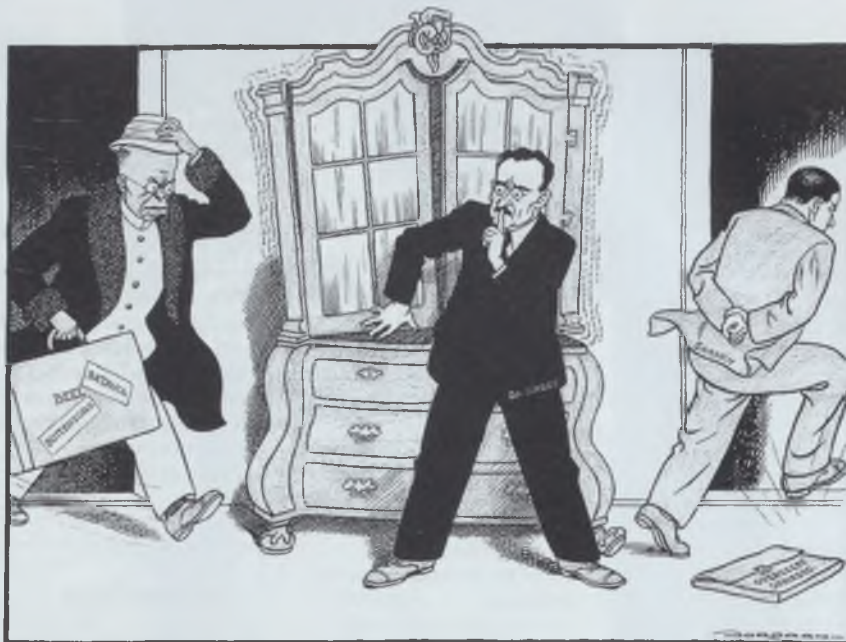
Je kunt het informatiepakket en de lesbrief downloaden of bestellen bij:
CMO, Postbus 9108, 6500 HK Nijmegen.
Tel. 024-361 3074.
cmo@nsm.kun.nl
www.cmo.nl

Irak 'Blast from the past'

Historici en de toekomst

In het kader van het debat rond een mogelijke oorlog in Irak is aan vooraanstaande Engelse historici gevraagd hoe zij staan tegenover ingrijpen en of zij daarbij hun kennis willen gebruiken van het verleden. Het pro-oorlog kamp wijst op de gevaren van appeasement, de anti's vrezen een nieuwe crisis als destijds om Suez.

Zie de website!

Het Geheugen van Nederland

www.geheugenvan-nederland.nl/onderwijs

Op deze website staan weer enkele nieuwe onderwijsapplicaties:

Duik naar het Verleden is een spel waarin de leerling de rol speelt van een onderwaterarcheoloog en een scheepswrak onderzoekt. Doelgroep: basisvorming (vmbo tl/havo/vwo). Sluit aan bij: de handel van de Republiek. Ontwikkeld in samenwerking met de

Directie Oosterse Handel en Rederijen (OHR).

Jordaan: politiek tekenaar en scherp observator is een oefening in het analyseren van politieke prenten met oog op het cse geschiedenis 2003 en 2004 en een kennismaking met het werk van L. Jordaan (1885-1980). Doelgroep: tweede fase havo/vwo. Sluit aan bij: 'Nederlanders en hun gezagsdragers'. Ontwikkeld in samenwerking met de Atlas van Stolk.

Spoorwegstaking 1903 is een spel waarin de leerling de gebeurtenissen van de staking aan de hand van

bronnen onderzoekt. De gevolgen voor de korte en de lange termijn worden duidelijk. Doelgroep: vmbo 3/4. Sluit aan bij: Nederland als industriële samenleving. Ontwikkeld in samenwerking met het IISG.

Wanneer u belangstelling heeft om een applicatie in de klas te gebruiken kunt u contact opnemen met het Geheugen van Nederland voor nadere informatie, advies en eventuele technische ondersteuning. Het is ook mogelijk om de les(sen), zonder kosten, door een docent van Het Geheugen te laten geven.

HISTORIANS AND THE IRAQ CRISIS

www.guardian.co.uk/g2/story/0,3604,898341,00.html

Benieuwd naar meer historische parallellen en lessen van de geschiedenis? Bezoek deze website waar vooraanstaande historici hun mening geven.

'Politicians on both sides of the argument over Iraq have been busy rummaging through the history books. The pro-war camp constantly warn against repeating the mistakes of appeasement. The anti claim we are heading for another Suez. But which is the more plausible parallel? This is what 12 leading historians think about this issue: Ian Kershaw, Paul Kennedy, Andrew Roberts, Simon Schama, Linda Colley, Eric Hobsbawm, Richard Evans, Michael Burleigh, Norman Davies, Avi Shlaim, Mark Mazower and Richard Overly.'

'Kleio uit de schaduw'

Er zijn nog conferentiebundels beschikbaar van de VGN-Geschiedenisdidactiekdagen 2003 (voorheen de Didactiekconferentie) die begin februari gehouden werden in Vught.

Heeft u belangstelling: stort dan € 9,- op postrekening 1416789 t.n.v. L. Nolet te Nijmegen, o.v.v. Conferentiebundel 2003. Vergeet niet uw naam, adres en postcode te vermelden.

U krijgt de bundel dan binnen enkele weken toegestuurd.

Geheugen van Nederland
Koninklijke Bibliotheek
Prins Willem-Alexanderhof 5
2595 BE Den Haag.
Onderwijscoördinator
Reinard Maarleveld,
tel. 070-31 40 104

Gelderland Binnenste Buiten

Website over de geschiedenis van je eigen woonplaats

Op de website www.gelderlandbinnenste-buiten.nl kunnen leerlingen onderzoek doen naar een woonhuis in hun omgeving. Aan de hand van archiefstukken duiken ze in het verleden van een bepaald pand en de bewoners ervan. Het kan een huis zijn, een kasteel of boerderij.

Het onderzoek wordt gestuurd door vragen en opdrachten bij bronnen die bewaard worden in de Gelderse archieven en die bij een historisch onderzoek naar het betreffende pand gebruikt kunnen worden.

De website is nog in ontwikkeling; het eerste project betrof de familie Hoefkamer in Elburg, die vanaf de zeventiende eeuw vermeld staat. Aanvankelijk waren het smeden, later notarissen, die het notarishuis Hoefkamer bewoonden.

De leerlingen maken kennis met de bewoners en hun bezittingen, en met enkele algemenere thema's van hun tijd als huwelijk, geboorte en sterfte, beroepen van toen en de rechtspraak.

De website wordt ontwikkeld door de archieven van Arnhem, Ede en Elburg en de projectgroep Erfgoed-educatie Gelderland. Leerlingen van SG De Nuborgh in Elburg hebben het onderzoek naar het Elburgse notarishuis en de familie Hoefkamer uitgetoetst.

RECTIFICATIE

Voor slordige lezers en mensen die achteraan in een artikel beginnen:

Aan het einde van het artikel van Kees Klok in *Kleio* 1/2003 is op blz. 8 sprake van het 'Griekse' deel van het eiland. Hiermee wordt het Grieks-Cypriotisch deel bedoeld.

? HET GEHEUGEN VAN NEDERLAND

De politieke tekeningen van Jordaen

- Oefen met prenten van Jordaen voor het eindexamen!
- Scherpe vragen, heldere antwoorden
- Training in beeldanalyse
- Uniek beeldmateriaal uit de Atlas van Stolk
- Gratis

Wilhelmina,

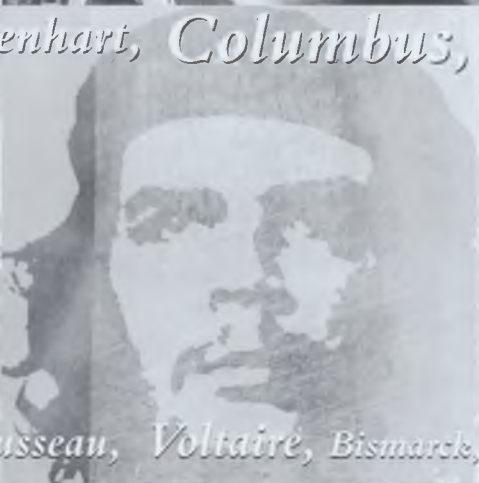
Alexander de Grote, Caesar, Augustinus,

Willem van Oranje,

Napoleon, Rousseau, Voltaire, Bismarck,

Louis XIV, Marx, Drees, Mao, Stalin, Churchill,

Cleopatra,

*en vele, vele anderen. In Sfinx basisvorming
en Sfinx tweede fase vertellen Zij hun geschiedenis*

SfiN^x

- brengt het verhalende karakter van het geschiedenisonderwijs terug
- is opdrachtgestuurd en stimuleert zó de zelfstandigheid van leerlingen
- staat voor gevarieerd geschiedenisonderwijs met veel vrijheid voor docenten en leerlingen
- laat de docent de keus uit verschillende leerroutes
- garandeert een doorlopende leerlijn van de brugklas tot eindexamenklassen vmbo en tweede fase

Geïnteresseerd? Bel de Docentenlijn 0575-59 49 97
en vraag nu een beoordelingspakket aan.

thiememeulenhoff

de Studiegids...

...wenst u en uw leerlingen veel succes met het examen!

thiemenmeulenhoff